

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΑΓΑΘΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:

ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

του ΒΑΣΙΛΗ ΧΑΝΤΖΟΥ

A.M.: 1012201703033

**Θέμα: «Ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία, η τελευταία μεγάλη σφαγή
του 20^{ου} αιώνα»**

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ευγενία Γιαννούλη

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Σερβοαλβανική αντιπαράθεση εντός της Γιουγκοσλαβίας
έως τον θάνατο του Τίτο

1.1. Περίοδος πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο	6
1.2. Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και τιτοϊκή περίοδος.....	17

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι Συγκρούσεις

2.1. Η Γιουγκοσλαβία μετά τον θάνατο του Τίτο	27
2.2. Ο πόλεμος των ετών 1991-1995	35
2.3. Η αποστολή της ΔΑΣΕ	41
2.4. Η έναρξη του Πολέμου του Κοσόβου	43
2.5. Η σφαγή στο Ράτσακ	58
2.6. Η Συνδιάσκεψη του Rambouillet.....	59
2.7.Οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ	65
2.8. Η διευθέτηση και η Συμφωνία του Κουμάνοβο	74

Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1. Συνέπειες στη Βαλκανική.....	84
3.1.1. Κόσοβο.....	83
3.1.2. Γιουγκοσλαβία-Σερβία.....	85
3.1.3. ΠΓΔΜ	87
3.1.4. Βοσνία-Ερζεγοβίνη κατά τα έτη 1991-1995.....	85

3.1.4. Αλβανία	90
3.2. Διεθνείς συνέπειες	94
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	99
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	113
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	121

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα εργασία παρουσιάστηκε το ιστορικό της σερβοαλβανικής αντιπαράθεσης στο Κόσοβο με αφετηρία το 1913 και σημαντικούς σταθμούς την παραχώρηση καθεστώτος ευρείας αυτονομίας το 1974, την τροποποίηση του καθεστώτος το 1989 και τον Πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας (1991-1995). Η όξυνση των αποσχιστικών τάσεων του αλβανικού στοιχείου και οι αντιδράσεις των σερβικών αρχών οδήγησαν βαθμιαία στον Πόλεμο του Κοσόβου (1998-1999) και, εν τέλει, στους βομβαρδισμούς του ΝΑΤΟ που αιτιολογήθηκαν στη βάση της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αποτέλεσμα των βομβαρδισμών υπήρξε η ουσιαστική αυτονόμηση της περιοχής και ικανοποίηση των επιδιώξεων του «Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου» (UÇK) ως πρώτο βήμα της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του 2008. Άλλα σημαντικά αποτελέσματα του πολέμου και της εξωτερικής επέμβασης ήταν η αναζωπύρωση του αλβανικού εθνικισμού, η αποσταθεροποίηση της ΠΓΔΜ και η διαμόρφωση ενός νέου δόγματος της εξωτερικής πολιτικής της Δύσης.

Για τη διεκπεραίωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον καθηγητή του μεταπτυχιακού προγράμματος <<Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες Θεωρήσεις και Προοπτικές>> κύριο Θανάση Χρήστου για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επίσης θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για όλες τις υποδείξεις και συμβουλές του, καθώς και για τις γνώσεις που αποκόμισα καθ' όλη την διάρκεια των φοιτητικών μου χρόνων.

Επίσης, θερμές ευχαριστίες θέλω να δώσω στους γονείς μου για την συνεχή συμπαράστασή τους, για τις πολύτιμες συμβουλές τους και για όλα όσα μου έχουν προσφέρει όλα αυτά τα χρόνια της ζωής μου αλλά και των σπουδών μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σερβοαλβανική αντιπαράθεση μεταξύ 1998-1999 αποτέλεσε την τελευταία πράξη του δράματος της βίαιης διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας στα εξ' ων συνετέθη. Οι εθνικές εντάσεις, που εκδηλώθηκαν στο πολιτικό, το οικονομικό και το θρησκευτικό πεδίο, όχι μόνον μεταξύ Σέρβων και Αλβανών, αλλά και μεταξύ Σέρβων, που αποτελούσαν το κυρίαρχο πολιτικά στοιχείο, και των υπολοίπων εθνοτήτων, εθνοτήτων ήδη αναγνωρισμένων ή διαμορφωμένων κατά τη συγκρότηση του μεταπολεμικού κράτους («Μακεδόνες», Βόσνιοι, κλπ.) υπήρχαν ήδη από την επαύριον του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο πόλεμος του Κοσόβου αφορούσε μια ένοπλη σύγκρουση που διήρκεσε από τον Φεβρουάριο του 1998 έως τον Ιούνιο του 1999. Αντίπαλα στρατόπεδα ήταν οι στρατιωτικές δυνάμεις της Γιουγκοσλαβίας (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, η οποία περιελάμβανε τόσο τη Σερβία όσο και το Μαυροβούνιο) και της αυτονομιστικής αλβανικής οργάνωσης που ήταν γνωστή ως «Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου» (Ushtria Çlirimtare Kombëtare, UÇK). Υπέρ του τελευταίου τάχθηκαν ο Οργανισμός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization, NATO) ο οποίος υποστήριξε αεροπορικά (από τον Μάρτιο του 1999) τις δυνάμεις των αυτονομιστών, και ο στρατός της Αλβανίας.

Η ένοπλη αντιπαράθεση, όπως εξάλλου και οι αναμετρήσεις στην υπόλοιπη (πρώην) Γιουγκοσλαβία του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1990, ιδίως στην Ανατολική Σλαβονία και τη Βοσνία, χαρακτηρίστηκε κυρίως από εγκλήματα πολέμου, διαπραχθέντα τόσο από τους Σέρβους (στα οποία η διεθνής διπλωματία έχει εστιάσει επιλεκτικά) όσο και από τους Αλβανούς του Κοσόβου. Σοβαρά εγκλήματα διαπράχθηκαν και από το ίδιο το NATO, με σημαντικότερα τον βομβαρδισμό της σερβικής τηλεόρασης και μέσω μεταφοράς, αλλά και τη ρίψη βομβών απεμπλουτισμένου ουρανίου και βομβών διασποράς, τα οποία φαίνεται ότι οι δυνάμεις του Οργανισμού δεν πρόκειται να λογοδοτήσουν. Οι νατοϊκοί βομβαρδισμοί εναντίον της Γιουγκοσλαβίας αναφέρονται ως η μεγαλύτερη

στρατιωτική επιχείρηση που έλαβε χώρα σε ευρωπαϊκό έδαφος μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά τις έντεκα εβδομάδες που διήρκεσαν, σημειώθηκαν 2300 αεροπορικές επιδρομές, ενώ χρησιμοποιήθηκαν 1130 αεροσκάφη, από όπου εκτοξεύτηκαν 420,000 πύραυλοι, βόμβες και βλήματα. Από τα σκάφη στην Αδριατική Θάλασσα εκτοξεύτηκαν 1300 πύραυλοι Cruise, ενώ χρησιμοποιήθηκαν και 37,000 βόμβες διασποράς, οι οποίες επέφεραν και τον μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων μεταξύ των αμάχων, καθώς και βλήματα με απεμπλουτισμένο ουράνιο. Οι ανθρώπινες απώλειες ύστερα από είκοσι χρόνια παραμένουν μη εξακριβωμένες. Σημαντικότες δε υπήρξαν και οι υλικές καταστροφές (στρατιωτικών εγκαταστάσεων, αεροδρομίων, βιομηχανιών, γραμμών κίνησης μέσων μεταφοράς, κ.ά.).

Στην παρούσα εργασία θα καταγραφούν αρχικά οι εκδηλώσεις της σερβοαλβανικής αντιπαράθεσης κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς και κατά την τιτοϊκή και μετατιτοϊκή περίοδο. Ακολούθως, θα περιγραφούν οι ένοπλες συγκρούσεις που συνόδευσαν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας κατά τη δεκαετία του 1990. Τέλος, θα καταγραφούν τα βασικότερα συμπεράσματα της συγκεκριμένης ανάλυσης.

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Σερβοαλβανική αντιπαράθεση εντός της Γιουγκοσλαβίας έως τον θάνατο του Τίτο

1.1. Περίοδος πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Με αναγωγή στο παρελθόν η σερβοαλβανική αντιπαράθεση εντός της Γιουγκοσλαβίας έχει τις ρίζες της στον εκτοπισμό αλβανικών πληθυσμών κατά τα έτη 1877—1878 από τις περιοχές που ενσωματώθηκαν στο Βασίλειο της Σερβίας, που κατέστη ανεξάρτητο το 1878, στον απόηχο της Ανατολικής Κρίσης (1875-1878). Έκτοτε οι εντάσεις μεταξύ σερβικών και αλβανικών κοινοτήτων στην περιοχή του Κοσόβου διατηρήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα και αναζωπυρώνονταν σε κρίσιμες περιόδους, όπως ο Πρώτος Βαλκανικός Πόλεμος (1912-1913), ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918) και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1945). Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι εθνικές αντιπαραθέσεις μεταξύ Σέρβων και Αλβανών με έμφαση στην περίοδο μετά τον σχηματισμό του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων (1918) και έως την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας διά μέσου της αντίστασης του Τίτο, σε συνεργασία του τελευταίου με τη Σοβιετική Ένωση.

Το Κόσοβο (Εικόνα 1 του Παραρτήματος) δεν συνιστούσε ιστορικό χώρο της αμφισβητούμενης «αίλυρο-αλβανικής ιστορικής συνέχειας», αλλά ούτε και συστατικό τμήμα των αλβανικών ηγεμονιών κατά τον 12ο και τον 13ο αιώνα (ηγεμονία της Κρούγια, 1190-1216) και του 14ου αιώνα (ηγεμονία των Τόπια στην Κεντρική Αλβανία και ηγεμονία των Μπάλτσα στη βόρεια Αλβανία). Κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, και συγκεκριμένα κατά τον 13ο αιώνα, οι Σέρβοι απέσπασαν το Κοσσυφοπέδιο από τη βυζαντινή επικράτεια. Η περιοχή αποτέλεσε το λίκνο της μεσαιωνικής Σερβίας και είχε την ίδια σημασία για τους σερβικούς πληθυσμούς όπως η Κωνσταντινούπολη για τους ελληνικούς. Τα μοναστήρια Γκαρτσάνιτσα και Ντετσάνι, η εκκλησία Μπογοκορόντιτσα Λιέβισκα στο Πρίζρεν (Πρίζρενη) και το Πατριαρχείο του Ιπεκίου (Ρεσ) συνιστούν ενδείξεις της πολιτιστικής άνθησης των Σέρβων και αποτέλεσμα της οικονομικής ευμάρειας της εν λόγω περιοχής, στην οποία είχαν καταφύγει γερμανικοί πληθυσμοί με στόχο την εκμετάλλευση των πλούσιων ορυχείων της. Στο σερβικό κράτος το αλβανικό

στοιχείο υπήρχε, αλλά αποτελούσε μειοψηφία (περί το 4-5% του συνολικού πληθυσμού). Οι Αλβανοί βρίσκονταν σε μία διαδικασία εκσλαβισμού και, ως χριστιανοί, ήσαν ενταγμένοι στη σερβική κοινωνία¹. Εξάλλου, στον μεσαίωνα δεν ήταν η εθνική ιδεολογία των νεότερων χρόνων που συνιστούσε παράγοντα ολοκλήρωσης ενός ατόμου εντός της κοινωνίας, αλλά η αυτοκρατορική ιδεολογία, και δεν είχε ουσιαστική σημασία η καταγωγή των υπηκόων, εφόσον δήλωναν πίστη στον αυτοκράτορα. Το 1389 στη μάχη του Κοσσυφοπεδίου οι Αλβανοί, μαζί με Βούλγαρους, Κροάτες και Βλάχους πολέμησαν στο πλευρά του Σέρβου ηγεμόνα Λάζαρ εναντίον των Οθωμανών που προέλαυναν στη Βαλκανική. Η μάχη του Κοσσυφοπεδίου ήταν μία μάχη όχι μόνον των Σέρβων, αλλά των χριστιανών των Βαλκανίων εν γένει (όπως άλλωστε και η μάχη της Βάρνας το 1444) εναντίον των Οθωμανών. Εν τούτοις, η μάχη σήμαινε την κατάλυση της μεσαιωνικής Σερβίας και έλαβε θρυλικές διαστάσεις στη σερβική συνείδηση κατά τη διάρκεια της οθωμανοκρατίας.

Οι συνθήκες μεταβλήθηκαν αποφασιστικά με το μαζικό εξισλαμισμό Αλβανών και την ταύτιση των τελευταίων με τους Οθωμανούς. Οι σημαντικές δημογραφικές αλλαγές προς όφελος του αλβανικού στοιχείου στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου πραγματοποιήθηκαν ιδίως από τα τέλη του 17ου αιώνα. Καθώς οι Σέρβοι εγκατέλειψαν την περιοχή, μετά την αποτυχία των εξεγέρσεών τους, για να αποφύγουν τα οθωμανικά αντίποινα, κατέφυγαν στην Αυστρία. Έτσι, αρκετοί Αλβανοί (Γκέκηδες) εγκαταστάθηκαν στις πεδιάδες του Κοσσυφοπεδίου, προερχόμενοι από ορεινές περιοχές, είτε για να αποφύγουν την «εκδίκηση αίματος» (βεντέτα) είτε για οικονομικούς λόγους. Πρέπει εν τούτοις να σημειωθεί ότι ένα τμήμα των Σέρβων εξαλβανίστηκε λόγω της προσχώρησής του στον μουσουλμανισμό. Έως τα μέσα του 19ου αιώνα οι πασάδες του Ιπεκίου, του Πρίζρεν και της Πρίστινα ήσαν Αλβανοί².

---

¹ Σ. Σφέτας, “Κόσοβο: Αφετηρία και κατάληξη της γιουγκοσλαβικής κρίσης” στο: Καρακωστανόγλου, Β., Κεντρωτής, Κ.Δ., Μαντά, Ε., Σφέτας, Σ., “Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής”, Θεσσαλονίκη, 2000, σ. 26-27.

² Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 27.

Οι Σέρβοι απέκτησαν νέο εκκλησιαστικό κέντρο στο Κάρλοβιτς του Σρεμ, αλλά το Κόσοβο ήταν μονίμως ένα κοινό σημείο αναφοράς για τη σερβική ιστορία και τον σερβικό πολιτισμό. Την επαύριον της ίδρυσης του αυτόνομου σερβικού κράτους (1830), εγκαταστάθηκαν στο σερβικό βασίλειο Σέρβοι από την περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, ενώ τα σερβικά μοναστήρια της περιοχής λάμβαναν οικονομική ενίσχυση από τους ηγεμόνες του βασιλείου. Οι Αλβανοί προσέλκυσαν νωρίς την προσοχή των Σέρβων. Ο Βουκ Κάρατζιτς επιχείρησε την πρώτη συλλογή αλβανικών δημοτικών τραγουδιών, ενώ διάφοροι Σέρβοι πολιτικοί από τα μέσα περίπου του 19ου αιώνα επιχειρούσαν να στρατολογήσουν καθολικούς Αλβανούς (Μαλισσόρους, Μιρδίτες) στον αντιοθωμανικό αγώνα. Την περίοδο εκείνη οι Σέρβοι θεωρούσαν ιδιαίτερα δύσκολη την αλβανική εθνική ολοκλήρωση, καθώς ήταν έντονο το φαινόμενο της γλωσσικής, θρησκευτικής και φυλετικής διάσπασης των Αλβανών. Κατά συνέπεια, ευνοούσαν την απορρόφηση των Αλβανών τόσο στο σερβικό όσο και στο ελληνικό κράτος, χωρίς ωστόσο να αποκλείουν την πιθανότητα ίδρυσης μικρού αλβανικού κράτους μεταξύ των ποταμών Δρίνου και Αώου (Βοϊούσα). Η απελευθέρωση της περιοχής του Κοσόβου συνιστούσε μακροπρόθεσμο στόχο του σερβικού κράτους και κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου των ετών 1877-1878 Σέρβοι εθελοντές, καθώς και τμήματα του σερβικού στρατού, προέλασαν έως την Πρίστινα και το μοναστήρι Γκρατσάνιτσα (Ιανουάριος 1878). Με ιδιαίτερη μάλιστα λαμπρότητα εορτάστηκαν το 1889 στη Σερβία τα 500 χρόνια από τη μάχη του Κοσσυφοπεδίου³.

Την περίοδο εμφάνισης των κινήσεων του αλβανικού εθνικισμού κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, αποτέλεσμα που συνδεόταν με την εδαφική συρρίκνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι αλβανικές εθνικές διεκδικήσεις συγκρούστηκαν αναπόφευκτα με τις σερβικές. Τα οθωμανικά βιλαέτια του Μοναστηρίου, του Κοσόβου, των Ιωαννίνων και της Σκόδρας συνιστούσαν για το αλβανικό στοιχείο τον «αλβανικό ιστορικό χώρο» ενός μελλοντικού αλβανικού κράτους, παρά το ότι οι συγκεκριμένες περιοχές ήσαν πολυεθνικές και δεν υπήρχε η ιστορική εμπειρία της συγκρότησης αλβανικού κράτους. Το αλβανικό εθνικό κίνημα εμφάνιζε αρκετές αδυναμίες και δεν χαρακτηριζόταν από τη συνοχή των

---

³Σ.Σφέτας, ό.π., σ. 28.

υπόλοιπων βαλκανικών εθνοτήτων. Η αλβανική εθνική αφύπνιση ευνοείτο κυρίως από την Αυστροουγγαρία, στο πλαίσιο της αντισλαβικής πολιτικής των Αψβούργων. Διεκδικώντας το Κόσοβο, οι Αλβανοί άρχισαν να προβαίνουν σε διώξεις Σέρβων από την εν λόγω περιοχή ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Ο Ροστκόφσκι, πρόξενος της Ρωσίας στο Μοναστήρι, έγραφε τον Ιανουάριο του 1899 σε ετήσια έκθεσή του: «Η εμφάνιση της αυτοσυνείδησης στους Αλβανούς συνεπάγεται ισχυρό φόβο στους Έλληνες, οι οποίοι θεωρούν τους Αλβανούς Τόσκηδες ως αδιαίρετο τμήμα αυτών. Οι Σέρβοι είναι πολύ εχθρικοί προς τους Αλβανούς [...] Οι Αλβανοί διώχνουν ολοένα και περισσότερο τους Σέρβους από την Παλαιά Σερβία και φαίνεται ότι μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα εκεί δεν θα βρίσκεται ούτε ένας Σέρβος. Αντίθετα με τους Έλληνες και τους Σέρβους, οι Βούλγαροι διάκεινται με συμπάθεια προς τους Αλβανούς, ελπίζοντας ότι με τη βοήθειά τους θα προκαλέσουν δυσκολίες στους Σέρβους του Ιπεκίου και του Πρίζρεν και θα αποσπάσουν την προσοχή τους από την περιοχή της Μακεδονίας»⁴.

Την επαύριον της μεγάλης αλβανικής εξέγερσης του Αυγούστου του 1912, όταν τα Σκόπια καταλήφθηκαν από τους Αλβανούς, ο σουλτάνος παραχώρησε στους τελευταίους εκπαιδευτικά δικαιώματα αλλά και φορολογικές ελαφρύνσεις, αναγνωρίζοντάς τα βιλαέτια Κοσόβου, Μοναστηρίου, Σκόδρας και Ιωαννίνων ως τμήματα της Αλβανίας, κυρίως για να προκαλέσει συγκρούσεις μεταξύ των υπόλοιπων βαλκανικών εθνοτήτων, καθώς στις περιοχές αυτές πρόβαλλαν διεκδικήσεις οι Σέρβοι, οι Έλληνες και οι Βούλγαροι. Οι συγκεκριμένες εξελίξεις επέσπευσαν τον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο (1912-1913), κατά τη διάρκεια του οποίου οι Σέρβοι προέλασαν στο Κοσσυφοπέδιο, το οποίο και επιδικάστηκε στο σερβικό βασίλειο το 1913 ως αντιστάθμισμα για την απομάκρυνση της Σερβίας από την Αδριατική. Το γεγονός αυτό θεωρήθηκε η σερβική εκδίκηση για την ήττα του 1389 από τους Οθωμανούς.

Η ίδρυση του βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων την 1η Δεκεμβρίου του 1918 και στον απόηχο του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου

---

⁴ E.J. Guskova, “Krisis v Kosove. Istorija i Sovremennost”, *Novaja i Novejsaja Istorija*, 6, 1999, σ. 28.

προέκυψε ως αποτέλεσμα της δυναμικής της σερβικής εθνικής ιδέας. Η Σερβία είχε εξάλλου εξέλθει νικήτρια από τον Πόλεμο, ενώ η Αυστροουγγαρία διαλυόταν σε επιμέρους κράτη. Το εθνικό πρόγραμμα του σερβικού βασιλείου του 19ου αιώνα προέβλεπε την ένωση των Σέρβων σε ενιαίο κράτος και ηγεμονικό ρόλο για τη Σερβία επί των Νοτίων Σλάβων. Εμφατικά τονιζόταν η ανάγκη για τον έλεγχο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, του Μαυροβουνίου και της Βόρειας Αλβανίας, ούτως ώστε να εξασφαλιστεί η έξοδος του σερβικού κράτους στην Αδριατική. Με άλλα λόγια, δεν κυριαρχούσε ουσιαστικά η ιδεολογία του «γιουγκοσλαβισμού», αλλά εκείνη του «μεγαλοσερβισμού». Οι απόψεις για ίδρυση κράτους με γιουγκοσλαβικό χαρακτήρα είχαν αναπτυχθεί κυρίως παό τους Κροάτες και τους Σέρβους που διέμεναν στην Αυστροουγγαρία, σε μια προσπάθεια να αναπτυχθεί μία αντίρροπη δύναμη στον εξουγγρισμό των νοτιοσλαβικών πληθυσμών⁵.

Οι πολεμικοί στόχοι του σερβικού κράτους κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν δύο:

1. Ένωση του συνόλου των Νότιων Σλάβων, πλην των Βουλγάρων, σε ενιαίο κράτος με έδρα το Βελιγράδι, στην περίπτωση που θα διαμελιζόταν η Αυστροουγγαρία
2. Ίδρυση μεγαλοσερβικού κράτους με την προσάρτηση του Μαυροβουνίου, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Βοϊβοδίνας, της Σλαβονίας και της Δαλματίας, στην περίπτωση που θα υπογραφόταν χωριστή ειρήνη μεταξύ της Αυστροουγγαρίας και της Αντάντ και στην περίπτωση που η πρώτη θα συρρικνωνόταν.

Σημαντικό τμήμα των Κροατών πίστευε στην ίδρυση νοτιοσλαβικού κράτους βάσει της αρχής της ισοτιμίας. Η θέση αυτή εκφραζόταν κυρίως από τους Κροάτες εκπροσώπους του πρώην σερβοκροατικού συνασπισμού, οι οποίοι είχαν ιδρύσει μια «γιουγκοσλαβική» επιτροπή. Οι εν λόγω εκπρόσωποι θεωρούσαν ότι η ίδρυση και η επιβίωση ανεξάρτητου κροατικού κράτους ήταν αρκετά δύσκολη, κυρίως εξαιτίας του ιταλικού παράγοντα. Η Ιταλία είχε ταχθεί στο πλευρό της Αντάντ (1915), αφού τα κράτη της Αντάντ είχαν υπογράψει συμφωνία με περιεχόμενο τη μελλοντική προσάρτηση της Δαλματίας και της Ιστρίας. Κατά

---

⁵ Σ. Σφέτας, «Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία», Θεσσαλονίκη 2011, τ.2, σ. 33.

συνέπεια, η ίδρυση ανεξάρτητου κροατικού κράτους στην Ιστρία, τη Δαλματία, τη Σλαβονία και την κυρίως Κροατία, περιοχές που θεωρούνταν «ιστορικές κροατικές» ήταν ανέφικτη.

Η αβεβαιότητα που ακολούθησε την κατάρρευση του ρωσικού αυτοκρατορικού καθεστώτος μέσα στο 1917 και η έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ των δυνάμεων της Αντάντ και της Αυστροουγγαρίας ώθησαν τη σερβική κυβέρνηση Ραšić να έρθει σε επαφή με τη γιουγκοσλαβική επιτροπή, καθώς η έκβαση του πολέμου εκείνη την περίοδο ήταν αβέβαιη, όπως εξάλλου και η πορεία των σερβικών σχεδίων. Τον Ιούλιο του 1917 υπεγράφη μεταξύ της γιουγκοσλαβικής επιτροπής και της Σερβίας η λεγόμενη Διακήρυξη της Κέρκυρας, που στόχευε στην ίδρυση ενός κράτους Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, υπό τη σερβική δυναστεία των Καραγιώργηδων. Ο «γιουγκοσλαβικός λαός» χαρακτηρίστηκε ως «λαός με τρία ονόματα», ενώ το ζήτημα της φύσης του συντάγματος (συγκεντρωτικού ή ομοσπονδιακού) αφέθηκε εκκρεμές. Επρόκειτο στην ουσία για νίκη του μεγαλοσερβισμού. Τον Αύγουστο του 1917 η Διακήρυξη υπεγράφη και από τους Μαυροβούνιους.

Μετά την απελευθέρωση του Βελιγραδίου (Νοέμβριος 1918) η σερβική κυβέρνηση εκτίμησε ότι ήταν ο κατάλληλος καιρός για την υλοποίηση του σχεδίου της Διακήρυξης της Κέρκυρας. Κατά τις διαπραγματεύσεις της Γενεύης φάνηκαν οι διαφορές μεταξύ Σέρβων και Κροατών. Εν τέλει, το «Εθνικό Συμβούλιο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων», μη έχοντας εναλλακτική επιλογή αποφάσισε την πραγματοποίηση της ένωσης με τη Σερβία, η οποία θα διέσωζε την εδαφική ακεραιότητα των σλοβενικών και κροατικών χωρών και θα έφερνε τους Σλοβένους και τους Κροάτες στην πλευρά των νικητών του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Συνεπώς, την 1η Δεκεμβρίου του 1918 ο διάδοχος του σερβικού θρόνου Αλέξανδρος Καραγιώργης συναντήθηκε με εκπροσώπους του Εθνικού Συμβουλίου στο Βελιγράδι και αποδέχτηκε το αίτημα της ένωσης με το βασιλείο της Σερβίας σε ένα νέο βασίλειο. Η επίσημη ίδρυση από το σερβικό κοινοβούλιο ανακηρύχθηκε στις 29 Δεκεμβρίου του ίδου έτους. Η ίδρυση του Βασιλείου των

Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων αποτέλεσε ιστορική αναγκαιότητα για τη Γαλλία και την Αγγλία⁶.

Το νέο κράτος αντιμετώπιζε εξ' αρχής προβλήματα κυρίως λόγω του Κροατικού ζητήματος και του Μακεδονικού ζητήματος, αλλά και της εξωτερικής απειλής από την Ιταλία. Το 1921 ψηφίστηκε συγκεντρωτικό σύνταγμα, με πρωτοβουλία του Ριζοσπαστικού Κόμματος και του Δημοκρατικού Κόμματος, εδραζόμενο στην αρχή ότι Σέρβοι, Σλοβένοι και Κροάτες ήσαν τρεις «φυλές» του ίδιου «έθνους». Επιβλήθηκε, λοιπόν, η ιδεολογία του μεγαλοσερβισμού και του ενοποιητικού γιουγκολαβισμού. Ο διοικητικός μηχανισμός ήταν στελεχωμένος από Σέρβους, ενώ στα σχολικά εγχειρίδια η σερβική ιστορία υπερίσχυε σε αισθητό βαθμό έναντι εκείνης των Σλοβένων και των Κροατών. Η έννοια του «ολοκληρωτικού γιουγκοσλαβισμού», που συνοψιζόταν στο σύνθημα «ένας βασιλιάς, ένα έθνος, ένα κράτος» διακηρύχθηκε τον Ιανουάριο του 1929, όταν ο βασιλιάς Αλέξανδρος Καραγιώργης επέβαλε δικτατορικό καθεστώς και το κράτος ονομάστηκε και επισήμως «Γιουγκοσλαβία». Επήλθε διοικητικός διαχωρισμός της Γιουγκοσλαβίας σε εννέα «μπανόβινες», με τέτοιο τρόπο, ώστε οι Σέρβοι να συνιστούν την πλειοψηφία στις περισσότερες διοικητικές περιφέρειες.

Για την επίλυση των ζητημάτων ομοιογένειας στη νότια περιοχή του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου ασκήθηκε πολιτική εκσερβισμού τόσο στην περιοχή της σερβικής Μακεδονίας όσο και στην περιοχή του Κοσόβου, η οποία αφορούσε τους σλαβικούς («βουλγαρομακεδονικούς») αλλά και τους αλβανικούς πληθυσμούς. Οι σερβικές κυβερνήσεις θεωρούσαν ότι στο αλβανικό στοιχείο δεν υπήρχαν συνεκτικά στοιχεία τα οποία συγκροτούσαν την έννοια του «έθνους», καθώς οι Αλβανοί ήταν σε μεγάλο βαθμό διασπασμένοι από γλωσσική, φυλετική και θρησκευτική σκοπιά. Το Βελιγράδι, επομένως, δεν θεωρούσε τους Αλβανούς ως μειονότητα εθνική, αλλά ως θρησκευτική (μουσουλμανική). Η Σερβία εξάλλου θεωρούσε το Κόσοβο ως πατρογονική περιοχή του σερβικού μεσαιωνικού κράτους, όπου εξάλλου είχε λάβει χώρα η σημαντικότερη αντίσταση των Σέρβων

---

⁶Σ.Σφέτας, «Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία», Θεσσαλονίκη 2011, τ.2 ό.π., σ. 34.

ενάντια στην οθωμανική προέλαση. Οι Αλβανοί αποτελούσαν ουσιαστικά ξένο σώμα για τους Σέρβους, ενώ οι μουσουλμάνοι Αλβανοί ταυτίζονταν σε μεγάλο βαθμό με τους Οθωμανούς. Είναι γεγονός ότι οι αναλφάβητοι αγροτικοί αλβανικοί πληθυσμοί δεν είχαν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη αλβανική εθνική συνείδηση και ομιλούσαν τόσο διάφορες αλβανικές διαλέκτους όσο και τουρκικά. Παρ' όλ' αυτά, υπήρχε ένα αλβανικό εθνικό κίνημα. Από τα τέλη μάλιστα του 19ου αιώνα το Κόσοβο αποτελούσε το κέντρο της αλβανικής εθνικής αφύπνισης. Το 1919 η αλβανική οργάνωση που εκπροσωπούσε τον αλβανικό εθνικισμό, το «Κομιτάτο του Κοσόβου» υποκίνησε εξέγερση, η οποία, ωστόσο, κατεστάλη μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα από τον σερβικό στρατό. Ο στόχος του Κομιτάτου αντιστοιχούσε στην ένωση του αλβανικού στοιχείου σε ένα κράτος. Οι ηγέτες του Κομιτάτου του Κοσόβου, Hasan Pristina και Bayram Tsurri κατέφυγαν στο αλβανικό κράτος⁷.

Το 1921 στο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων ζούσαν περί τους 441,740 Αλβανούς. Οι βασικοί άξονες πολιτικής του Βελιγραδίου στο αλβανικό ζήτημα περιλάμβαναν την αγροτική μεταρρύθμιση, σε συνδυασμό με εποικισμούς σερβικών πληθυσμών, εκτόπιση αλβανικών πληθυσμών και την αφομοίωση των Αλβανών διά μέσου της εκπαίδευσης. Η ελεγχόμενη από τους Σέρβους κυβέρνηση του Βασιλείου των Σερβών, Κροατών και Σλοβένων δήμευσε και απαλλοτρίωσε τα κτήματα των Αλβανών μεγαλογαιοκτημόνων, καθώς και τη βακουφική γη των τζαμιών. Προέβη σε διανομή των γαιών σε Σέρβους εποίκους, ούτως ώστε να τονωθεί το σερβικό στοιχείο, ιδίως στις μεθοριακές περιοχές με το αλβανικό κράτος και σε σημεία με στρατηγικό ενδιαφέρον. Ταυτοχρόνως, οι Αλβανοί εξαναγκάζονταν ή ενθαρρύνονταν να μεταναστεύσουν στην Αλβανία και την Τουρκία. Είναι ευνόητο ότι, εφόσον εντός του νέου κράτους δεν αναγνωρίστηκε αλβανική μειονότητα, δεν λειτούργησαν αλβανικά σχολεία και δεν επιτρεπόταν η δράση αλβανικών πολιτικών οργανώσεων. Για την αιτιολόγηση της πολιτικής του εκσερβισμού, προπαγανδιζόταν ότι οι Αλβανοί Γκέκηδες που κατοικούσαν στο Κόσοβο αποτελούν εξισλαμισμένους (εξαλβανισμένους) Σέρβους. Αν και από τα τέλη του 17ου αιώνα οι περιπτώσεις εξισλαμισμών του

---

⁷Σ.Σφέτας, ό.π., σ. 46.

σερβικού στοιχείου ήταν συχνές στην περιοχή του Κοσόβου, η εν λόγω γενίκευση είναι αβάσιμη. Επομένως, οι Σέρβοι προέβησαν στην ίδρυση αποκλειστικά σερβικών σχολείων, όμως η αλβανική πλευρά δεν ήταν πρόθυμη να φοιτήσει σε αυτά. Από τους 37,885 μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Κόσοβο, κατά το σχολικό έτος 1939-1940, μόνον 11,876 ήταν αλβανικής καταγωγής και στα γυμνάσια το ποσοστό αυτό ανερχόταν στο 2%. Επιπλέον, στα θρησκευτικά σχολεία (μεντρεσέδες), η γλώσσα διδασκαλίας ήταν η σερβοκροατική. Μόλις η θρησκευτική οργάνωση Xhemiet έθεσε το αίτημα της ίδρυσης αλβανικών και τουρκικών σχολείων, αυτή διαλύθηκε από τις κρατικές αρχές (1925)⁸.

Έως το 1925 στην πολιτική του εκσερβισμού περιορισμένη ένοπλη αντίσταση προέβαλλε μόνον το Κομιτάτο του Κοσόβου, διά της αποστολής μικρών ένοπλων ομάδων, ληστρικού συχνά χαρακτήρα, τους λεγόμενους *καζακί*, οι οποίοι και στρέφονταν εναντίον των σερβικών αρχών. Δεδομένου του υψηλού ρυθμού γεννήσεων στις αλβανικές οικογένειες, το σημαντικότερο επίτευγμα των Σέρβων στο Κόσοβο αφορούσε κυρίως τη διατήρηση πληθυσμιακής ισορροπίας μεταξύ του αλβανικού και του σερβικού στοιχείου. Πιο συγκεκριμένα, το 1939 οι Αλβανοί, οι Ρομά και οι Τούρκοι του Κοσόβου αντιστοιχούσαν στο 65% του πληθυσμού και οι Μαυροβούνιοι και οι Σέρβοι το 35%.

Έως τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρχε σχετική πληθυσμιακή ισορροπία μεταξύ Αλβανών και Σέρβων στην περιοχή του Κοσόβου, λόγω των μέτρων του Βελιγραδίου που προέβλεπαν τον εποικισμό της περιοχής με Σέρβους. Μάλιστα, λίγο πριν από την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου αναπτύχθηκε σερβικό σχέδιο για τη μετανάστευση 40,000 μουσουλμανικών οικογενειών από την περιοχή του Κοσόβου στην Τουρκία μεταξύ 1939 και 1944. Το σχέδιο υπαγορεύτηκε από τον φόβο της κυβέρνησης Stojadinovic (1935-1939) ότι θα μπορούσε να ανακινηθεί το αλβανικό ζήτημα λόγω της εξέλιξης στο ζήτημα της γερμανικής μειονότητας (Σουδητών) στην Τσεχοσλοβακία. Τον Ιούλιο του 1938 ύστερα από σχετικές προτάσεις του καθηγητή Vasa Čubrilovic, η κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας υπέγραψε με την κυβέρνηση της Τουρκίας μυστική σύμβαση

---

⁸ Σ. Σφέτας, *ό.π.*, σ. 47.

για την υποχρεωτική μετανάστευση των εν λόγω οικογενειών έναντι καταβολής 20,000,000 τουρκικών λιρών ως αποζημίωσης από την Τουρκία. Η τελευταία χρειαζόταν τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς για τον εποίκισμό των κουρδικών περιοχών. Ο Čubrilovic σε σχετικό υπόμνημά του το 1937 είχε επισημάνει την αποτυχία της σερβικής πολιτικής στη διάσπαση του αλβανικού τριγώνου (Κοσόβου, Νότιας Σερβίας και σερβικής Μακεδονίας), το οποίο είχε σχηματιστεί μεταξύ του πυρήνα του μεσαιωνικού σερβικού κράτους (Ρασκία) και τις νότιες περιοχές της Σερβίας. Θεωρούσε ότι οι Σέρβοι δεν θα ήταν σε θέση κατοχύρωσης των εδαφικών τους κερδών, αν δεν απεκαθίστατο μία επικοινωνία μεταξύ Σερβίας, Μαυροβουνίου και σερβικής Μακεδονίας, διά του εκτοπισμού του αλβανικού στοιχείου. Ανέφερε ότι ενώ οι Σέρβοι είχαν κατορθώσει να εκτοπίσουν τους Αλβανούς από την κυρίως σερβική επικράτεια (Γιάστρεμπας, Γιαγκόντινα, περιοχή νότια του Μοράβα), είχε σημειωθεί στασιμότητα μετά το 1918, παρά τα μέτρα εποίκισμού. Αναφορικά με τις ενδεχόμενες διεθνείς αντιδράσεις που θα εκδηλώνονταν από τον εκτοπισμό των Αλβανών, ο Čubrilovic δήλωνε: «Η παγκόσμια κοινή γνώμη θα εξαφθεί λίγο. Αλλά ο κόσμος έχει συνηθίσει σε χειρότερα και ασχολείται σε τέτοιο βαθμό με ζητήματα της καθημερινότητας, ώστε δεν πρέπει να φοβάται κανείς τίποτα το ιδιαίτερο από την άποψη αυτή. Αν η Γερμανία μπόρεσε να εκδιώξει δεκάδες χιλιάδες Εβραίων και η Ρωσία να εκτοπίσει εκατομμύρια ανθρώπων από ένα τμήμα της ηπείρου σε άλλα, δεν θα γίνει Παγκόσμιος Πόλεμος εξαιτίας μερικών εκατοντάδων χιλιάδων Αλβανών» [...] Αν η κεντρική εξουσία, στον αγώνα για τη γη, θέλει να επέμβει προς όφελος των ανθρώπων, μπορεί να έχει επιτυχία μόνο αν χρησιμοποιήσει βία. Διαφορετικά ο ντόπιος, ο οποίος είναι ριζωμένος και εγκλιματισμένος στην πατρίδα του, είναι ισχυρότερος από τον έποικο. Στην περίπτωσή μας, πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν ότι έχουμε να κάνουμε με μια σκληροτράχηλη, πεισματώδη και γεννοβόλα φυλή, για την οποία ο μακαρίτης Cvičić έχει πει ότι είναι η πλέον επεκτατική στα Βαλκάνια [...] Οι στατιστικές μας από το 1921 μέχρι το 1931 δείχνουν [...] ότι η γονιμότητα των Αλβανίδων έχει καταστρέψει την εποικιστική μας πολιτική. Πρέπει να βγάλουμε συμπεράσματα και να βιαστούμε να προβούμε σε διορθώσεις, όσο υπάρχει ακόμα καιρός [...] Ο αλβανικός εθνικισμός αναπτύσσεται και στις

περιοχές μας. Το να αφήσουμε τα πράγματα έτσι όπως έχουν θα σημαίνει ότι θα χάσουμε όλες τις κτήσεις στο νότο, σε περίπτωση παγκόσμιας σύρραξης»⁹.

Το σχέδιο της υποχρεωτικής μετανάστευσης δεν υλοποιήθηκε, εξαιτίας της έναρξης του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Από την άλλη, οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης δεν αποτελούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα για το κράτος. Οι Βόσνιοι μουσουλμάνοι δηλώνονταν ως Γιουγκοσλάβοι απλώς για να αποφύγουν την σερβοκροατική αντιπαράθεση, χωρίς να προβούν στη διαμόρφωση συγκεκριμένης εθνικής ιδεολογίας.

Επιπλέον, τον Ιανουάριο του 1939 ο υπουργός Εξωτερικών του ιταλικού φασιστικού καθεστώτος Τσιάνο κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στη Σερβία πρότεινε το διαμελισμό του αλβανικού κράτους μεταξύ της χώρας του και της Γιουγκοσλαβίας. Η τελευταία είχε ήδη υπογράψει σύμφωνο φιλίας και διαιτησίας με το ιταλικό κράτος (1937) και αναγνώριζε την Αλβανία ως σφαίρα επιρροής της Ιταλίας. Σε αντάλλαγμα, η Ιταλία δεσμεύτηκε να διακόψει την υποστήριξη του τρομοκρατικού κροατικού εθνικιστικού κινήματος των Ουστάσι. Το Γενικό Επιτελείο της Γιουγκοσλαβίας και ο Stojadinovic αντιμετώπισαν θετικά τις ιταλικές προτάσεις, καθώς εκτιμούσαν ότι, εφόσον η Γιουγκοσλαβία δεν συμμετείχε στο σχέδιο διαμελισμού του αλβανικού κράτους και επέτρεπε την προσάρτηση αυτού από την Ιταλία, η ιταλική επιρροή στη Βαλκανική θα ενισχυόταν. Ο μετέπειτα νομπελίστας Ivo Andrić και γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας έγραφε τον Ιανουάριο του 1939, αναφερόμενος στα πλεονεκτήματα που θα αποκόμιζε το γιουγκοσλαβικό κράτος από το σχέδιο διαμελισμού της Αλβανίας: «Η Βόρεια Αλβανία στο πλαίσιο της Γιουγκοσλαβίας θα καταστήσει εφικτή την αποκατάσταση νέων επικοινωνιών της Βόρειας και της Νότιας Σερβίας με την Αδριατική. Με τον διαμελισμό της Αλβανίας θα σταματήσει να υπάρχει ένα κέντρο που είναι ελκυστικό για την αλβανική μειονότητα του Κοσόβου, η οποία, στις νέες συνθήκες, θα μπορούσε να αφομοιωθεί ευκολότερα. Επίσης, το ζήτημα της μετανάστευσης των μουσουλμάνων Αλβανών προς την Τουρκία θα ήταν δυνατόν να προωθηθεί στις

---

⁹R. Ristelhueber, «*Ιστορία των Βαλκανικών λαών*» (μτφ. στην ελληνική από Α. Στεφανή), Αθήνα 1995, σ. 203.

νέες συνθήκες, καθώς δεν θα υπάρχει πουθενά δυναμική κίνηση για την αποτροπή της».

Ωστόσο, ο πρίγκιπας Παύλος θεώρησε ότι ο διαμελισμός της Αλβανίας θα επέφερε την αύξηση του αριθμού των Αλβανών στο γιουγκοσλαβικό κράτος και θα όξυνε το αλβανικό ζήτημα. Κατά την εκτίμησή του, προτεραιότητα για την πολιτική της Γιουγκοσλαβίας είχε το κροατικό ζήτημα. Τον Φεβρουάριο του 1939 εξώθησε την κυβέρνηση Stojadinovic σε παραίτηση και η κυβέρνηση Cvetkovic έλαβε ρητή εντολή να επικεντρωθεί στην επίλυση του κροατικού ζητήματος¹⁰.

Γενικά, και κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου είναι γεγονός ότι από τους Αλβανούς εξακολουθούσαν να απουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό τα συνεκτικά στοιχεία τα οποία συγκροτούν την έννοια του «έθνους». Σημαντικό τμήμα των Αλβανών μιλούσε τουρκικά και όχι αλβανικά, ενώ βασικό χαρακτηριστικό των αλβανικών κοινωνιών αποτελούσε η πατριαρχική-φυλετική κοινωνική οργάνωση βάσει του ηθικού κώδικα του Λεκ Ντουκαγκίν, ενώ το αλβανικό κράτος, στο οποίο απουσίαζε η ισχυρή κεντρική εξουσία, δεν ήταν σε θέση να ασκήσει δυναμική αλυτρωτική πολιτική¹¹.

1.2. Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και τιτοϊκή περίοδος

Η περίοδος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου χαρακτηρίστηκε από συρρίκνωση του σερβικού στοιχείου στο Κοσσυφοπέδιο. Όταν το μεγαλύτερο τμήμα του Κοσόβου, μαζί με τις δυτικές περιοχές της γιουγκοσλαβικής γεωγραφικής Μακεδονίας και τμήματα του Μαυροβουνίου ενσωματώθηκαν στη «Μεγάλη Αλβανία», με τη βοήθεια της Ιταλίας και της Γερμανίας, οι Αλβανοί διά μέσου των εθνικιστικών τους οργανώσεων (Δεύτερη Λίγκα της Πριζρένης, Ταξιαρχία Σκεντέρμπεη, Εθνικό Μέτωπο) επιδόθηκαν σε εθνική κάθαρση εις βάρος των Σέρβων, τους οποίους και εξανάγκαζαν να εγκαταλείψουν την περιοχή. Από την άλλη, Αλβανοί από τις κυρίως αλβανικές περιοχές εγκαθίσταντο εκεί απρόσκοπτα. Είναι χαρακτηριστική η έκθεση του Neubacher, ειδικού πληρεξουσίου του Γ' Ράιχ αναφορικά με τη Βαλκάνια ως προς την αλβανική

---

¹⁰Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 48.

¹¹Riestelhuber, ό.π., σ. 205.

τακτική σε ό,τι αφορούσε την εθνοκάθαρση των Σέρβων: «Οι Αλβανοί επιδίδονται σε προπαγάνδα ψιθύρων, συμβουλεύοντας τους Σέρβους να εγκαταλείψουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα την Αλβανία για να σώσουν τη ζωή τους. Πραγματοποιούνται επιπροσθέτως απαγωγές, δολοφονίες και έρευνες σε σπίτια. Αν οι έρευνες των σπιτιών μείνουν χωρίς αποτέλεσμα, αυτές επαναλαμβάνονται και τότε ανακαλύπτεται ένα παλιό όπλο ή μια χειροβομβίδα που έχει τοποθετηθεί εκ των προτέρων. Οι ενέργειες αυτές στρέφονται και κατά των εργατών του γερμανικού στρατού. Έτσι, για παράδειγμα, όλοι οι Σέρβοι εργάτες των συνεργείων επισκευής σιδηροδρόμων στο Κόσοβο εξέφρασαν την επιθυμία να τους επιτραπεί να εγκαταλείψουν την αλβανική περιοχή. Οι αλβανικές αρχές κερδίζουν πολλά χρήματα προκειμένου να δώσουν στους διωχθέντες την άδεια αναχώρησης για τη Σερβία. Ως εκ τούτου, από τον Μάιο του 1941 έως την 1η Απριλίου του 1944 πάνω από 40,000 Σέρβοι εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το Κόσοβο. Επίσης, περίπου 30,000 Σέρβοι έχουν δηλώσει τα στοιχεία τους για αναχώρηση στη στρατιωτική διοίκηση της Πρίστινα. Αν συνεχιστεί η τακτική αυτή, πρέπει να περιμένουμε τη μετανάστευση άλλων 150,000 ατόμων»¹².

Σε άλλη έκθεσή του προς τον υπουργό Εξωτερικών της Γερμανίας ο Neubacher αναφέρθηκε στις επιδιώξεις της Δεύτερης Λίγκας της Πριζρένης (ελεγχόμενη από τους Ρετζέπ Μιτροβίτσα, Μπεντρί Πέγιανι και Τζαφέρ Ντέβα): «Η Δεύτερη Λίγκα της Πριζρένης [...] επιδιώκει κυρίως την ολοκληρωτική εξόντωση και εκδίωξη του σερβικού πληθυσμού στις νεοαλβανικές χώρες. Επιπλέον, υπάρχουν φανταστικά σχέδια σχετικά με την προσάρτηση του Σαντζακίου, της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης στην Αλβανία που η ίδια πρέπει πρώτα να προσπαθήσει να γίνει ένα κράτος από σύνολο φυλών. Αυτή η Δεύτερη Λίγκα της Πριζρένης δεν έχει καθόλου την ικανότητα να εξελιχθεί σε μία μεγαλύτερη

---

¹² Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Büro des Staatssekretars (BdSt), Akten betreffend Albanien, Bd. 1 (3 April 1939-15 Juni 1944), Neubacher προς Υπουργείο Εξωτερικών, Fuschl 25.4.1944.

στρατιωτική οργάνωση. Τα όπλα που θα τους δώσουμε θα εξαφανιστούν ανεξέλεγκτα και πολύ σύντομα στα βουνά»¹³.

Το όραμα της «Μεγάλης Αλβανίας» είχαν ενστερνιστεί και τα αλβανικά ανταρτικά σώματα, όπως φάνηκε στη Συνδιάσκεψη στο Μπουγιάν της περιοχής Τροπόγια της βορείου Αλβανίας (αρχές Ιανουαρίου 1944). Κατά την απελευθέρωση του Κοσόβου το φθινόπωρο του 1944 η γιουγκοσλαβική αντίσταση συνάντησε σφοδρή αντίσταση από τους Αλβανούς και στο Κόσοβο ίσχυε ο στρατιωτικός νόμος έως την άνοιξη του 1945¹⁴.

Μετά την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας και την επικράτηση του Τίτο στη νέα Γιουγκοσλαβία τα σύνορα μεταξύ των Ομόσπονδων Δημοκρατιών ήσαν διοικητικά (Εικόνα 2 του Παραρτήματος). Πιο συγκεκριμένα, ιδρύθηκαν 6 Ομόσπονδες Δημοκρατίες, ήτοι της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, του Μαυροβουνίου, της Μακεδονίας και της Σερβίας. Οι περισσότερο ευνοημένοι ήταν οι Κροάτες, εφόσον είχαν επιτύχει την ένωση της Ιστρίας, της κυρίως Κροατίας, της Δαλματίας και της Σλαβονίας. Οι Σέρβοι ήταν οι πιο «άτυχοι», καθώς οι σερβικοί πληθυσμοί διαμελίστηκαν μεταξύ της Ομόσπονδης Δημοκρατίας της Σερβίας, της Κροατίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Επιπροσθέτως, η Βοϊβοδίνα και το Κόσοβο ήταν αυτόνομες επαρχίες εντός της Σερβίας. Το σύνταγμα του 1946 αναγνώρισε πέντε εθνότητες, τους Σέρβους, τους Κροάτες, τους Σλοβένους, τους Μαυροβουνίους και τους «Μακεδόνες». Το 1964 αναγνωρίστηκε και «μουσουλμανικό» έθνος. Οι Αλβανοί συνιστούσαν μειονότητα και δεν μπορούσαν να επικαλεστούν το δικαίωμα για ιδιαίτερο ομόσπονδο κράτος εντός της Γιουγκοσλαβίας. Το αλβανικό στοιχείο διαμελίστηκε μεταξύ Μαυροβουνίου, Κοσόβου και «Μακεδονίας». Το σύνταγμα αναγνώριζε το δικαίωμα των μειονοτήτων για πολιτιστική αυτονομία, ενώ η ομοσπονδιακή βουλή αντιπροσώπευε το ανώτατο νομοθετικό σώμα. Οι Ομόσπονδες Δημοκρατίες διέθεταν ξεχωριστή βουλή και κυβέρνηση, αλλά το

---

¹³ Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Büro des Staatssekretars (BdSt), Akten betreffend Albanien, Bd. 1 (3 April 1939-15 Juni 1944), Neubacher προς Υπουργείο Εξωτερικών, Salzburg 2.5.1944.

¹⁴ Σφέτας,ό.π., σ. 51.

Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας (ΚΚΓ) διαδραμάτιζε κυρίαρχο ρόλο τόσο στο επίπεδο των Ομόσπονδων Δημοκρατιών όσο και στο κεντρικό επίπεδο.

Ουσιαστικά, μεταπολεμικά επιβλήθηκε η θέση που εκπροσωπούσαν η Κομιντέρν και το ΚΚΓ, το οποίο ελεγχόταν κυρίως από Κροάτες και Σλοβένους: «Αδύνατη Σερβία-Ισχυρή Γιουγκοσλαβία». Εν τούτοις, η γιουγκοσλαβική ομοσπονδία αποτελούσε ένα σύστημα «ισορροπίας». Οι Σέρβοι της Βοσνίας και της Κροατίας ήταν ισότιμοι με τους Κροάτες και τους Βόσνιους Μουσουλμάνους, που ήταν από το 1964 αναγνωρισμένοι ως συνταγματικό έθνος και όχι ως μειονότητα. Επιπροσθέτως, το 80% των αξιωματικών του στρατού της Γιουγκοσλαβίας ήταν Σέρβοι. Ως εκ τούτου, ο διαμελισμός των Σέρβων στο πλαίσιο της ομοσπονδιακής συγκρότησης του κράτους δεν δημιουργούσε ιδιαίτερα προβλήματα. Η πολιτική φιλοσοφία του ΚΚΓ εδραζόταν στην αντίληψη ότι το εθνικό ζήτημα είναι κατ' ουσίαν ζήτημα ταξικό. Η ανατροπή της αστικής τάξης και του καπιταλισμού, η μεταβολή των παραγωγικών σχέσεων, η κρατικοποίηση των μέσων παραγωγής και η ανάδειξη νέων παραγωγικών δυνάμεων θα εξάλειφε τις διαφορές των «σοσιαλιστικών εθνών». Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη πεποίθηση, τα τελευταία καλλιεργούν μία κουλτούρα εθνική στη μορφή, αλλά διεθνιστική ως προς το περιεχόμενο. Ο απώτερος στόχος της κομμουνιστικής διοίκησης ήταν η παγίωση μιας «σοσιαλιστικής» γιουγκοσλαβικής πολιτικής ταυτότητας¹⁵.

Μετά τη θεμελίωση του τιτοϊκού κράτους και την ίδρυση της αυτόνομης επαρχίας του Κοσόβου δεν επετράπη στους Σέρβους που είχαν εκδιωχθεί από εκείνη την περιοχή κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου να επιστρέψουν. Κατά την επίσκεψή του στο Βελιγράδι τον Ιούνιο του 1946 ο Ενβέρ Χότζα έθεσε ανοικτά στον Τίτο το ζήτημα της ένωσης του Κοσόβου με την Αλβανία. Φαίνεται ότι ο Χότζα έθεσε το ζήτημα ύστερα από την εσφαλμένη πληροφόρηση που έλαβε ότι κατά τη διάρκεια επίσκεψης του Τίτο στη Μόσχα είχε δώσει εντολή ο Στάλιν στους Γιουγκοσλάβους να επιλύσουν «το ζήτημα του

---

¹⁵Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 247-248.

Κοσόβου-Μετόχια κατά την επικείμενη συνάντηση με τον Χότζα στο Βελιγράδι»¹⁶ (SovetskijfactorvVostocnojEvrope, 1999). Η άποψη του στρατάρχη, κατά την εκδοχή της Γιουγκοσλαβίας, ήταν η εξής: «Ούτε η εσωτερική κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία, ούτε η διεθνής κατάσταση εν γένει ευνοούν να τεθεί το ζήτημα της ενώσεως των περιοχών αυτών με την Αλβανία. Η Αλβανία δεν θα ενισχυόταν και η Γιουγκοσλαβία θα μπορούσε να απολέσει πολλά, ιδιαίτερα στη Σερβία, για την οποία έχει μεγάλη σημασία το συγκεκριμένο ζήτημα». Σύμφωνα με την αλβανική εκδοχή, ο Τίτο απέρριψε την ένωση ως πρόωρη εξαιτίας σερβικών αντιδράσεων, ενώ τη θεώρησε δυνατή μόνον εφόσον η Γιουγκοσλαβία και η Αλβανία γίνουν «σοσιαλιστικά» κράτη. Υποτίθεται δε ότι υπαινισσόταν τη μελλοντική ένταξη της Αλβανίας, η οποία ουσιαστικά βρισκόταν σε κατάσταση εξάρτησης από τη Γιουγκοσλαβία, στη «Νοτιοσλαβική Ομοσπονδία Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας». Κατά την εκτίμηση του πρέσβη της Γιουγκοσλαβίας στα Τίρανα, το αλβανικό κομμουνιστικό καθεστώς δεν θα είχε τη δυνατότητα να εξασφαλίσει την τάξη στην περιοχή του Κοσόβου, εφόσον η τελευταία ενωνόταν με το αλβανικό κράτος. Είναι εξάλλου γνωστό ότι οι πληθυσμοί του Κοσόβου διάκειντο εχθρικά προς τον Χότζα, ο οποίος επιπροσθέτως αντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες αναφορικά με την επιβολή και σταθεροποίηση του καθεστώτος στη βόρειο Αλβανία, όπου και ξεσπούσαν συχνά διάφορες εξεγέρσεις¹⁷.

Μετά τη ρήξη Τίτο-Στάλιν που έλαβε χώρα εντός του 1948 η Αλβανία επιχείρησε να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης, ούτως ώστε να ενταχθούν το Κόσοβο, το Μαυροβούνιο και τμήματα της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας στο αλβανικό κράτος. Τον Σεπτέμβριο του 1949 ο Χότζα έστειλε στον Στάλιν την εξής πιεστολή, στην οποία παραδέχτηκε την ισχυρή αντιστασιακή δράση των Αλβανών, εν αντιθέσει με την επίσημη κομματική θέση που έκανε λόγο για μαζική συμμετοχή Αλβανών στο αντιστασιακό κίνημα της Γιουγκοσλαβίας: «Ο πληθυσμός του Κοσόβου δεν είχε εμπιστοσύνη στην ορθότητα του ΚΚΓ. Το

---

¹⁶SovetskijfactorvVostocnojEvrope, 1944-1953, T. 1 1944-1948. Dokumenty (Ο σοβιετικός παράγοντας στην Ανατολική Ευρώπη), 1999, Μόσχα.

¹⁷Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 52-54.

χαμηλό πολιτικό του επίπεδο, η μεγάλη οπισθοδρόμηση των μαζών, η φασιστική δημαγωγία και η δημιουργία της «Μεγάλης Αλβανίας» συνετέλεσαν ώστε οι Αλβανοί του Κοσόβου όχι μόνον να μη διεξάγουν αγώνα κατά του φασισμού αλλά, αντίθετα, να στραφούν εναντίον του εθνικοαπελευθερωτικού πολέμου στη Γιουγκοσλαβία [...]. Θεωρούμε ότι η απελευθέρωση των λαών της Γιουγκοσλαβίας μπορεί να επιτευχθεί μονάχα με αγώνα και αίμα. Δεν υπάρχει άλλος τρόπος. Είναι ανάγκη να εξουδετερωθεί και να ανατραπεί η κλίκα του Τίτο [...]. Θεωρούμε ότι ο αλβανικός πληθυσμός στο Κόσοβο-Μετόχια, στη Μακεδονία και το Μαυροβούνιο οφείλει να αγωνιστεί για την απελευθέρωσή του, όπως και οι άλλοι λαοί της Γιουγκοσλαβίας. Το πρώτο που οφείλει να πράξει είναι να επιδοθεί σε σκληρό και ανελήκτο αγώνα εναντίον της κλίκας του Τίτο φθάνοντας μέχρι την ένοπλη εξέγερση. Τον αγώνα αυτόν πρέπει να αρχίσει όσο το δυνατόν συντομότερα. Θεωρούμε ότι το Κόσοβο-Μετόχια και οι περιοχές της Μακεδονίας με αλβανικό πληθυσμό που συνορεύουν με την Αλβανία, μετά την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας από την κλίκα του Τίτο και του ιμπεριαλισμού, πρέπει να ενωθούν με την Αλβανία. Μόνον έτσι οι Αλβανοί που ζουν στη Γιουγκοσλαβία θα αγωνιστούν ηρωικά εναντίον του Τίτο και του ιμπεριαλισμού»¹⁸.

Μάλιστα, το αλβανικό καθεστώς σχεδίαζε τη συγκρότηση μιας «Επιτροπής Απελευθέρωσης» της αυτόνομης επαρχίας του Κοσόβου-Μετόχια, με στόχο τον συντονισμό της αλβανικής εξέγερσης κατά της τιτοϊκής εξουσίας. Ωστόσο, ο Στάλιν δεν ενθάρρυνε τις προσπάθειες απόσχισης, καθώς η κίνηση δεν θα είχε την υποστήριξη των λαών της Γιουγκοσλαβίας και ανέφερε στην κυβέρνηση των Τιράνων ότι το ζήτημα της αλβανικής μειονότητας «μπορεί να επιλυθεί με επιτυχία μόνον ύστερα από την ανατροπή της δικτατορίας των Γιουγκοσλάβων εθνικιστών». Κατά συνέπεια, στόχο της σοβιετικής πολιτικής αποτελούσε η ανατροπή του ηγέτη της Γιουγκοσλαβίας και όχι η διάσπαση του γιουγκοσλαβικού κράτους¹⁹.

---

¹⁸ RCHIDNI (Ρωσικό Κέντρο Διαφύλαξης και Μελέτης Εγγράφων Νεότερης Ιστορίας), F. 17, Op. 137, D. 68, 1999, Μόσχα.

¹⁹ Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 56.

Η πολιτική που ακολούθησε ο Τίτο προς τους Αλβανούς μετά το 1948 συνοψιζόταν στα εξής: εξάρθρωση του συνόλου των παράνομων αλβανικών οργανώσεων, καταδίκη των μελών τους, αυστηρή αστυνόμευση από τη μυστική ασφάλεια της Γιουγκοσλαβίας που διοικείτο από τον Rankovic, διακοπή επαφών με Αλβανία, άνοδο του βιοτικού επιπέδου των αλβανικών πληθυσμών, ίδρυση αλβανικών σχολείων, σεβασμό των αλβανικών εθνικών και θρησκευτικών ιδιαιτεροτήτων, εκπροσώπηση του αλβανικού στοιχείου στα κρατικά όργανα. Παρ' όλ' αυτά, μεγάλο τμήμα των Αλβανών στόχευε στην ανακήρυξη του Κοσόβου σε Ομοσπονδιακή Δημοκρατία. Τον Νοέμβριο του 1968 στην Πρίστινα σημειώθηκαν ταραχές, με αποτέλεσμα το επόμενο έτος η κεντρική κυβέρνηση να παραχωρήσει ευρεία αυτονομία στο Κόσοβο, η οποία και εδραιώθηκε με τη θέσπιση του Συντάγματος του 1974. Η εν λόγω αυτονομία ισοδυναμούσε στην ουσία με εκ των πραγμάτων καθεστώς ομόσπονδης γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας (αυτόνομη επαρχία στο πλαίσιο της Σερβίας, αλλά και ισότιμο τμήμα της Ομοσπονδίας). Με την καθιέρωση του νέου καθεστώτος διαμορφώθηκαν στενές σχέσεις μεταξύ Πρίστινα και Τιράνων, σε όλα τα επίπεδα, ενώ οι Μαυροβούνιοι και οι Σέρβοι, καθώς ήσαν εκτεθειμένοι στις πιέσεις που ασκούσαν οι Αλβανοί οι οποίοι είχαν στελεχώσει το κομματικό και διοικητικό δυναμικό του Κοσόβου αναζητούσαν καταφύγιο στις κατ' εξοχήν σερβικές περιοχές. Σέρβοι διανοούμενοι, όπως οι JovanMarianovic και DobricaCosic, καθώς και η σερβική Εκκλησία, επέσειαν τον κίνδυνο για το μέλλον των Σέρβων του Κοσσυφοπεδίου, χωρίς ωστόσο να βρουν απήχηση στην κομμουνιστική γραφειοκρατία του κεντρικού διοικητικού μηχανισμού. Μάλιστα, οι παραπάνω διανοούμενοι κατηγορήθηκαν για «μεγαλοσερβισμό» και διαγράφηκαν από την Ένωση Κομμουνιστών Σερβίας. Ο Cosic τόνιζε ότι: «Στην περιοχή του Κοσόβου-Μετοχίου είναι σήμερα μονάχα δύο μορφές κρατικής οργάνωσης δυνατές, η γιουγκοσλαβική και η αλβανική. Ένας συνδυασμός και των δύο, ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες, δεν είναι εφικτός [...]. Η γραφειοκρατική άποψη για την ισοτιμία των Αλβανών στη Σερβία και τη Γιουγκοσλαβία και για την ανάπτυξη της κυριαρχίας τους θα έχει ως συνέπεια την εμπάθυνση των πολιτικών διαφορών μεταξύ των εθνών του Κοσόβου-Μετοχίου, Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας και μια μόνιμη, ανοιχτή διένεξη».

Εν τω μεταξύ, από το 1966 και μετά, δηλαδή μετά την καθαίρεση του αντιπροέδρου της ομοσπονδιακής κυβέρνησης Rankovic, ο οποίος όντας Σέρβος στην καταγωγή έλεγχε την κατάσταση στο Κόσοβο, καθώς προσπαθούσε να διατηρεί τις ισορροπίες μεταξύ Αλβανών και Σέρβων, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο της Γιουγκοσλαβία τα εθνικά ζητήματα υπό τον μανδύα της αποκέντρωσης. Πιο συγκεκριμένα, η Σλοβενία, η Κροατία και η γιουγκοσλαβική Μακεδονία επιδίωκαν τη μετατροπή της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας σε συνομοσπονδία και συγκρότησαν μία «εθνικο-φιλελεύθερη» συμμαχία. Μία νέα γενιά πολιτικών ανέλαβε την κρατική και κομματική διαδικασία, ήτοι ο MikoTrupalo και η SavkaDabcevic-Kucar στην Κροατία, ο KrsteCrvenkovski στα Σκόπια, ο StaneKavcic στη Σλοβενία και ο MarcoNikezic στη Σερβία. Με τη θέσπιση του νέου συντάγματος έπαυσε να ισχύει η αρχή της βοήθειας των πιο ανεπτυγμένων περιοχών του Βορρά προς τις περιοχές του Νότου. Ως εκ τούτου, το οικονομικό χάσμα μεταξύ της Κροατίας και της Σλοβενίας έναντι των υπόλοιπων Ομόσπονδων Δημοκρατιών διευρύνθηκε. Η Γιουγκοσλαβία κατέστη ένα υβρίδιο μεταξύ συνομοσπονδίας και ομοσπονδίας. Γενικά, στη συνοχή του γιουγκοσλαβικού κράτους το ζήτημα των οικονομικών και των εθνικών αντιθέσεων διαδραμάτιζε μεγαλύτερο ρόλο σε σχέση με τη γλωσσική και φυλετική συγγένεια, αλλά και με τη νοτιοσλαβική αλληλεγγύη.

Στην Κροατία και τη Σλοβενία ο φιλελευθερισμός ήταν κατά βάση οικονομικός. Η νέα κροατική ηγεσία επιθυμούσε να διαχειρίζεται η ίδια τα εισρέοντα από τον τουρισμό της Αδριατικής εισοδήματα. Στα Σκόπια ο φιλελευθερισμός είχε αποκλειστικά εθνικιστικό προσανατολισμό, ενώ στη Σερβία αποκλειστικά οικονομική στόχευση, καθώς επιδιωκόταν η συγκέντρωση του κεφαλαίου, η διαμόρφωση νέων οικονομικών συγκροτημάτων και η εγκατάλειψη της εργατικής αυτοδιαχείρισης. Η Σερβία δεν βίωσε την εθνικιστική ευφορία της Κροατίας. Αντιθέτως, η Ένωση Κομμουνιστών Σερβίας σχεδίαζε τη μεταβολή του καθεστώτος του Κοσόβου και την αναγνώριση των Αλβανών ως ισότιμων, που πραγματοποιήθηκε όπως αναφέρθηκε παραπάνω²⁰.

---

²⁰Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 322-323.

Το Σύνταγμα του 1974, προϊόν κυρίως των Σλοβένων και των Κροατών (Kardelj και Bakaric) ενίσχυσε την αποκέντρωση των γιουγκοσλαβικών Ομοσπονδιακών Δημοκρατιών οι οποίες κατοχύρωσαν έναν σημαντικό βαθμό οικονομικής και πολιτικής αυτονομίας σε σχέση με την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Θεσπίστηκε δε η αρχή της εκ περιτροπής προεδρίας του κράτους. Πιο συγκεκριμένα, κάθε χρόνο τον έλεγχο του Προεδρείου της Γιουγκοσλαβίας είχε μία Ομόσπονδη Δημοκρατία. Ο Τίτο, ωστόσο, διατήρησε το προεδρικό αξίωμα ισόβια για λόγους εσωτερικής συνοχής. Στο Κόσοβο οι Σέρβοι απομακρύνθηκαν από νευραλγικές θέσεις στα κομματικά όργανα και την οικονομία, οι οποίες κατελήφθησαν από τους Αλβανούς. ΟΙ Σέρβοι επένδυναν πάλι στο Κόσοβο, αλλά τη διαχείριση των πόρων είχε η αλβανική κομματική και πολιτική ηγεσία. Εκείνη ενδιαφερόταν πρωτίστως για πλουτισμό παρά για την ουσιαστική ανάπτυξη της επαρχίας. Οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου απέκτησαν το δικαίωμα να αναρτούν την αλβανική σημαία, υιοθέτησαν την κωδικοποιημένη γλώσσα του αλβανικού κράτους και οι πολιτιστικές σχέσεις Πρίστινα-Τιράνων αναπτύχθηκαν ευρύτατα, ιδίως μετά την ίδρυση αλβανικού πανεπιστημίου στην Πρίστινα. Στο τελευταίο δίδασκαν καθηγητές από τα Τίρανα, ενώ στον ακαδημαϊκό χώρο σφυρηλατήθηκε η ιδέα της «ενότητας του αλβανικού έθνους». Η πλειοψηφία των Αλβανών που φοιτούσαν στο πανεπιστήμιο σπούδαζαν Αλβανολογία και μετά την αποφοίτησή τους ήταν συνήθως άνεργοι. Ένα αλβανικό προλεταριάτο με ακαδημαϊκή κατάρτιση συνιστούσε για το Βελιγράδι μία βραδυφλεγής βόμβα.

Τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Αλβανίας, που σημειώθηκε μετά το 1971, αξιοποίησε το αλβανικό κράτος για τη διάχυση του αλβανικού αλυτρωτισμού στην περιοχή του Κοσόβου. Η Αλβανία του Χότζα υποστήριζε το αίτημα των Αλβανών της Γιουγκοσλαβίας για ίδρυση αλβανικής Ομόσπονδης Δημοκρατίας εντός της Γιουγκοσλαβίας. Στην αποκατάσταση των σχέσεων με το γιουγκοσλαβικό κράτος η Αλβανία βασιζόταν στη διάκριση των διακομματικών από τις διακρατικές σχέσεις. Τα Τίρανα ασκούσαν δριμεία κριτική στο ζήτημα της εργατικής αυτοδιαχείρισης, της φύσης του γιουγκοσλαβικού σοσιαλισμού και της αδέσμευτης εξωτερικής πολιτικής του Τίτο. Η δυσαρέσκεια των Τιράνων εκφράστηκε έντονα κατά τα έτη 1977-1978, όταν η Κίνα άρχισε να προσεγγίζει πιο στενά τη Γιουγκοσλαβία. Το Βελιγράδι δεν απαντούσε, ωστόσο,

στις αλβανικές προκλήσεις, καθώς θεωρούσε ότι η Αλβανία ήταν «μία μικρή χώρα με μεγάλα προβλήματα»²¹.

---

²¹Ristelhueber, *ό.π.*, σ. 261.

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ**Οι Συγκρούσεις****2.1. Η Γιουγκοσλαβία μετά τον θάνατο του Τίτο**

Ο Τίτο απεβίωσε τον Μάιο του 1980 και πλέον δεν υπήρχε στη Γιουγκοσλαβία μία προσωπικότητα ευρύτερα αποδεκτή η οποία θα είχε τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει τις εσωτερικές κρίσεις και να διατηρήσει τις ισορροπίες. Καθώς η προεδρία ασκείτο εκ περιτροπής, ο θεσμός του Προέδρου της Γιουγκοσλαβίας αποδυναμώθηκε και η εξουσία μετατέθηκε στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

Εν τω μεταξύ, ενώ έως το 1968 οι Μαυροβούνιοι και οι Σέρβοι του Κοσόβου συνιστούσαν περί το 27.5% του πληθυσμού, το 1981 ήταν πλέον μία ανίσχυρη μειοψηφία της τάξης του 13.2%. Οι μεταβολές της εθνολογικής σύστασης του Κοσόβου (Αλβανοί, Σέρβοι και Μαυροβούνιοι) μεταξύ 1948 και 1991 απεικονίζονται στον Πίνακα 1. Μάλιστα, ο δείκτης γεννητικότητας των Αλβανών της περιοχής ήταν από τους υψηλότερους στην ευρώπη²².

Πίνακας 1. Εθνολογική σύσταση του Κοσόβου, 1948-1991²³.

Έτος	Αλβανοί	Σέρβοι	Μαυροβούνιοι	Σύνολο
1948	498,242	171,914	28,050	727,820
1953	524,559	189,869	31,343	808,141
1961	646,605	227,016	37,588	963,988
1971	916,168	228,261	31,555	1,243,693
1981	1,226,736	209,497	27,028	1,584,440

²²Σ.Σφέτας, ό.π., σ. 56.

²³ Vreme, Izbeglica sa Kosova govore (Οι πρόσφυγες από το Κόσοβο μιλούν), 26 Ιουνίου 2000, σ. 20.

1991	1,596,072	194,190	20,356	1,956,196
------	-----------	---------	--------	-----------

Στο Κόσοβο οι σερβικές παραχωρήσεις προς το αλβανικό στοιχείο μετά το 1974 ενίσχυσαν τις αποσχιστικές τάσεις. Αλβανικές εθνικιστικές οργανώσεις άρχισαν να δραστηριοποιούνται εντονότερα στην περιοχή, ενώ η Αλβανοί από το αλβανικό κράτος εγκαθίσταντο εκεί. Η ευρεία αυτονομία του Κοσόβου κατέστη αντικείμενο κατάχωρησης από τους Αλβανούς για την εκδίωξη των Σέρβων και τον Απρίλιο του 1981 οι Αλβανοί της Πρίστινα εξεγέρθηκαν με συνθήματα όπως «Το Κόσοβο στους Κοσοβάρους», «Δημοκρατία του Κοσόβου», «Μεγάλη Αλβανία», κλπ. Κατά τις συγκρούσεις με τη γιουγκοσλαβική αστυνομία σκοτώθηκαν 9 άτομα και τραυματίστηκαν 257, ενώ πάνω από 500 συνελήφθησαν κατά τη διάρκεια των επόμενων ημερών. Στόχος επομένως της εξέγερσης ήταν η ίδρυση Δημοκρατίας του Κοσόβου. Όταν η αλβανική κυβέρνηση υποστήριξε τους εξεγερμένους, το Βελιγράδι, το οποίο έως τότε εφάρμοζε πολιτική λεπτών ισορροπιών σε ό,τι αφορούσε τις αλβανογιουγκοσλαβικές σχέσεις, θεώρησε συνυπεύθυνη για τα γεγονότα και την Αλβανία. Ως εκ τούτου, οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών επιδεινώθηκαν, ενώ παράλληλα συνεχιζόταν η έξοδος του σερβικού στοιχείου από το Κοσσυφοπέδιο²⁴. Το 1981 αναφέρθηκε ότι περί τα 4000 άτομα σερβικής καταγωγής μετακόμισαν από το Κόσοβο στην περιοχή της κεντρικής Σερβίας ύστερα από την εκδήλωση των ταραχών της ίδιας χρονιάς, που είχαν παράλληλα ως συνέπεια αρκετές δολοφονίες Σέρβων και τη βεβήλωση σερβικών εκκλησιών μοναστηριών και νεκροταφείων. Η Ομόσπονδη Δημοκρατία της Σερβίας αντέδρασε με την κατάρτιση ενός σχεδίου που θα αποσκοπούσε στον περιορισμό της εξουσίας του αλβανικού στοιχείου στην επαρχία, ενώ εξαπέλυσε μία προπαγανδιστική εκστρατεία που τόνιζε ότι οι Σέρβοι είχαν φύγει από την περιοχή του Κοσόβου αποκλειστικά λόγω του αυξανόμενου αλβανικού πληθυσμού και όχι εξαιτίας και της αρνητικής κατάστασης της οικονομίας. Επιπλέον, διαλύθηκαν 33 αλβανικοί εθνικιστικοί σχηματισμοί από τη γιουγκοσλαβική

---

²⁴Σ.Σφέτας, ό.π., σ. 58, Σ.Σφέτας, ό.π., σ. 346.

αστυνομία και καταδικάστηκαν περί τα 280 άτομα για τη συμμετοχή και τη δράση τους σε αυτούς, κατασχώντας κρυμμένο οπλισμό και προπαγανδιστικό υλικό²⁵.

Η επαρχία του Κοσόβου γνώρισε την έντονη παρουσία της μυστικής αστυνομίας κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1980 η οποία προέβαινε σε καταστολή κάθε μη εγκεκριμένης εθνικιστικής εκδήλωσης, τόσο σερβικής όσο και αλβανικής. Σύμφωνα με αναφορά του MarkThompson περισσότεροι από 580,000 κάτοικοι της περιοχής συνελήφθησαν, φυλακίστηκαν, επιπλήχθηκαν ή ανακρίθηκαν. Αρκετοί από αυτούς εκδιώχθηκαν από τα εκπαιδευτικά τους ιδρύματα ή έχασαν τη δουλειά τους. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 η ένταση μεταξύ της σερβικής και της αλβανικής κοινότητας εξακολουθούσε να κλιμακώνεται.

Στις αρχές του 1982 ιερείς από την κυρίως Σερβία ζήτησαν από τους επισκόπους τους να ρωτήσουν τον λόγο για τον οποίον η Σερβική Εκκλησία σιωπούσε ενάντια «στην καταστροφή, τον εμπρησμό και τη σύλληψη των ιερών προσκυνημάτων του Κοσσυφοπέδιου». Οι ανησυχίες αυτές επέφεραν το ενδιαφέρον της γιουγκοσλαβικής πρωτεύουσας. Από καιρό σε καιρό εμφανίζονταν στα μέσα ενημέρωσης της Ομόσπονδης Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας διάφορες στοιχεία που υποστήριζαν ότι το σερβικό και το μαυροβουνιακό στοιχείο διωκόταν στο Κόσοβο και υπήρξε η εντύπωση ότι συνεχίζόταν η εκδίωξη των Σέρβων από το Κοσσυφοπέδιο. Πέρα από όλα αυτά, η επιδείνωση της οικονομίας στην επαρχία του Κοσόβου κατέστησε την περιοχή κακή επιλογή για τους Σέρβους που αναζητούσαν κάποια εργασία. Το 1985 μία οικονομική κρίση που ξέσπασε στη Γιουγκοσλαβία είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω όξυνση της πολιτικής κατάστασης. Οι Αλβανοί έτειναν να προτιμούν τους ομοεθνείς τους κατά την πρόσληψη νέου προσωπικού, όμως ο αριθμός των θέσεων εργασίας ήταν υπερβολικά μικρός εν σχέσει με τον πληθυσμό. Το Κόσοβο αποτελούσε την φτωχότερη περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, καθώς το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα ανερχόταν στα 795 δολάρια. Συγκριτικά, ο μέσος όρος στη Γιουγκοσλαβία ήταν 2635 δολάρια.

---

²⁵ R. Petrovic, M. Blagojevic. «The Migration of Serbs and Montenegrins from Kosovo and Metohija», Belgrade, 2000, σ. 109-110.

Τη δεκαετία του 1980 τη σερβική Ακαδημία Επιστημών απασχόλησε σε σημαντικό βαθμό το μέλλον του Κοσόβου και της Σερβίας. Το 1986 η Ακαδημία Επιστημών εξέδωσε ένα σχετικό υπόμνημα, που είχε εν γένει τον χαρακτήρα κριτικής του έργου της Ενώσεως Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών. Η ηγεσία της Ενώσεως επικρίθηκε σε ό,τι αφορούσε τη μονοπωλιακή άσκηση της εξουσίας, αλλά και σε σχέση με την οικονομική της πολιτική. Το τελευταίο κεφάλαιο του υπομνήματος είχε ως αντικείμενο το σερβικό εθνικό ζήτημα και εκεί εκφραζόταν η θεώρηση ότι τα γιουγκοσλαβικά έθνη δεν είναι ισότιμα. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τους συντάκτες του υπομνήματος, διατυπώθηκε η άποψη ότι οι Σέρβοι διαμελίστηκαν μεταξύ των γιουγκοσλαβικών Ομοσπονδιακών Δημοκρατιών. Βάσει του συντάγματος του 1974 η Σερβία, από πολιτικο-νομική άποψη, χωρίστηκε ουσιαστικά σε τρία μέρη: Τη Δημοκρατία της Σερβίας, την αυτόνομη επαρχία του Κοσόβου και την αυτόνομη επαρχία της Βοϊβοδίνας. Σχολιαζόταν έντονα η έξοδος των Σέρβων από την επαρχία του Κοσόβου και το εν λόγω ζήτημα θεωρήθηκε μείζονος σημασίας για τον σερβικό παράγοντα. Η αιτία του κακού αναζητήθηκε στις πολιτικές της Κομμουνιστικής Διεθνούς και στις πρακτικές των Τίτο και Kardelj, οι οποίες συνοψίζονταν στη λύση της ισχυρής Γιουγκοσλαβίας και της αδύναμης Σερβίας, με εύνοια των Σλοβένων και Κροατών και με διακρίσεις εις βάρος των Σέρβων. Το υπόμνημα της Ακαδημίας απαιτούσε την «πλήρη εθνική και πολιτιστική ολοκλήρωση του σερβικού λαού, ανεξάρτητα από το αν βρίσκεται στις δημοκρατίες ή στις επαρχίες». Η συγκεκριμένη θέση ήταν το νέο στοιχείο που κόμιζε το υπόμνημα. Για πρώτη φορά από το 1918 οι Σέρβοι δεν έδιναν τη μεγαλύτερη σημασία στην έννοια του «γιουγκοσλαβισμού», αλλά στο σερβικό εθνικό ιδεώδες. Το τελευταίο θα μπορούσε κατ' επέκτασιν να ερμηνευθεί ως επιδίωξη της συνένωσης των Σέρβων σε ένα κράτος και την αποδόμηση της Γιουγκοσλαβίας²⁶.

Το παραπάνω υπόμνημα δέχτηκε κριτική από τον πρόεδρο της Ενώσεως Κομμουνιστών Σερβίας Ivan Stambolic, καθώς και από άλλους Σέρβους πολιτικούς. Από την άλλη, ο πρόεδρος της Κεντρικής Επιτροπής της Ενώσεως Κομμουνιστών Σερβίας Slobodan Milosevic τήρησε επιφυλακτική στάση εν γένει,

---

²⁶Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 60.

γεγονός που ικανοποίησε την ακαδημαϊκή κοινότητα. Ο Milosevic διείδε σημαντική ευκαιρία για την πολιτική του ισχυροποίηση, καθώς το ζήτημα του Κοσόβου εντεινόταν και Σέρβοι πρόσφυγες που προέρχονταν από την περιοχή του Κοσσυφοπεδίου διαμαρτύρονταν έξω από το Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο. Τον Απρίλιο του 1987 ο Milosevic, σε συγκέντρωση Σέρβων στο Κόσοβο, έδωσε το στίγμα της πολιτικής που θα έπρεπε να ακολουθηθεί από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Σερβίας: «Πρέπει να διαφυλάξουμε την ενότητα και την αδελφσύνη ως κόρη οφθαλμού. Γιατί μόναχα έτσι, τώρα που η ενότητα και η αδελφσύνη απειλούνται, μπορούμε και πρέπει να νικήσουμε. Ούτε θέλουμε ούτε μπορούμε να χωρίζουμε τους ανθρώπους σε Σέρβους και Αλβανούς, αλλά πρέπει να διαχωρίσουμε τους τίμιους και προοδευτικούς που αγωνίζονται για αδελφσύνη, ενότητα και εθνική ισοτιμία από τους αντεπαναστάτες και τους εθνικιστές. Αν, συντρόφισσες και σύντροφοι, δεν συμπήξουμε και δεν ενισχύσουμε το μέτωπο αυτό, δεν θα υπάρξει ούτε Κόσοβο, ούτε Σερβία, ούτε Γιουγκοσλαβία [...]. Η διαδικασία της μετανάστευσης των Σέρβων και Μαυροβουνίων λόγω οικονομικής, πολιτικής πίεσης και απειλής της ζωής τους αποτελεί πιθανόν την τελευταία τραγική έξοδο ευρωπαϊκού πληθυσμού. Για τελευταία φορά τέτοιες πομπές απελπισμένων ανθρώπων μετακινήθηκαν στον Μεσαίωνα [...]. Αλλά σκοπός μας είναι να ξεπεράσουμε το μίσος, την έλλειψη ανεκτικότητας, τη δυσπιστία. Όλοι οι άνθρωποι στο Κόσοβο να ζουν καλά. Και, γι' αυτό, το πρώτο πράγμα που θέλω να σας πω σχετικά με το ζήτημα αυτό, σύντροφοι, είναι να παραμείνετε εδώ. Εδώ είναι η γη σας, εδώ τα σπίτια σας, εδώ τα χωράφια και οι κήποι σας, οι μνήμες σας. Ίσως θέλετε να εγκαταλείψετε τη χώρα σας, διότι είναι δύσκολη η ζωή εδώ, γιατί σας έχουν εξωθήσει η αδικία και η ταπείνωση. Ποτέ δεν ήταν χαρακτηριστικό του ηθικού των Σέρβων και των Μαυροβουνίων να υποκύπτουν μπροστά στα εμπόδια, να αποθαρρύνονται όταν πρέπει να αγωνιστούν, να αποθαρρύνονται όταν έχουν δυσκολίες. Πρέπει να μείνετε εδώ, και για τους προγόνους σας και για τους απογόνους σας. Θα ντροπιάζατε τους προγόνους σας, θα απογοητεύατε τους απογόνους [...] Μην μου πείτε ότι δεν μπορείτε μόνοι. Εννοείται ότι δεν μπορείτε μόνοι. Θα προβούμε σε αλλαγές εμείς στη Σερβία και όλοι μαζί στη Γιουγκοσλαβία. Δεν μπορούμε στο ορατό μέλλον να επαναφέρουμε την εθνική σύσταση του πληθυσμού του Κοσόβου

στα επίπεδα προηγούμενων καιρών, αλλά μπορούμε τουλάχιστον να σταματήσουμε τη μετανάστευση, να εξασφαλίσουμε συνθήκες διαβίωσης ώστε όλοι οι άνθρωποι που ζουν στο Κόσοβο να αισθάνονται όπως στο σπίτι τους, να ζουν ισότιμα και ισότιμα να επωφελούνται κυρίως από τις οικονομικές ευκαιρίες στο Κόσοβο, αλλά και από τις άλλες ευκαιρίες. Το άλλο ζήτημα είναι το ακόλουθο. Πρόκειται για την επιστροφή εξειδικευμένου προσωπικού στο Κόσοβο. Η επιστροφή των Σέρβων και των Μαυροβουνίων στο Κόσοβο είναι μία διαδικασία. Δεν μπορούμε να εκδώσουμε διάταγμα και με τη βία να επαναφέρουμε στο Κόσοβο τους ανθρώπους που δεν θέλουν να είναι εκεί. Αλλά μπορούμε να ξεκινήσουμε πολιτική εκστρατεία για τη δημιουργία τέτοιων συνθηκών στη διαμονή, οικονομία, εργασία και κουλτούρα, ώστε όσοι λόγω δυσaréσκειας και αδικίας αναχώρησαν να επιστρέψουν πίσω. Να έχουν κατοικία και θέσεις εργασίας για να γίνει η επιστροφή πραγματικότητα»²⁷.

Ο παραπάνω λόγος συνέβαλε σε αξιόλογο βαθμό στην αύξηση της δημοτικότητας του Milosevic. Τον Σεπτέμβριο μάλιστα του 1987 κατά τη διάρκεια της 8ης συνεδρίασης της Ενώσεως Κομμουνιστών Σερβίας, κατά την οποία είχε κεντρική θέση το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου, ο Σέρβος ηγέτης εξελέγη πρόεδρος της Ενώσεως. Η συνεδρίαση μεταδόθηκε σκοπίμως από την κρατική τηλεόραση, γεγονός που ήταν σπάνιο για την παράδοση των συνεδριάσεων της Ενώσεως. Ο Milosevic ξεκίνησε άμεσα να εφαρμόζει μία δυναμική πολιτική, ευνοώντας την επιστροφή των Σέρβων που είχαν εγκαταλείψει το Κόσοβο στις πατρογονικές τους εστίες. Επιπλέον, κίνησε τις διαδικασίες για συνταγματικές αλλαγές οι οποίες θα ενίσχυαν τις κεντρομόλες τάσεις. Ο σερβικός εθνικισμός είχε πλέον αφυπνισθεί, καθώς το σερβικό στοιχείο θεωρούσε τον εαυτό του την πλέον αδικημένη εθνότητα κατά τη συγκρότηση της κομμουνιστικής Γιουγκοσλαβίας. Την επαύριον του θανάτου του Τίτο το γιουγκοσλαβικό κράτος είχε ουσιαστικά μεταβληθεί σε μία χαλαρή ομοσπονδία, από την οποία απουσίαζε η ενιαία εσωτερική αγορά. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η θέση «ασχυρή Γιουγκοσλαβία-αδύναμη Σερβία» έπαυσε κατ' ουσίαν να έχει περιεχόμενο.

---

²⁷ Nin, Stan am se to dojdilo. Hronika o usponu jednog coveka i padu jednog naroda (Τιμαςυνέβη.Τοχρονικότηςανόδουενόςανθρώπουκαιτηςπτώσηςενόςλαού),9Σεπτεμβρίου 1999, σ. 5.

Η νέα θέση που κόμιζε και εκπροσωπούσε ο Milosevic ήταν «ισχυρή Γιουγκοσλαβία-ισχυρή Σερβία». Γεγονός σταθμό αποτέλεσε η αναθεώρηση του γιουγκοσλαβικού συντάγματος που πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 1989, διά της οποίας επήλθε η κατάργηση της ευρείας αυτονομίας της περιοχής του Κοσόβου που είχε παραχωρηθεί το 1974. Ουσιαστικά, δεν επρόκειτο για πλήρη κατάργηση του καθεστώτος της αυτονομίας, αλλά για επάνοδο στο καθεστώς που επικρατούσε πριν το 1974. Στις 28 Ιουνίου του ίδιου έτους εορτάστηκαν από τους Σέρβους με ιδιαίτερη λαμπρότητα τα 600 έτη από τη μάχη του Κοσσυφοπεδίου. Τελέστηκε Θεία Λειτουργία στο μοναστήρι της Γκρατσάνιτσα, στην οποία χοροστάτησε ο πατριάρχης της Σερβίας Γερμανός. Η τελετή μεταδόθηκε για πρώτη φορά στην ιστορία της κομμουνιστικής Γιουγκοσλαβίας ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά. Χαρακτηριστική συμβολική πράξη συνιστούσε η μεταφορά των λειψάνων του θρυλικού ηγεμόνα Λάζαρ από τον μητροπολιτικό ναό του Βελιγραδίου στο Κόσοβο. Με την πράξη αυτή σηματοδοτείτο η κατάδειξη της σερβικής θεώρησης ότι το Κόσοβο αποτελούσε το «λίκνο του σερβικού λαού»²⁸.

Σε άρθρο του τον Νοέμβριο το 1987 στη NewYorkTimes ο DavidBinder έγραφε για τις αυξανόμενες εθνοτικές εντάσεις στο γιουγκοσλαβικό κράτος και την έξαρση του αλβανικού εθνικισμού, αναφερόμενος στη σφαγή στο Πάρατσιν, όπου Αλβανός στρατιώτης σκότωσε τέσσερις Σέρβους συναδέλφους του. Ταυτοχρόνως, αναφέρθηκε στην απομάκρυνση του DragisaPavlovic, επικεφαλής της κομματικής οργανώσεως του Βελιγραδίου τον Σεπτέμβριο του 1987 από τον Milosevic , καθώς ο τελευταίος θεώρησε ότι ο Pavlovic υπήρξε κατευναστικός προς τους Αλβανούς «ριζοσπάστες». Στο άρθρο αναφερόταν επίσης ότι «ο κ. Milosevic και οι υποστηρικτές του φαίνεται να βασίζουν τη σταδιοδρομία τους σε μια στρατηγική αντιπαράθεσης με τους Αλβανούς του Κοσσυφοπεδίου». Το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης της ομοσπονδιακής κυβέρνησης ισχυριζόταν ότι είχαν ανακαλυφθεί μεταξύ του 1981 και του 1987 216 παράνομες αλβανικές οργανώσεις στις οποίες συμμετείχαν 1435 μέλη στο πλαίσιο των δυνάμεων του γιουγκοσλαβικού στρατού. Το Υπουργείο ανέφερε δε ότι εθνικιστές Αλβανοί προετοιμάζονταν για «δολοφονίες αξιωματικών και στρατιωτών, δηλητηρίαση

---

²⁸Nin, ό.π., σ. 6.

τροφίμων και νερού, δολιοφθορές, επιθέσεις σε οπλοστάσια και κλοπές όπλων και πυρομαχικών, λιποταξίες και πρόκληση σοβαρών εθνικιστικών επεισοδίων σε στρατιωτικές μονάδες»²⁹.

Σε ομιλία του στο Γκαζιμεστάν στις 28 Ιουνίου 1989 (Εικόνα 3 του Παραρτήματος) ο Milosevic επιχείρησε να αφυπνίσει τις σερβικές ιστορικές μνήμες: «Αυτή η μεγάλη επέτειος της μάχης του Κοσόβου συνέβη σε μια χρονιά κατά την οποία η Σερβία, ύστερα από πολλές δεκαετίες, επανήλθε στην κρατική, εθνική και πνευματική της ολοκλήρωση [...] Φαίνεται ως ειρωνεία της ιστορίας και της ζωής ότι η Σερβία επέστρεψε στο κράτος της και την αξιοπρέπειά της ακριβώς το 1989. Αυτό που είναι γνωστό στους αιώνες που πέρασαν είναι ότι στο Κόσοβο πριν από 600 έτη είχαμε διάσπαση. Η μάχη χάθηκε εξαιτίας της διάσπασης της ηγεσίας του σερβικού κράτους [...]. Έξι αιώνες αργότερα, σήμερα, πάλι συμμετέχουμε σε μάχες. Δεν είναι ένοπλες, παρ' όλο που και τέτοιες μάχες δεν έχουν ακόμα αποκλειστεί».

Στις παραπάνω πολιτικές κινήσεις του Milosevic ήταν ευνόητο να αντιδράσουν οι Αλβανοί του Κοσόβου οργανώνοντας μία σειρά διαδηλώσεων και με την υιοθέτηση από όλους τους Αλβανούς βουλευτές της τοπικής βουλής της διακήρυξης για την αυτοδιάθεση του Κοσόβου, στις 2 Ιουνίου του 1990. Οι σερβικές αρχές ανταποκρίθηκαν άμεσα με διάλυση της βουλής του Κοσόβου και αναλαμβάνοντας ολοκληρωτικά τη διακυβέρνηση της περιοχής. Ως εκ τούτου, το Κόσοβο μεταβλήθηκε σε μία εστία ταραχών. Μεγάλος αριθμός Αλβανών απολύθηκαν από τις θέσεις εργασίας τους, έκλεισαν αλβανικά σχολεία και Αλβανοί μεταλλωρύχοι που εργάζονταν στα μεταλλεία της Τρέπτσα συμμετείχαν σε απεργία πείνας³⁰.

Οι Αλβανοί είχαν, επομένως, απορρίψει τη σερβική κυριαρχία και προέβησαν στη διαμόρφωση ενός «σκιάδους, παράλληλου κράτους» στο Κοσσυφοπέδιο. Εξαιτίας της πολιτικής του αναφορικά με τη διαχείριση του ζητήματος του Κοσόβου ο Milosevic κατέστη δημοφιλής εντός της Σερβίας. Είναι

---

²⁹ D. Binder, "In Yugoslavia, Rising Ethnic Strife Brings Fears of Worse Civil Conflict", New York Times, 11 Νοεμβρίου 1987, σ. 14-15.

³⁰ Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 64-65.

χαρακτηριστικό ότι στις προεδρικές εκλογές του 1990 απέσπασε το 65.3% των ψήφων, ενώ ως πρόεδρος της Σερβίας συγκρινόταν με τον πρωθυπουργό των αρχών του 20ού αιώνα NicolaPasic. Επίσης, το κόμμα του Milosevic («Σοσιαλιστικό Κόμμα», πρώην «Κομμουνιστικό») στις βουλευτικές εκλογές που διεξήχθησαν παράλληλα με τις βουλευτικές, κατόρθωσε να κερδίσει το 46.1% των ψήφων και έλαβε 194 από τις 250 βουλευτικές έδρες³¹.

Από την άλλη, σε ό,τι αφορούσε τους Σλοβένους και τους Κροάτες εκείνοι αναζήτησαν τη διέξοδο από την οικονομική κρίση στην οικονομία της αγοράς, την κρατική κυριαρχία και τον πολιτικό πλουραλισμό. Η σερβική Ομόσπονδη Δημοκρατία, καθώς ήταν απασχολημένη με το Κόσοβο, παρέμεινε εν γένει εχθρική σε κάθε απόπειρα πλουραλισμού, την οποία και θεωρούσε ως εφιαλτήριο και προστάδιο του σεπαρατισμού. Η Ένωση Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας συνεδρίασε για τελευταία φορά τον Ιανουάριο του 1990, χωρίς να καταλήξει στη λήψη κάποιας συγκεκριμένης απόφασης. Η αντιπροσωπεία των Σλοβένων είχε προτείνει ως μέσο εξόδου από την κρίση μία χαλαρή ένωση των Ομόσπονδων Δημοκρατιών, ενώ η αντιπροσωπεία των Σέρβων, με επικεφαλής τον Milosevic, είχε προτείνει ένα σύστημα που χαρακτηριζόταν από συγκεντρωτισμό και την υιοθέτηση της λενινιστικής αρχής του «δημοκρατικού συγκεντρωτισμού». Οι Σλοβένοι αποχώρησαν και ο Milosevic δεν κατάφερε να επιβληθεί στους άλλους αντιπροσώπους. Τον επόμενο μήνα η Ένωση Κομμουνιστών Σλοβενίας μετονομάστηκε σε «Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα». Η εν λόγω πράξη συνιστούσε την αρχή του τέλους του Κομμουνιστικού Κόμματος Γιουγκοσλαβίας³².

2.2. Ο πόλεμος των ετών 1991-1995

Με τον σχηματισμό μη κομμουνιστικών κυβερνήσεων στη Σλοβενία και την Κροατία το 1990, μετά από τη διοργάνωση ελεύθερων εκλογών, η Ένωση Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών ουσιαστικά απώλεσε τη σημασία της και τα ομοσπονδιακά όργανα δεν λειτουργούσαν ομαλά. Η αποκλειστική δύναμη που θα

---

³¹ Σφέτας, ό.π., σ. 348-350.

³²Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 350.

είχε τη δυνατότητα επέμβασης για τη διατήρηση της ενότητας του Γιουγκοσλαβικού κράτους ήταν ο στρατός, ο οποίος εξακολουθούσε να αποτελείται κατά πλειοψηφία από Σέρβους αξιωματικούς. Πριν από την εισαγωγή του στο νοσοκομείο (1979), ο Τίτο είχε αφήσει παρακαταθήκη στον στρατό να καταπνίξει κάθε απόπειρα απόσχισης και εκδήλωση σεπαρατισμού. Ωστόσο, το 1990 το διεθνές γεωπολιτικό σκηνικό είχε μεταβληθεί ραγδαία, καθώς τα κομμουνιστικά καθεστώτα της Ανατολικής Ευρώπης είχαν καταρρεύσει και μάλιστα δυναμική επέμβαση των Γιουγκοσλαβικών στρατιωτικών δυνάμεων για τη σύλληψη του νεοεκλεγέντος προέδρου της Δημοκρατίας της Κροατίας FranjoTudjman θα επέφερε διεθνή κατακραυγή. Δεν επρόκειτο πλέον, λοιπόν, για ένα Γιουγκοσλαβικό ζήτημα εσωτερικής φύσης, όπως κατά τις κρίσεις που είχαν εκδηλωθεί τα έτη 1971 και 1981, όταν η κυριαρχία του Κομμουνιστικού Κόμματος δεν μπορούσε να αμφισβητηθεί.

Ανακεφαλαιώνοντας, τόσο η Σλοβενία όσο και η Κροατία είχαν πλέον εντέλει ταχθεί υπέρ της μετατροπής της Γιουγκοσλαβίας σε μία χλααρή ένωση κυρίαρχων κρατών στα υπρακτά σύνορα. Η Ομόσπονδη Δημοκρατία της Σερβίας δεν μπορούσε να αποδεχτεί τα διοικητικά σύνορα των Ομόσπονδων Δημοκρατιών ως σύνορα εθνικά, καθώς στα νέα, κυρίαρχα κράτη οι Σέρβοι θα εξέπιπταν από ισότιμη εθνότητα σε μειονότητα. Συνεπώς, η Σερβία έθεσε το ζήτημα καθορισμού του καθεστώτος των σερβικών πληθυσμών της Σλαβονίας και της Κράινα πριν να ανεξαρτητοποιηθεί η κροατική Ομόσπονδη Δημοκρατία. Ο κροατικός εθνικισμός αναζωπυρώθηκε, ενώ επανεμφανίστηκαν σύμβολα της φασιστικής οργάνωσης του Μεσοπολέμου και του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου Ουστάσι. Μεγάλος αριθμός Σέρβων εκδιώχθηκαν από τις δημόσιες υπηρεσίες, και οTudjman σχεδίαζε την ενσωμάτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στο κροατικό κράτος.

Από την άλλη, οι απόπειρες των μουσουλμάνων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης για ίδρυση ισλαμικού κράτους προκάλεσαν φόβο στο σερβικό στοιχείο. Ο νεοεκλεγείς πρόεδρος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης AliaIzetbegovic το 1970 είχε εκδώσει την «Ισλαμική Διακήρυξη» με αντικείμενο την ίδρυση ισλαμικού κράτους στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κόσοβο και το Σαντζάκι του Νόβι Πάζαρ. Το 1983 καταδικάστηκε σε φυλάκιση λόγω της «διασποράς ισλαμικού φονταμενταλισμού». Στο έργο του «Το Ισλάμ μεταξύ Ανατολής και Δύσης» (1984) τάχθηκε κατά της

εκκοσμίκευσης του Ισλάμ και εξήρε τα πλεονεκτήματα του «ισλαμικού κοινωνικού μοντέλου». Ύστερα από τη διάλυση του Γιουγκοσλαβικού κράτους ο Izetbegovic δήλωσε ότι τα προηγούμενα δικαιώματα των Κροατών και των Σέρβων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ως συνταγματικών εθνοτήτων θα γίνονταν σεβαστά αποκλειστικά σε ειδικές περιπτώσεις. Από πρόεδρος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ο Izetbegovic κατέστη ηγέτης αποκλειστικώς των μουσουλμάνων της περιοχής. Ο δε πρόεδρος Tudjman, ενώ συμμετείχε στην αντιφασιστική αντίσταση κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, πολεμώντας στο πλευρό του Τίτο, όντας επίσης «βετεράνος» της «Άνοιξης της Κροατίας» κατέστη ουσιαστικά ο εκφραστής του κροατικού εθνικισμού και σεπαρατισμού, εκφράζοντας απόψεις των Ουστάσι. Όπως ορθά αναφέρει ο Σφέτας (2009), «την τύχη της Γιουγκοσλαβίας στις κρίσιμες ώρες του επιθανάτιου ρόγγου της τις χειρίστηκε η παλαιά κομμουνιστική νομενκλατούρα, μεταλλαγμένη τυπικά σε δημοκρατική, αλλά ουσιαστικά σε εθνικιστική». Πράγματι, οι Tudjman στην Κροατία, Milosevic στη Σερβία και Izetbegovic στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη δεν ήταν οι εκπρόσωποι μίας νέας γενιάς διαλλακτικών πολιτικών που διέθεταν ανεκτικότητα και μετριοπάθεια. Επιθυμούσαν να καταστούν πρόεδροι κρατών ανεξάρτητων, μιμούμενοι τον Τίτο στην αίγλη της εξουσίας και τις δημόσιες παρελάσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι για τον Milosevic ο πόλεμος ήταν κάτι το δεδομένο στην περίπτωση που η Κροατία κήρυττε την ανεξαρτησία της πριν επέλθει η ρύθμιση του καθεστώτος του σερβικού στοιχείου στο νέο κροατικό κράτος³³.

Η διεθνής διπλωματία απέτυχε να εκτιμήσει ορθά την ουσία της κρίσης που ενέκυπτε στη Γιουγκοσλαβία και δεν ενήργησε προληπτικά όταν τα κοινοβούλια της Κροατίας και της Σλοβενίας ανακήρυξαν την ανεξαρτησία των δύο ομόσπονδων δημοκρατιών τον Ιούνιο του 1991. Κατά συνέπεια, μία πολεμική σύγκρουση ευρείας κλίμακας ήταν πλέον αναπόφευκτη. Η πρόωρη αναγνώριση της ανεξαρτησίας των δύο παραπάνω κρατών που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1992, αλλά και η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης λίγο αργότερα, τον Απρίλιο του 1992, πριν επέλθει η ρύθμιση του

---

³³Σ.Σφέτας,ό.π., σ. 351.

καθεστώς των σερβικών πληθυσμών που διέμεναν στη Σλαβονία, την Κράινα και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη επιδείνωσαν την ήδη οξυμένη κατάσταση.

Κατά την κρίση των ετών 1991-1995 οι Σέρβοι βρέθηκαν απομονωμένοι. Ύστερα από την ένωση της Δυτικής με την Ανατολική Γερμανία, που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1990, η Κροατία και η Σλοβενία διέθεταν έναν ισχυρό σύμμαχο ο οποίος υποστήριζε την ανεξαρτησία των δύο αυτών κρατών. Επιπλέον, σχετικά σύντομα, στα τέλη του 1991, επήλθε η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και το νέο ρωσικό κράτος με επικεφαλής τον Yeltsin, το οποίο ευρισκόταν σε ένα πολιτικό και οικονομικό χάος, ήταν ανίσχυρο να προβεί σε οποιαδήποτε ουσιαστική στήριξη των Σέρβων. Οι Κροάτες και οι Σλοβένοι, λοιπόν, είχαν αξιοποιήσει την ιστορική ευκαιρία να ιδρύσουν τα ανεξάρτητα εθνικά κράτη της Κροατίας και της Σλοβενίας με τη σημαντική στήριξη της Γερμανίας. Η ίδρυση του κροατικού κράτους πραγματοποιήθηκε ύστερα από περίπου 1000 έτη μετά την κατάκτηση του μεσαιωνικού κροατικού βασιλείου, ενώ οι Σλοβένοι ίδρυσαν εθνικό κράτος για πρώτη φορά στην ιστορία τους. Η γερμανική εξωτερική πολιτική, καθώς προέβαινε σε παραχωρήσεις προς τα άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και, μετέπειτα, Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αναφορικά με το ζήτημα της ευρωπαϊκής νομισματικής ενοποίησης, έθεσε «υπό ομηρία» την ΕΕ στο θέμα της πρόωρης αναγνώρισης της Σλοβενίας και της Κροατίας, πριν δηλαδή τον προσδιορισμό του νομικού καθεστώτος του σερβικού στοιχείου στην Κράινα και τη Σλαβονία. Επιπλέον, κατά την εκδήλωση της κρίσης στη Γιουγκοσλαβία, η προσοχή της ΕΟΚ ήταν στραμμένη παράλληλα στην εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ και τον Πρώτο Πόλεμο του Κόλπου (1990-1991).

Με βάση τα παραπάνω, η διατήρηση της Γιουγκοσλαβικής ενότητας κατέστη ανέφικτη. Το πολιτικό πείραμα του AnteMarković, τελευταίου πρωθυπουργού της ομοσπονδιακής κυβέρνησης (από τον Ιανουάριο του 1989 έως τον Δεκέμβριο του 1991), που περιλάμβανε κατάργηση του συστήματος της εργατικής αυτοδιαχείρισης και προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων τραπεζικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων, καθώς και της απελευθέρωσης των τιμών, ούτως ώστε το Γιουγκοσλαβικό κράτος να ανασυγκροτηθεί ως εναίος χώρος της «οικονομίας της αγοράς», δεν είχε απήχηση τόσο στη Σερβία όσο και στη Σλοβενία και την Κροατία, αν και τα πρώτα αποτελέσματα της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων

ήταν θετικά (π.χ. μειώθηκε ο πληθωρισμός) ύστερα από την επιβολή αυστηρών οικονομικών μέτρων (πάγωμα μισθών, κ.ά.). Ενδεχομένως θα μπορούσε να αποφευχθεί ο πόλεμος εφόσον η διεθνής κοινότητα κατανοούσε τη φύση της κρίσης και δεν υλοποιούσε μία πολιτική των «δύο μέτρων και δύο σταθμών». Ήδη το 1990 οι Κροάτες εισήγαν διά μέσου της Ουγγαρίας σημαντικές ποσότητες οπλισμού, γεγονός που προοιωνιζόταν τις πολεμικές συγκρούσεις³⁴.

Από το 1991 έως το 1995 σοβούσε ένας πόλεμος κατά τη διάρκεια του οποίου οι Σέρβοι είχαν θέσει υπό τον έλεγχο τους την Ανατολική και τη Δυτική Σλαβονία, την Κράινα και το 70% των εδαφών της Βοσνίας. Ο αντικειμενικός στόχος της Σερβίας ήταν η διαπραγμάτευση, απο θέση ισχύος, μετά τις στρατιωτικές της επιτυχίες, τη θέσπιση ενός ειδικού καθεστώτος για τους Σέρβους της Κροατίας και της Βοσνίας. Ωστόσο, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ) επιθυμούσε την αποτροπή της ίδρυσης μίας «Μεγάλης Σερβίας» διά μέσου της διάλυσης του γιουγκοσλαβικού κράτους. Ως εκ τούτου, οι ΗΠΑ αποδέχτηκαν τα άλλοτε εσωτερικά διοικητικά σύνορα των Ομόσπονδων Δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας ως σύνορα νέων κυρίαρχων κρατών. Αποτελέσματα της εμπλοκής των ΗΠΑ στον πόλεμο υπήρξαν η εκδίωξη των Σέρβων από την περιοχή της Κράινας και οι διάφοροι βομβαρδισμοί των Σέρβων της Βοσνίας, που εκδηλώθηκαν εντός του 1995.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου των ετών 1991-1995 οι Αλβανοί του Κοσόβου περιορίστηκαν σε αντίσταση παθητικού χαρακτήρα με επικεφαλής τον Ibrahim Rugova (Εικόνα 4) και διεκδικούσαν ένα ουδέτερο και ελεύθερο Κόσοβο που θα ήταν ανοιχτό στην Αλβανία και τη Σερβία. Η άρση της ευρείας αυτονομίας το 1989 θεωρήθηκε από ορισμένους πολιτικό λάθος της ηγεσίας των Σέρβων, αλλά είναι αμφίβολο αν οι Αλβανοί της περιοχής του Κοσόβου, στην περίπτωση που διατηρείτο το καθεστώς του 1974, θα παρέμεναν αμέτοχοι στις πολεμικές συγκρούσεις ενώ το γιουγκοσλαβικό κράτος βρισκόταν σε στάδιο διάλυσης³⁵. Εξάλλου, οι Αλβανοί ήσαν οι πρώτοι που εκδήλωσαν σεπαρατιστικές τάσεις από το γιουγκοσλαβικό κράτος, παρά τα πλεονεκτήματα που απολάμβαναν και το

---

³⁴Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 352-353.

³⁵Θ. Βερέμης, Κοσσυφοπέδιο, η μακρόσυρτη κρίση, Αθήνα 2000, σ. 32.

αρκετά υψηλότερο βιοτικό τους επίπεδο εν σχέσει με τους Αλβανούς του αλβανικού κράτους. Ο τελικός στόχος του Rugova υπήρξε η ανεξαρτησία του Κοσόβου, διά της υπονόμευσης της κυριαρχίας των Σέρβων και της δημιουργίας ενός παράλληλου κράτους κατά το πρότυπο του Ghandi στην υπό βρετανική κατοχή Ινδία. Ο αλβανικός παράγοντας θεωρούσε ότι την επαύριον της λήξης του πολέμου το Κόσοβο θα συνιστούσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων και συζητήσεων στη συνδιάσκεψη της ειρήνης³⁶.

Πράγματι, ενώ σοβούσε ο πόλεμος της Γιουγκοσλαβίας το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου απασχόλησε τους Σέρβους. Στο σύνταγμα της «Νέας Γιουγκοσλαβίας», που ψηφίστηκε το 1992, περιελήφθη διάταξη που αφορούσε την αυτονομία της Βοϊβοδίνας και του Κοσόβου, γεγονός που αγνοήθηκε από τους Αλβανούς. Για τους Σέρβους το ζήτημα του Κοσόβου συνδεόταν ευθέως με το ζήτημα των σερβικών πληθυσμών στην περιοχή της Κράινας. Η λύση που θα επιβαλλόταν εκεί από την «Ομάδα Επαφής» θα συνιστούσε τη βάση για την επίλυση του ζητήματος του Κοσσυφοπεδίου. Ωστόσο, η εκδίωξη των σερβικών πληθυσμών της Κράινας κατά το καλοκαίρι του 1995 και η αδράνεια της διεθνούς διπλωματίας στο ζήτημα των Σέρβων προσφύγων συνέβαλαν στο να καταστεί αδιάλλακτη η στάση της σερβικής ηγεσίας έναντι των Αλβανών του Κοσόβου. Κατά τις διαπραγματεύσεις που πραγματοποιήθηκαν στη στρατιωτική βάση Dayton τον Νοέμβριο του 1995, με στόχο την επίτευξη ειρήνης (Εικόνα 5 του Παραρτήματος), ο Milosevic επέδειξε σχετική διαλλακτικότητα και διάθεση συνεργασίας με τη Δύση, γεγονός που κατέστησε εφικτή την υπογραφή συμφωνίας για το καθεστώς των Σέρβων στη Βοσνία, παρέμεινε ωστόσο ανένδοτος κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούσαν την επίλυση του ζητήματος του Κοσόβου, το οποίο θεωρείτο εσωτερικό ζήτημα του νέου γιουγκοσλαβικού κράτους³⁷.

Ουσιαστικά, εν τούτοις, το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου δεν αποτέλεσε παρά μία πτυχή των σχέσεων της Γιουγκοσλαβίας με τις ΗΠΑ, ύστερα από την υπογραφή της Συμφωνίας του Dayton. Παρά το ότι ο Milosevic υποχώρησε σε

---

³⁶C. Hedges., Kosovo's Next Masters ? Foreign Affairs, May/June 1999, 30, σ. 1.

³⁷ Βερέμης, ό.π., σ. 41, Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 69-70.

σημαντικό βαθμό, οι ΗΠΑ συνέχισαν τη διαδικασία επιβολής κυρώσεων εναντίον της Γιουγκοσλαβίας, επιδιώκοντας παράλληλα τον ουσιαστικό έλεγχο του γιουγκοσλαβικού κράτους διά μέσου του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NorthAtlanticTreatyOrganization, NATO). Οι ΗΠΑ διάκειντο εχθρικά προς τον Milosevic και ήδη από το 1992 η πλευρά των ΗΠΑ μέσω του MilanPanic κατέβαλλε απόπειρες ανατροπής του. Ο Panic, ως πρωθυπουργός του γιουγκοσλαβικού κράτους το 1992, ζήτησε από τον Milosevic και να μεταβεί στις ΗΠΑ, όπου και θα εργαζόταν ως διευθυντής τραπεζικού ιδρύματος. Σε αντάλλαγμα της αποχώρησής του, θα περιοριζόνταν οι κυρώσεις εναντίον της Γιουγκοσλαβίας οι οποίες είχαν επιβληθεί την άνοιξη του 1992. Ο Milosevic εν τέλει αρνήθηκε και όταν πληροφορήθηκε ότι ο πρωθυπουργός βολιδοσκοπούσε τα στρατιωτικά σώματα με στόχο την πραξικοπηματική ανατροπή του υπονόμωσε την πολιτική του σταδιοδρομία. Εξάλλου, η άνοδος του Milosevic στην εξουσία στα τέλη της δεκαετίας του 1980 είχε συμπέσει με τη μεταβολή της πολιτικής των ΗΠΑ αναφορικά με τη Γιουγκοσλαβία. Η τελευταία, μετά το 1986, εν όψει των πολιτικών μεταβολών στην Ανατολική Ευρώπη, δεν διέθετε πλέον την παλαιά γεωπολιτική της σημασία για τις ΗΠΑ, οι οποίες στράφηκαν προς την Πολωνία και την Ουγγαρία. Χαρακτηριστική είναι η μείωση της αμερικανικής βοήθειας προς τη Γιουγκοσλαβία. Την άνοιξη του 1988 ο νέος πρόεδρος των ΗΠΑ Zimmerman μετέφερε στο Βελιγράδι τη νέα θεώρηση των ΗΠΑ και ζήτησε από την ηγεσία του γιουγκοσλαβικού κράτους να προβεί σε μεταρρυθμίσεις (πολιτικό πλουραλισμό, «οικονομία της αγοράς», παραχώρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κ.ο.κ.) και επανάλαβε τη δέσμευση του κράτους του για την «ενότητα, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα» της Γιουγκοσλαβίας. Ο Milosevic δέχτηκε τον πρόεδρο ύστερα από έξι μήνες και αγνόησε τις προτροπές των ΗΠΑ³⁸.

2.3. Η αποστολή της ΔΑΣΕ

Επί της ουσίας, η διεθνής κοινότητα ασχολήθηκε με το ζήτημα του Κοσόβου το καλοκαίρι του 1992 κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης του Λονδίνου για την

---

³⁸Σ. Σφέτας, *ό.π.*, σ. 74.

Γιουγκοσλαβία, την οποία διαδέχθηκε η Συνδιάσκεψη της Γενεύης και έπειτα η «Ομάδα Επαφής για την πρώην Γιουγκοσλαβία». Ανατέθηκε δε στη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ) η οργάνωση αποστολής στο Κόσοβο στην οποία θα συμμετείχαν εμπειρογνώμονες-παρατηρητές, ούτως ώστε να ασκηθεί προληπτική διπλωματία για την αποφυγή της όξυνσης των αντιπαραθέσεων, ύστερα από τις τραγικές εμπειρίες στην Κροατία και τη Βοσνία. Αντίστοιχες αποστολές εστάλησαν για την παρακολούθηση του ουγγρικού μειονοτικού ζητήματος στη Βοϊβοδίνα και του μουσουλμανικού μειονοτικού ζητήματος στο Σαντζάκι. Η ηγεσία των τριών αυτών αποστολών εγκαταστάθηκε στη γιουγκοσλαβική πρωτεύουσα. Σε κάθε περίπτωση, το γεγονός ότι το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου αντιμετωπιζόταν από τον διεθνή παράγοντα ως μειονοτικό δυσάρεστούσε το αλβανικό στοιχείο του Κοσόβου³⁹.

Η αποστολή της ΔΑΣΕ άρχισε τις εργασίες της τον Οκτώβριο του 1992 και το έργο της διήρκεσε έως τα τέλη Ιουλίου του 1993, οπότε και η κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας ζήτησε την αποχώρηση των αποστολών, αφού δεν ικανοποιήθηκε ο όρος που είχε θέσει με αντικείμενο την αναστολή της συμμετοχής του γιουγκοσλαβικού κράτους στη ΔΑΣΕ. Η εντολή που ανέλαβε να διεκπεραιώσει η αποστολή στο Κόσοβο ήταν η εποπτεία του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αναφορά τυχόν παραβιάσεων των τελευταίων, η προώθηση του διαλόγου μεταξύ των ελεγχόμενων από τους Σέρβους αρχών και του τοπικού πληθυσμού που αποτελείτο κατά πλειοψηφία από Αλβανούς. Επίσης, όφειλε να παρέχει τεχνογνωσία για τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών και τη λειτουργία ανεξάρτητων μέσων ενημέρωσης, αλλά και να διατηρεί επαφή με τους τοπικούς παράγοντες, ούτως ώστε να αποφεύγονται κρίσεις. Σε πρώτο στάδιο, η αποστολή αντιμετωπιζόταν θετικά από τους Αλβανούς, καθώς έβλεπαν σε αυτήν μια μορφή παρουσίας του διεθνούς παράγοντα και τους δινόταν η ευκαιρία να εκφράσουν τις καταγγελίες τους εναντίον των σερβικών αρχών. Από την άλλη, οι Σέρβοι αντιλήφθηκαν ότι η δράση της αποστολής στόχευε στην ομαλοποίηση των εθνοτικών σχέσεων στην περιοχή του Κοσόβου, χωρίς να τροποποιηθούν τα

---

³⁹ Β. Καρακωστανόγλου, Η κρίση στο Κόσοβο: Αποτίμηση και προοπτικές στο: Καρακωστανόγλου, Β., Κεντρωτής, Κ.Δ., Μαντά, Ε., Σφέτας, Σ., «Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής», Θεσσαλονίκη 2000, σ. 117.

σύνορα, και, επομένως, εξυπηρετούσε κατά κάποιον τρόπο και τους δικούς τους στόχους. Το ουσιαστικό πρόβλημα αφορούσε την περιορισμένη δυνατότητα παρέμβασης και ελέγχου του έργου της σερβικής αστυνομίας, που προκαλούσε τον μεγάλο αριθμό παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε μια προσπάθεια να κατασταλεί η μαζική ανυπακοή των Αλβανών. Αν και η αποστολή παρέμεινε στην περιοχή μόλις για 10 μήνες αποτέλεσε μία χρήσιμη άσκηση προληπτικής διπλωματίας. Στην περίπτωση που διεθνής κοινότητα αφιέρωνε μεγαλύτερη διπλωματική προσπάθεια, ενδεχομένως να υπήρχαν μεγαλύτερα περιθώρια για τη διευθέτηση του ζητήματος. Ωστόσο, εκείνη την περίοδο η διεθνής διπλωματία αναλωνόταν κυρίως στα μέτωπα της Κροατίας και της Βοσνίας. Εκτός από την ολιγοπία της διεθνούς διπλωματίας, στην αναστολή του έργου της αποστολής συνέβαλε και η ανυποχώρητη στάση τόσο της αλβανικής όσο και της σερβικής πλευράς, αφού η μεν επέμενε στο ζήτημα της ανεξαρτησίας της περιοχής και η δε μπορούσε να αποδεχτεί την περίοδο εκείνη μόνον μία περιορισμένη εδαφική αυτονομία, σοβούντος του πολέμου των ετών 1991-1995⁴⁰.

2.4. Η έναρξη του Πολέμου του Κοσόβου

Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 οι Σέρβοι επεδίωκαν να λύσουν το ζήτημα κυρίως ως ένα απλό μειονοτικό ζήτημα, αποδεχόμενοι την παραχώρηση ενός μικρού βαθμού αυτονομίας στο Κόσοβο, κάτι που ήδη ίσχυε από συνταγματική άποψη αλλά στην πράξη δεν εφαρμοζόταν εξαιτίας και του μποϊκοτάζ των εκλογικών αναμετρήσεων από τους Αλβανούς, σύμφωνα με τις διατάξεις που προβλέπονταν και για την άλλη αυτόνομη επαρχία (της Βοϊβοδίνας). Σέρβοι και Αλβανοί επιχειρούσαν να αξιοποιήσουν υπέρ των στοχεύσεών τους τον παράγοντα του χρόνου. Οι Αλβανοί προσπαθούσαν να ωθήσουν τον σερβικό παράγοντα να εγκαταλείψει την προσπάθεια διατήρησης του ελέγχου της επαρχίας, προσπάθεια που είχε σημαντικό κόστος για τη Δημοκρατία της Σερβίας, διά μέσου της διάρκειας του αγώνα τους και της σημαντικής αλληλεγγύης μεταξύ τους. Από την άλλη, οι Σέρβοι επιχειρούσαν να διασπάσουν το μέτωπο των Αλβανών και να

---

⁴⁰Καρακωστάνογλου, ό.π., σ. 118.

πείσουν αρκετούς από αυτούς ότι μόνον η συνεργασία τους με εκείνους θα τους εξασφάλιζε συνθήκες διαβίωσης που θα ήταν ανοιχτές. Ο οικονομικός αποκλεισμός (εμπάργκο) και το τεράστιας σημασίας ζήτημα της διαχείρισης των προσφυγικών κυμάτων των Σέρβων που κατέφυγαν στη Δημοκρατία της Σερβίας στα τέλη του πολέμου περιορίζαν σε σημαντικό βαθμό τις πιθανότητες επιτυχίας της σερβικής πολιτικής. Αντιθέτως, η αριθμητική υπεροχή των Αλβανών στο Κοσσυφοπέδιο και η ανάπτυξη της ιδιωτικής οικονομίας στη βάση μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων αλλά και λαθρεμπορίου αύξησαν τις αντοχές του αλβανικού στοιχείου κατά τη διάρκεια των σερβοαλβανικών αντιπαραθέσεων⁴¹.

Σε γνώση των αμερικανικών προσθέσεων για έλεγχο της Γιουγκοσλαβίας από το NATO και την ανατροπή του ίδιου, ο Milosevic αναζήτησε πολιτική στήριξη στη Ρωσία και την Κίνα. Η ψύχρανση των σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ και Γιουγκοσλαβίας επέδρασε καίρια στο ζήτημα του Κοσόβου και του εκδημοκρατισμού της τελευταίας. Η επιβολή των κυρώσεων κατά της Γιουγκοσλαβίας συνεχίστηκαν και μετά τη Συμφωνία του Dayton, ενώ ο παλμός της φιλοδυτικής σερβικής αντιπολιτεύσεως στον αγώνα της εναντίον του Milosevic ανεκόπη το 1997, όταν ξεκίνησε η ένοπλη δράση του «Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου» (Ushtria Çlirimtare Kombëtare, UÇK). Στην περίπτωση που αίρονταν οι κυρώσεις εναντίον της Γιουγκοσλαβίας και το κράτος γινόταν δεκτό στους διεθνείς οργανισμούς, η αντιπολίτευση, η οποία στερείτο ηγετικής προσωπικότητας, θα ήταν δυνατόν να εμφανιστεί εντονότερα με φιλοδυτικό προφίλ, ενώ το καθεστώς του Milosevic θα μπορούσε να αποδυναμωθεί με ευκολότερο τρόπο. Η διεθνής απομόνωση της Γιουγκοσλαβίας συνεχίστηκε, γεγονός που σκλήρυνε τη στάση της σερβικής ηγεσίας αναφορικά με τη διαχείριση του ζητήματος του Κοσόβου. Ο Milosevic εξακολουθούσε να θεωρεί το εν λόγω ζήτημα εσωτερικό πρόβλημα της Γιουγκοσλαβίας και απέρριπτε τη μεσολάβηση του διεθνούς παράγοντα, κάτι που επιζητούσαν οι Αλβανοί του Κοσόβου. Από την άλλη, το Βελιγράδι δεν προωθούσε μία εποικοδομητικής φύσης πολιτική στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου. Η συμφωνία

---

⁴¹ V. Karakostanoglou, "The ethnic conflict in Kosovo: A test case for international borders?" Στο: *Beiträge zur Stabilisierung Südosteuropas aus deutscher und griechischer Sicht*. München, 1995, σ. 162.

Milosevic-Rugova των αρχών Σεπτεμβρίου 1996, με αντικείμενο τη λειτουργία των αλβανικών σχολείων παρέμεινε επί της ουσίας κενό γράμμα, αφού σημειώθηκαν διαφωνίες σε σχέση με τη χρηματοδότηση αυτών.

Η διεθνής διπλωματία, ωστόσο, δεν αποδεχόταν το ενδεχόμενο απόσχισης της περιοχής από τη Γιουγκοσλαβία, προωθώντας απλώς την επαναχορήγηση και τη διασφάλιση του καθεστώτος ευρείας αυτονομίας. Εκείνη την περίοδο οι μαζικού χαρακτήρα διαδηλώσεις και η συχνότητα των τρομοκρατικών ενεργειών στην περιοχή του Κοσόβου κινητοποίησε εντονότερα τη διεθνή κοινότητα η οποία αντιλήφθηκε τους κινδύνους που προέκυπταν από τη διαρκή κλιμάκωση της έντασης. Η παρέμβαση έλαβε τη μορφή δηλώσεων των υπουργών Εξωτερικών της Ομάδας Επαφής (Μεγάλη Βρετανία, ΗΠΑ, Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία, Ρωσία).

Η κατάσταση παρέμενε σε επίπεδα ελεγχόμενης έντασης έως τα τέλη του 1997. Η εμφάνιση των ριζοσπαστών Αλβανών στο προσκήνιο υπό τον Adem Demaci αλλά και άλλους ηγέτες, οι οποίοι αμφισβητούσαν την αποδοτικότητα της παθητικής αντίστασης του Rugova, συνεπαγόταν την οργάνωση μαζικών διαδηλώσεων (με έντονη τη συμμετοχή των αμθητών) το 1997 και το πολιτικό σκηνικό μεταβλήθηκε. Η έναρξη της δράσης του UÇK (Εικόνα 6 του Παραρτήματος) αποτελούσε ωστόσο την ιστορική καμπή. Η οργάνωση πιθανότατα οφείλεται για μία σειρά πολιτικών δολοφονιών (όχι μόνον Σέρβων αλλά και συνεργαζόμενων με εκείνους Αλβανών) και διαφόρων τρομοκρατικών ενεργειών (1996-1997).

Η σύγκληση διεθνούς συνδιάσκεψης με αντικείμενο το ζήτημα του Κοσόβου, στην οποία το Βελιγράδι θα παραχωρούσε ευρύτατη αυτονομία στην περιοχή και ταυτόχρονα θα καταγγέλονταν οι αποσχιστικές κινήσεις του αλβανικού στοιχείου επρόκειτο να λάβει την υποστήριξη ευρωπαϊκών κρατών, όμως ο Milosevic αρνήθηκε να προβεί σε διεθνοποίηση ενός ζητήματος που εκ των πραγμάτων είχε τόσο διαβαλκανική όσο και ευρωπαϊκή διάσταση. Με την εμφάνιση του UÇK και την επικράτηση ριζοσπαστικών και ακραίων στοιχείων εντός των Αλβανών, γρήγορα σημειώθηκε όξυνση της κατάστασης. Ο ιδεολογικός πυρήνας του UÇK ήταν η φάρα των Γιασάρι στο Πρεκάζ. Οι πολιτικές καταβολές αυτού του πυρήνα ανάγονται στην παράδοση των αλβανικών επαναστατικών οργανώσεων που αντιμάχονταν τις δυνάμεις του βασιλείου της Σερβίας και του

βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων (kaçak), αλλά και στην παράδοση των μελών της αλβανικής εθνικιστικής οργάνωσης «Εθνικού Μετώπου» (BalliKombëtar), που δραστηριοποιήθηκε κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και των μελών της επίλεκτης ταξιαρχίας SS Σκεντέρμπεης και των παράνομων αλβανικών εθνικιστικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν στην κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία (Σφέτας, 2000). Η επίσημη εμφάνιση της οργάνωσης έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια μιας κηδείας στα τέλη Νοεμβρίου 1997, ενώ ο γενικευμένος ένοπλος αγώνας με στόχο την ανεξαρτησία του Κοσόβου και την ένωσή του με το αλβανικό κράτος ξεκίνησε με σχετική δημόσια δήλωσή της τον Ιανουάριο του 1998. Εξάλλου, η λαϊκή εξέγερση που είχε πραγματοποιηθεί κατά την άνοιξη του 1997 στην Αλβανία έδειξε την επικινδυνότητα και τη ρευστότητα του αλβανικού ζητήματος στη Βαλκανική, ενώ παρείχε στα μέλη του UÇK την ευκαιρία να εξοπλιστούν⁴².

Η οργάνωση του UÇK υποστηρίχθηκε οικονομικά από το αλβανικό λόμπι των ΗΠΑ και αποτελείτο από στοιχεία ετερόκλητα, που περιλάμβαναν μέλη της μαφίας των ναρκωτικών, μισθοφόρους ισλαμιστές και μέλη των φοιτητικών σεπαραριστικών κινημάτων του πανεπιστημίου της Πρίστινα (που δρούσαν πριν το 1989). Στη Βόρειο Αλβανία λειτουργούσαν κέντρα εκπαίδευσης των μελών του UÇK και οπλισμός μεταφερόταν από ευρωπαϊκές χώρες διά μέσου του Μπάρι και του Δυρραχίου. Με την εντονότερη όξυνση των σχέσεων μεταξύ Βελιγραδίου και Washington η ενίσχυση αμερικανικών κύκλων προς την οργάνωση γινόταν ολοένα και μεγαλύτερη. Επιπλέον, απόστρατοι αξιωματικοί του στρατού των ΗΠΑ συμμετείχαν στην εκπαίδευση των στρατιωτικών μονάδων του. Αξίζει να σημειωθεί δε ότι ο UÇK στρεφόταν όχι μόνον εναντίον των Σέρβων, αλλά και μετριοπαθών Αλβανών, διεκδικώντας την πλήρη ανεξαρτησία της περιοχής του Κοσόβου. Αντικειμενικός στόχος της οργάνωσης ήταν η πρόκληση του σερβικού παράγοντα, που θα οδηγούσε στη διεθνοποίηση του ζητήματος του Κοσόβου, ενδεχομένως λόγω σερβικών αντιποίνων⁴³.

---

⁴² Γ. Παπαγιαννόπουλος, «Ο ρόλος του UÇK στη Γιουγκοσλαβική κρίση», στο: *Διάλογος*, τ.5, 1999, Παπαγιαννόπουλος, Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 121-123.

⁴³ Hedges, ό.π., σ. 30, Βερέμης, ό.π., σ. 17., Σ.Σφέτας, ό.π., σ. 68.

Τον Μάρτιο του 1998 η περιοχή του Κοσόβου μεταβλήθηκε σε μία ζώνη πολέμου μεταξύ του UÇK και σερβικών αστυνομικών δυνάμεων με θύματα τόσο Σέρβους όσο και Αλβανούς. Οι συγκρούσεις συνοδεύτηκαν από περιορισμένης έκτασης προσφυγικό κύμα Αλβανών. Αυτή η ριζοσπαστικοποίηση της στάσης του αλβανικού στοιχείου σήμαινε ότι η συνεννόηση με το Βελιγράδι ήταν ανέφικτη. Η υπογραφή της σερβοαλβανικής συμφωνίας της 23ης Μαρτίου στην Πρίστινα με αντικείμενο την εφαρμογή μίας σειράς μέτρων για την υλοποίηση της συμφωνίας Milosevic-Rugova είχε αποτελέσει την έσχατη προσπάθεια για επικράτηση της μετριοπάθειας. Εξάλλου, κάθε προσφορά των Σέρβων κατά τα έτη 1997 και 1998, εφόσον δεν περιλάμβανε κάποια προοπτική μελλοντικής ανεξαρτησίας της περιοχής, απορριπτόταν από την ηγεσία των Αλβανών. Ουσιαστικά, επρόκειτο για την ταύτιση των επιδιώξεων ενός αποσχιστικού κινήματος με το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αλβανικών πληθυσμών του Κοσόβου (Σφέτας, 2000). Η ανταρτική δράση του UÇK είχε λάβει πλέον τον χαρακτήρα μαζικής εξέγερσης, αφού υποστηρίχτηκε από μεγάλο μέρος των Αλβανών του Κοσόβου, ιδίως του Κεντρικού (περιοχή της Ντρένιτσα) και των περιοχών που συνόρευαν με την Αλβανία. Ο UÇK άρχισε να ελέγχει ολόκληρα τμήματα της υπαίθρου (περι το ένα τρίτο της περιοχής του Κοσόβου), καθώς και κύριες οδικές αρτηρίες. Εν τούτοις, σύντομα στο πεδίο της μάχης ο UÇK υπέστη συνεχόμενες ήττες από τις πολύ υπέρτερες δυνάμεις των Σέρβων οι οποίες ανέκτησαν την πρωτοβουλία των κινήσεων και διεξήγαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις ευρείας κλίμακας, με την ενίσχυση των γιουγκοσλαβικών στρατιωτικών δυνάμεων, του οποίου οι τοπικές μονάδες ενισχύθηκαν και από τη Δημοκρατία της Σερβίας., ανακαταλαμβάνοντας περιστασιακά αρκετές περιοχές που ήσαν ελεγχόμενες από τους αντάρτες. Μόνον, ωστόσο, το καλοκαίρι του 1998 κατόρθωσαν οι σερβικές δυνάμεις να σημειώσουν ουσιαστικά πλήγματα εναντίον του UÇK, με την ισχυρή αντεπίθεσή τους που συνεπαγόταν ένα κύμα περίπου 250,000 Αλβανών που εκτοπίστηκαν και κατέφυγαν κατά βάση στις ορεινές περιοχές της περιοχής του Κοσόβου⁴⁴.

Πιο συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 1998 οι επιθέσεις των δυνάμεων του UÇK εντάθηκαν και είχαν ως επίκεντρο την κοιλάδα της Ντρένιτσα, ως κεντρικό

---

⁴⁴ Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 125-127.

δε σημείο το στρατόπεδο του Adem Yashari. Έπειτα από λίγες ημέρες ο απεσταλμένος των ΗΠΑ Robert Gelbard χαρακτήρισε τον UÇK ως «τρομοκρατική ομάδα», ενώ η σερβική αστυνομία αντεπιτέθηκε στην περιοχή Λικόσανε. Ακολούθησε η απάντηση του UÇK στο Τσίρεζ, όπου σκοτώθηκαν 16 Αλβανοί (μέλη του UÇK) και 4 Σέρβοι αστυνομικοί. Ο στόχος των Αλβανών εξτρεμιστών αντιστοιχούσε στη συγχώνευση του προπυργίου της Ντρένιτσα με την κυρίως Αλβανία, γεγονός που διαμόρφωσε τον χαρακτήρα των εχθροπραξιών των πρώτων μηνών του πολέμου. Παρά τις κατηγορίες για δολοφονίες αμάχων και τις συνοπτικές εκτελέσεις, σε πρώτο στάδιο η καταδίκη από τη Δύση δεν ήταν τόσο σαφής όσο θα καθίστατο σε επόμενο στάδιο. Η σερβική αστυνομία άρχισε να καταδιώκει τον Yashari και τους οπαδούς στο χωριό Ντόνιε Πρέκαζε. Μία ανταλλαγή πυρών στο στρατόπεδο του τελευταίου κατέληξε στις 5 Μαρτίου του 1998 στη σφαγή 60 Αλβανών (εκ των οποίων 18 ήσαν γυναίκες και 10 άτομα ηλικίας κάτω των 16 ετών). Το γεγονός επέφερε την έντονη καταδίκη από τις πρωτεύουσες των δυτικών κρατών και η υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ δήλωσε ότι «αυτή η κρίση δεν είναι εσωτερική υπόθεση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας».

Στις 24 Μαρτίου του 1998 οι δυνάμεις της Γιουγκοσλαβίας περικύκλωσαν το Γκλότζιανε και επιτέθηκαν σε στρατόπεδο ανταρτών. Ωστόσο, παρά τις υπέρτερες δυνάμεις τους, δεν μπόρεσαν να εξουδετερώσουν το τμήμα του UÇK. Υπήρξαν σοβαροί τραυματισμοί και θάνατοι από την αλβανική πλευρά, αλλά η εξέγερση δεν πατάχθηκε. Μάλιστα, το χωριό Γκλότζιανε επρόκειτο να καταστεί ένα εκ των ισχυρότερων κέντρων αλβανικής αντίστασης στον Πόλεμο του Κοσόβου. Την περίοδο εκείνη σχηματίστηκε νέα γιουγκοσλαβική κυβέρνηση στην οποία μετείχαν τόσο το Σοσιαλιστικό Κόμμα όσο και το Σερβικό Ριζοσπαστικό Κόμμα. Ο πρόεδρος του τελευταίου Vojislav Seselj διορίστηκε αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως, κάτι που ενέτεινε τη δυσaráσκεια των διπλωματών και πολιτικών εκπροσώπων των δυτικών κρατών.

Στις αρχές Απριλίου του 1998 η Σερβία διενέργησε δημοψήφισμα με αντικείμενο το ζήτημα των ξένων παρεμβάσεων στο ζήτημα του Κοσόβου. Οι ψηφοφόροι της Σερβίας απέρριψαν ολοκληρωτικά τις εξωτερικές παρεμβάσεις. Στο μεταξύ, οι Αλβανοί αντάρτες διεκδίκησαν μεγάλο τμήμα της περιοχής στο

Ντέτσани και περίξ αυτού, δρώντας σε μία έκταση με βάση το Γκλότζιανε. Στα τέλη Μαΐου η αστυνομία του σερβικού Υπουργείου Εσωτερικών και ο γιουγκοσλαβικός στρατός ξεκίνησαν τις επιχειρήσεις εκκαθάρισης των συνόρων από τα μέλη του UÇK. Το NATO απάντησε με την επιχείρηση «Αποφασισμένο Γεράκι», επίδειξη αεροπορικής ισχύος του οργανισμού στα γιουγκοσλαβικά σύνορα, της 15ης Ιουνίου του 1998 η οποία περιγράφηκε επίσημα από το NATO ως «στρατιωτική άσκηση». Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης 85 αεροσκάφη από 13 κράτη-μέλη του NATO απογειώθηκαν από 15 ευρωπαϊκές βάσεις και αεροπλανοφόρα και σκάφη αμφίβιας καταδρομής. Η επιχείρηση υποστηρίχθηκε από αεροσκάφη υποστήριξης και δεξαμενόπλοια ανεφοδιασμού. Με στόχο τη διακοπή των-ουσιαστικά επιθετικού χαρακτήρα-στρατιωτικών επιχειρήσεων του NATO ο Milosevic κατέληξε σε συμφωνία με τον Ρώσο πρόεδρο Boris Yeltsin και προετομαζόταν να προβεί σε συνομιλίες με το αλβανικό στοιχείο. Οι Αλβανοί αρνούσαν να συνομιλήσουν με τη σερβική πλευρά καθ' όλη τη διάρκεια των πολεμικών αναμετρήσεων, αλλά ήταν διατεθειμένοι να συνομιλήσουν με τη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση. Επί της ουσίας, η μοναδική συνάντηση μεταξύ Milosevic και Rugova πραγματοποιήθηκε στο Βελιγράδι στις 15 Μαΐου, δύο ημέρες μετά τη σχετική ανακοίνωση από τον γνωστό από τη Συμφωνία του Dayton Αμερικανό διπλωμάτη Richard Richard Holbrooke. Ο τελευταίος εξαπέλυε απειλές κατά του Milosevic πως στην περίπτωση που δεν συμμορφωνόταν «ό,τι έχει απομείνει από τη χώρα σας θα συντριβεί»⁴⁵.

Η συμφωνία του Milosevic με τον Yeltsin σήμαινε ότι ο πρώτος θα επέτρεπε σε εκπροσώπους της διεθνούς πολιτικής σκηνής να συμμετέχουν σε ειδική αποστολή στην περιοχή του Κοσόβου και να παρακολουθήσουν τα εκεί τεκταινόμενα. Η «Αποστολή Διπλωματών-Παρατηρητών του Κοσόβου» (KDOM) άρχισε να λειτουργεί περί τις αρχές Ιουλίου του 1998. Η αμερικανική κυβέρνηση χαιρέτισε αυτή την πλευρά της συμφωνίας, αλλά προέβη σε καταγγελία της έκκλησης για αμοιβαία κατάπαυση πυρός. Αντιθέτως, οι ΗΠΑ απαίτησαν από τη γιουγκοσλαβική πλευρά κατάπαυση πυρός που δεν θα συνδεόταν απαραίτητα με διακοπή των τρομοκρατικών ενεργειών του UÇK. Εν τω μεταξύ, τον Ιούνιο και

---

⁴⁵ Παπαγιαννόπουλος, ό.π., σ. 30.

έως τα μέσα του Ιουλίου τα ανταρτικά σώματα συνέχιζαν την προέλασή τους. Διείσδυσαν στη Σούβα Ρέκα και στην περιοχή βορειοδυτικά της Πρίστινα. Κινήθηκαν με στόχο την κατάληψη των λιγνιτοφόρων κοιτασμάτων του Μπελάτσεβετς, ώστε να απειλήσουν τον εφοδιασμό της περιοχής σε ενεργειακούς πόρους. Η τακτική εστιαζόταν ως συνήθως σε επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου σε ορεινές περιοχές και σε παρενοχλήσεις και επιθέσεις εναντίον των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων και των σερβικών αστυνομικών περιπόλων.

Σημαντικό σταθμό στην πορεία των συγκρούσεων αποτέλεσε η κατάληψη του Οράχοβατς από τον UÇK στα μέσα Ιουλίου του 1998. Στις 17 Ιουλίου κατελήφθησαν και τα γειτονικά χωριά Οπτέρουσα και Ρετίμλιγε, ενώ επεισόδια σημειώθηκαν και στο κατοικούμενο από Σέρβους χωριό Βέλικα Χότσα. Το μοναστήρι του Ζότσιστε, που απείχε 5 χιλιόμετρα από το Οράχοβατς και ήταν γνωστό για τα λείψανα των Αγίων Κοσμά και Δαμιανού, σεβαστό και από το τοπικό αλβανικό στοιχείο, ληστεύθηκε, οι ορθόδοξοι μοναχοί του εκτοπίστηκαν σε στρατόπεδο εγκλεισμού, ενώ το καθολικό και όλα τα κτίριά του ισοπεδώθηκαν με τη χρήση εκρηκτικών. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μία σειρά γιουγκοσλαβικών και σερβικών επιθέσεων που συνεχίστηκαν έως τις αρχές του Αυγούστου. Νέα σειρά επιθέσεων των Αλβανών σεπαρατιστών σημειώθηκε στα μέσα του Αυγούστου και πυροδοτήθηκαν επιχειρήσεις των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων στο νότιο Κοσσυφοπέδιο, νοτίως της οδικής αρτηρίας Πρίστινα-Πετς. Οι επιχειρήσεις συνέπεσαν με την κατάληψη της Κλέτσα (23 Αυγούστου) και την ανακάλυψη κρεματορίου του UÇK, όπου εντοπίστηκαν ορισμένα από τα θύματά του. Η αλβανική οργάνωση ξεκίνησε επίθεση γύρω από το Πρίζρεν την 1η Σεπτεμβρίου. Στο Δυτικό Κόσοβο, στην περιοχή πέριξ του Πετς, γιουγκοσλαβική επίθεση επέφερε κατακραυγή και ξένοι αξιωματούχοι διατύπωσαν τις ανησυχίες τους ότι μεγάλος αριθμός εκτοπισμένων θα δεχόταν επίθεση.

Επιπλέον, στις αρχές Σεπτεμβρίου, αναφέρθηκε για πρώτη φορά δραστηριότητα του UÇK στο Βόρειο Κόσοβο, στην περιοχή γύρω από το Ποντούγεβο. Στα τέλη του μήνα καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια από τη γιουγκοσλαβική πλευρά για την εκκαθάριση του UÇK από το κεντρικό και το βόρειο τμήμα του Κοσόβου, καθώς και από την κοιλάδα της Ντρένιτσα. Υπήρξαν τότε πολλές απειλές από τα κράτη της Δύσης, οι οποίες εν μέρει μετριάστηκαν

εξαιτίας των εκλογών στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, καθώς δεν ήταν επιθυμητή η πολιτική άνοδος των εκεί Σέρβων Δημοκρατικών και Ριζοσπαστών. Την επαύριον των εκλογών, η σοβαρότητα των απειλών εντάθηκε, ιδίως μετά την ανακάλυψη από την KDOM των ακρωτηριασμένων πτωμάτων των μελών μιας αλβανικής οικογένειας έξω από το χωριό Γκόρνιε Όμπρινιε. Η εικόνα αυτή, σε συνδυασμό με τους θρήνους των εκτοπισμένων, επέφερε την εντατικοποίηση της διπλωματικής δραστηριότητας του διεθνούς παράγοντα⁴⁶.

Ο διεθνής παράγοντας επιχείρησε να παρέμβει με στόχο τον τερματισμό των ένοπλων συγκρούσεων και την επίλυση του προβλήματος καθ' όλη τη διάρκεια του 1998 διά μέσου συναντήσεων της Ομάδας Επαφής και έκδοσης αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Πιο συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 1998 η «σκιώδης» αλβανική κυβέρνηση του Κοσόβου υπέβαλε στην Ομάδα Επαφής σχετικό Μνημόνιο όπου κατέγραψε τις απόψεις της για την τρέχουσα κατάσταση στην περιοχή και τις προτάσεις για την επίλυση του προβλήματος. Από την πλευρά του το Υπουργείο Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας την ίδια περίοδο υπέβαλε το δικό του Μνημόνιο, όπου ανέφερε την ιστορία της διένεξης και τις θέσεις της σερβικής και γιουγκοσλαβικής πλευράς. Ειδική διακήρυξη της ΕΕ (12.3.1998) και κοινή δήλωση των Υπουργείων Εξωτερικών των κρατών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, που συνεδρίασαν στη Βόννη αναφέρθηκαν επίσης στο ζήτημα, όπως επίσης και κοινή δήλωση της Τρόικας της ΕΕ, των κρατών της Ομάδας Επαφής και των κρατών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Στις 31.3.1998 εκδόθηκε η 1160 (1998) απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και στις αρχές Μαΐου του 1998 η σύνοδος των υπουργών Εξωτερικών των μελών της ομάδας G-8 αφιέρωσε ειδικές παραγράφους στο Κόσοβο. Ειδική αναφορά πραγματοποιήθηκε και στη Διάσκεψη Κορυφής του Birmingham στις 15.5.1998, όπου επαινέθηκε η συνάντηση Milosevic-Rugova και η έναρξη του διαλόγου, ο οποίος ωστόσο δεν συνεχίστηκε εξαιτίας της έντασης

---

⁴⁶ D. Landis, R.D. Albert, «*Handbook of Ethnic Conflict: International Perspectives*», Berlin 2012, σ. 394.

των επιχειρήσεων του UÇK και της αποδυνάμωσης του Rugova στην αλβανική πολιτική σκηνή του Κοσόβου⁴⁷.

Οι διπλωματικές παρεμβάσεις του διεθνούς παράγοντα συνεχίστηκαν με τη διακήρυξη για το Κόσοβο της Συνόδου των υπουργών Εξωτερικών των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης που πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη (9.6.1998) και με τη δήλωση των υπουργών Εξωτερικών των κρατών-μελών του NATO στις Βρυξέλλες (11.6.1998). Επιπλέον, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ εξέδωσε τις Αποφάσεις 1199 (1998) και 1203 (1998) αναφορικά με την κρίση στο Κόσοβο, ενώ και η Απόφαση 1207 (1998) του Νοεμβρίου, η οποία αφορούσε το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία, αναφερόταν σε ειδική παράγραφο στο εν λόγω ζήτημα. Η πυκνότητα των διπλωματικών κειμένων που δημοσιεύτηκαν μέσα στο 1998 ερμηνεύεται από την ένταση των δραστηριοτήτων του UÇK και τη διολίσθηση σε έναν ευρύ ανταρτοπόλεμο, ο οποίος μάλιστα κινδύνευε να αποσταθεροποιήσει και τα γειτονικά κράτη, ιδιαίτερα διά μέσου των πιθανών προσφυγικών κυμάτων και των μειονοτικών αναταραχών, ιδίως στην ΠΓΔΜ, προκαλώντας εύλογη ανησυχία στη διεθνή κοινότητα.

Κατά συνέπεια, παρατηρείται ότι η ένοπλη βία αποτέλεσε το μέσο πίεσεως του αλβανικού στοιχείου του Κοσόβου προς τη διεθνή κοινότητα, με στόχο να τεθεί το ζήτημα σε υψηλή προτεραιότητα στα θέματα της διεθνούς διπλωματίας. Οι Αλβανοί αξιοποίησαν την ευαισθησία της διεθνούς κοινής γνώμης για τα ανθρωπιστικά ζητήματα, ιδιαίτερα λίγα έτη μετά τα εγκλήματα πολέμου που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου των ετών 1991-1995, καθώς και το ενδιαφέρον για τη σταθερότητα στις ευαίσθητες νότιες περιοχές της Βαλκανικής. Εξάλλου, τα γεωπολιτικά τεκταινόμενα ήταν δυνατόν να επηρεάσουν και την κατάσταση εντός της ΠΓΔΜ, που αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί και σήμερα κεντρικό στοιχείο για τη διατήρηση της εύθραυστης ισορροπίας στην περιοχή.

Τα σχέδια που υπεβλήθησαν από τον πρέσβη των ΗΠΑ Christopher Hill ενίοτε απορρίπτονταν από τους Σέρβους και ενίοτε από τους Αλβανούς, ενώ δεν

---

⁴⁷ Καρακωστάνογλου, ό.π., σ. 134.

ήταν σαφές αν η περιοχή θα παρέμενε εντός του Γιουγκοσλαβικού ή του σερβικού πλαισίου. Πιο συγκεκριμένα, η πίεση της διεθνούς διπλωματίας για ειρηνική επίλυση του ζητήματος του Κοσόβου, η οποία είχε ενταθεί τον Αύγουστο του 1998, στη βάση του σχεδίου Hill κορυφώθηκε στις αρχές Οκτωβρίου του 1998 με την αποστολή που ανέλαβε ο Holbrooke. Ο Hill είχε υποβάλει στον πρόεδρο Milosevic στα τέλη Αυγούστου ένα σχέδιο ενδιάμεσης συμφωνίας με ραχοκοκκαλιά την αυτοκυβέρνηση του Κοσόβου. Το σχέδιο αποδέχτηκε κατ' αρχήν ο Milosevic και απορρίφθηκε από τον Rugova λίγο αργότερα. Οι Αλβανοί του Κοσόβου αποδέχτηκαν στις 22 Σεπτεμβρίου του 1998 ένα βελτιωμένο σχέδιο Hill, το οποίο προέβλεπε πιο χαλαρούς δεσμούς με τη Σερβία και την πραγματοποίηση δημοψηφίσματος σε μελλοντικό χρόνο, όπου θα ετίθετο το ζήτημα της ανεξαρτησίας της περιοχής⁴⁸.

Η όξυνση της κρίσης στο Κοσσυφοπέδιο έδωσε την ευκαιρία στην ηγεσία των ΗΠΑ να στραφεί εντονότερα εναντίον του Milosevic και στην αντιμετώπισή του ως του «δαίμονα των Βαλκανίων». Δεν υπήρξε επί της ουσίας ειλικρινής και σοβαρή προσπάθεια για εκτόνωση και επίλυση της διένεξης, καθώς για τις ΗΠΑ προείχε η υπονόμευση του καθεστώτος Milosevic, αλλά και η είσοδος του NATO στο Κόσοβο και το υπόλοιπο Γιουγκοσλαβικό κράτος. Η μεροληψία των ΗΠΑ ήταν έκδηλη, καθώς ο UÇK δεν καταδικάστηκε επισήμως ως «τρομοκρατική οργάνωση». Μάλιστα, περί τις αρχές Οκτωβρίου το NATO απείλησε τη Γιουγκοσλαβία με βομβαρδισμούς. Ο Holbrooke κατά τη διάρκεια των επισκέψεών του στο Κόσοβο συναντούσε προκλητικά Αλβανούς στρατιώτες που ήσαν μέλη του UÇK και ποτέ δεν επισκέφθηκε εκπροσώπους των Σέρβων του Κοσσυφοπεδίου. Η συμφωνία του Milosevic με τον Holbrooke του Οκτωβρίου του 1998, αν και προσωρινά εκτόνωσε την κρίση έμεινε επί της ουσίας κενό γράμμα. Η εν λόγω συμφωνία προέβλεπε την αποχώρηση των μονάδων του στρατού της Γιουγκοσλαβίας οι οποίες είχαν εισέλθει στην επαρχία με στόχο να καταστείλουν την αλβανική εξέγερση, τη διακοπή της δράσης του UÇK, την επιστροφή των εκτοπισμένων Αλβανών, την εγκατάσταση «Αποστολής Επαλήθευσης» του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) στην

---

⁴⁸ Α. Τάρκας, *Κόσοβο: Ανάφλεξη διαρκείας*, Αθήνα 1999, σ. 87.

περιοχή του Κοσόβου και την έναρξη μίας σειράς διαπραγματεύσεων που θα αποσκοπούσαν στην επαναχορήγηση ευρείας αυτονομίας στο Κοσσυφοπέδιο. Η εν λόγω συμφωνία, της 12η Οκτωβρίου του 1998, αναθέρμανε τις ελπίδες για ειρηνική επίλυση του ζητήματος του Κοσόβου και απομάκρυνε την προοπτική των από αέρος βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ υπό την απειλή των οποίων είχε επιτευχθεί⁴⁹.

Ειδικότερα, στην προτεινόμενη λύση εκφραζόταν η θέση ότι θα έπρεπε να ληφθεί υπ' όψιν η εδαφική ακεραιότητα, η κυριαρχία και τα αναγνωρισμένα σύνορα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας επί τη βάση των θεμελιωδών αρχών του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, της Τελικής Πράξεως του Ελσίνκι και του Χάρτη των Παρισίων του ΟΑΣΕ. Θα εδραζόταν στην ισότητα του συνόλου των εθνοτικών κοινοτήτων και των πολιτών της περιοχής, την αποφυγή διακρίσεων, καθώς και την εναρμόνιση της αυτοκυβέρνησης του Κοσόβου με τα νομικά συστήματα της Γιουγκοσλαβίας και της Δημοκρατίας της Σερβίας. Προτεινόταν η διενέργεια εκλογών σε βουλευτικό και δημοτικό επίπεδο εντός εννέα μηνών, υπό την εποπτεία του ΟΑΣΕ και η εγκατάσταση εκτελεστικών, δικαστικών και νομοθετικών σωμάτων εντός του πλαισίου του καθεστώτος αυτονομίας. Το χρονικό πλαίσιο το οποίο τέθηκε προέβλεπε ότι θα έπρεπε να επιτευχθεί συμφωνία για τη διεθνή παρουσία (την Αποστολή Επαληθεύσεως του ΟΑΣΕ), συμφωνία για τα κύρια στοιχεία της πολιτικής διευθέτησης του Κοσσυφοπεδίου και συμφωνία για τους κανονισμούς και τη διαδικασία πραγματοποίησης των εκλογών⁵⁰.

Οι εμπλοκές οι οποίες παρουσιάστηκαν λίγο μετά τη σύναψη της συμφωνίας Milosevic-Holbrooke και αφορούσαν την έναρξη λειτουργίας της και τη λεπτομερή εξειδίκευση των γενικά διατυπωμένων ρυθμίσεών της απαίτησαν νέες διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν στις 15.10.1998 μεταξύ των Solana, Clarke και Naumann (πλευρά του ΝΑΤΟ) και Milosevic, Perisic και Milutinovic (πλευρά της Γιουγκοσλαβίας). Προϊόν της διαδικασίας διαπραγματεύσεων αποτέλεσαν τα εξής:

---

⁴⁹B. Frederking, *The United States and the Security Council: Collective Security Since the Cold War*, 2007, Abingdon-on-Thames, σ. 182-183.

⁵⁰ Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 137.

1. Η συμφωνία της 15.10.1998 για την εναερία επαλήθευση πάνω από την περιοχή του Κοσόβου από την πλευρά του NATO να αρχίσει άμεσα με πτήσεις επανδρωμένων και μη επανδρωμένων αεροσκαφών.
2. Νέο Μνημόνιο θα προέβλεπε την αποχώρηση ενός μέρους της σερβικής αστυνομίας, ενώ τέθηκε ανώτατο όριο στον αριθμό των ανδρών της τακτικής αστυνομίας και των ειδικών δυνάμεων. Προβλεπόταν και η αποχώρηση των επιπρόσθετων δυνάμεων του Ομοσπονδιακού Στρατού της Γιουγκοσλαβίας.
3. Από τη δική του πλευρά, το NATO, διά της σχετικής απόφασης του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου (27.10.1998) ανταπέδωσε τις υποχωρήσεις της γιουγκοσλαβικής πλευράς, αναστέλλοντας την ισχύ των διαταγών ενεργοποίησης που επέτρεπαν την ανάληψη άμεσης στρατιωτικής δράσης του οργανισμού. Ωστόσο, δεν υιοθετήθηκε η πρόταση που αφορούσε την οριστική άρση των εν λόγω διαταγών ενεργοποίησης, γεγονός που αντανάκλασε τη δυσπιστία και την επιφυλακτικότητα των κρατών-μελών του NATO για την εφαρμογή των όρων της συμφωνίας από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας.

Η παραπάνω συμφωνία δεν δημοσιοποιήθηκε, ώστε να διαφυλαχθεί το κύρος του Milosevic έναντι της γιουγκοσλαβικής κοινής γνώμης, ευαίσθητης στην υποχώρηση έναντι των απειλών και των πιέσεων του NATO, αλλά και ώστε να μην σκληρυνθεί περαιτέρω η στάση των Αλβανών του Κοσόβου. Είναι σημαντικό όμως κάτι που δείχνει και τη μεροληπτική αντιμετώπιση της διαδικασίας ειρήνευσης από την πλευρά του NATO, ότι οι αντιπρόσωποι των ΗΠΑ και του NATO είχαν διαπιστώσει και ομολογήσει την ακαμψία του αλβανικού παράγοντα και την ενδεχόμενη υπονόμηση των ειρηνευτικών προσπαθειών από την πλευρά του, ιδίως από τον UÇK. Εν τούτοις, απαιτούσαν και ανέμεναν την μονομερή συμμόρφωση της γιουγκοσλαβικής πλευράς, τόσο διά της έκδησης της 1199 απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας όσο και διά της σύναψης της συμφωνίας Milosevic-Holbrooke. Ταυτοχρόνως δε, είναι μάλλον βέβαιο ότι οι ΗΠΑ, το NATO και η διεθνής διπλωματία δεν εξάντλησαν τα περιθώρια άσκησης πίεσης ή εφαρμογής δεσμευτικών μέτρων προς την αλβανική πλευρά, ώστε να

εξασφαλισθεί η δική τους συμφωνία για την παύση της βίας και την ειρηνική διευθέτηση του προβλήματος⁵¹.

Αν και η συμφωνία χαιρετίστηκε από τη γιουγκοσλαβική και σερβική ηγεσία ως η απαρχή της επίλυσης ενός προβλήματος που σοβούσε επί μακρόν ο αλβανικός παράγοντας και ιδίως ο UÇK την απέρριψαν. Ο Adem Demaci, πολιτικός εκπρόσωπος του UÇK δήλωσε ότι η συμφωνία ήταν «ανεύθυνη» και την απέρριψε ακόμη και ως μεταβατική λύση, αφού «καταργώντας την ανεξαρτησία και τα σύνορα της Δημοκρατίας του Κοσόβου, άμεσα καταργεί και τον Απελευθερωτικό Στρατό του Κοσόβου ως μια πραγματική δύναμη». Όμως και η «σκιώδης» κυβέρνηση των Αλβανών του Κοσόβου υπό τον Rugova δήλωσε ότι «η μόνη λύση είναι η ανεξαρτησία». Κατά συνέπεια, το αλβανικό στοιχείο έμεινε αμετακίνητο στην αυτοανακηρυχθείσα ανεξάρτητη «Δημοκρατία του Κοσόβου» και αγνοούσαν την αποδοχή της λύσης της αυτονομίας από το Βελιγράδι, λύση που είχε εξάλλου τη στήριξη της διεθνούς διπλωματίας. Ο βαθμός στον οποίον η διάθεση του διεθνούς παράγοντα για επίλυση στη βάση του προτεινόμενου σχεδίου ήταν γνήσια και σταθερή υπέρ της παραχώρησης ευρείας αυτονομίας είναι παράμετροι αμφίβολες. Αντίστοιχες επιφυλάξεις εκφράστηκαν και από την πλευρά των γιουγκοσλαβικών αρχών. Σε επίσημα κείμενα των τελευταίων εκφραζόταν η άποψη ότι η διεθνής διπλωματία δεν φάνηκε να αντιλαμβάνεται ότι «μόνον η ολοκληρωτική εξάλειψη του αλβανικού αγώνα για απόσχιση και της αλβανικής τρομοκρατίας θα επιτρέψει τη γνήσια συνύπαρξη των Σέρβων, Αλβανών και άλλων κοινοτήτων του Κοσόβου, και δείχνει να αυτοσχεδιάζει. Έτσι, όμως, οι Αλβανοί αντάρτες θα αναδιοργανωθούν και θα σταθεροποιηθούν στη διάρκεια του χειμώνα για να ξαναχτυπήσουν την άνοιξη, εκτός και αν αναληφθεί δράση εναντίον τους»⁵².

Επομένως, καθίστανται προφανή τόσο ο βαθμός ευθραυστότητας όσο και η προσωρινή φύση της συμφωνημένης ανακωχής και ο βαθμός στον οποίον διέφεραν οι επιδιώξεις των δύο εμπλεκόμενων πλευρών. Οι Αλβανοί, αφότου

---

⁵¹Α.Τάρκας,*Κόσοβο: Ανάφλεξη διαρκείας*, Αθήνα 1999 ό.π., σ. 89.

⁵²Μ. Michajlovic, “Who is afraid of the agreement ?”*Serbia in the world*, No. 85, σ. 29; Ε. Κωφός, *Το Κοσσυφοπέδιο και η Αλβανική ολοκλήρωση. Το άγχος του χτες-Το άγχος του αύριο*, Αθήνα, σ. 57.

απέρριψαν τη συμφωνία Milosevic-Holbrooke, άρχισαν να επιδίδονται σε ανακατάληψη των περιοχών από όπου αποχωρούσε ο Ομοσπονδιακός Στρατός της Γιουγκοσλαβίας και η αστυνομία, συνεχίζοντας και εντείνοντας τις ανταρτικές πολεμικές κινήσεις εναντίον των Σέρβων και μάλιστα με τρομοκρατικού τύπου πράξεις εναντίον αμάχων (Σέρβων, αλλά και Αλβανών που αποδέχονταν τη σερβική πολιτική κυριαρχία), δημοσιογράφων και αστυνομικών τμημάτων. Αποκορύφωμα των εν λόγω ενεργειών ήταν η εν ψυχρώ δολοφονία έξι Σέρβων σε καφετέρια της πόλης Pec, τον Δεκέμβριο του 1998, η οποία εξαγρίωσε τον σερβικό παράγοντα, ενώ ο Demaci απέφυγε να τις καταδικάσει⁵³.

Η επανάληψη της δράσης του UÇK, στρεφόμενη ακόμη και εναντίον Σέρβων αμάχων, υπονόμει τις ειρηνευτικές διαδικασίες και σήμαινε την επανέναρξη των πολεμικών συγκρούσεων. Αμέσως μετά τη μερική αποχώρηση σερβικών δυνάμεων από το Κόσοβο στα τέλη του 1998 η τρομοκρατική δράση του UÇK εντατικοποιήθηκε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Παράλληλα, δυνάμεις του NATO άρχισαν να εισέρχονται στα Σκόπια, με προορισμό το Κοσσυφοπέδιο, πριν την υπογραφή μιας τελικής συμφωνίας αναφορικά με το καθεστώς της περιοχής του Κοσόβου. Ταυτοχρόνως, η Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας εξέδωσε την «Πλατφόρμα για την επίλυση του αλβανικού εθνικού ζητήματος» (Δεκέμβριος 1998), όπου εκφράζονταν οι θέσεις:

1. Ανεξαρτητοποίηση της περιοχής του Κοσόβου
2. Ομοσπονδοποίηση της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας
3. Παραχώρηση εδαφικής αυτονομίας στους Αλβανούς του Μαυροβουνίου
4. Παραχώρηση μειονοτικών δικαιωμάτων στους Αλβανούς της Ελλάδας, οι οποίοι εκτιμώνταν σε 30,000.

Με βάση τα παραπάνω, οι Σέρβοι, οι οποίοι είχαν αρχίσει να εφαρμόζουν την απόσυρση των δυνάμεών τους από περιοχές όπου είχαν σημειωθεί συγκρούσεις κατά τη διάρκεια του εξάμηνου ανταρτοπολέμου που είχε πραγματοποιηθεί, ανέστειλαν τη διαδικασία της αποχώρησης και άρχισαν να

---

⁵³ R. Petrovic, "Dangerous messages of the Pec massacre", *Serbia in the world*, 87, σ. 45.

επιδίδονται στην ανταπόδοση των πληγμάτων στον UÇK. Ιδίως η συνοριακή ζώνη μεταξύ Κοσόβου και Αλβανίας και Κοσόβου και ΠΓΔΜ κατέστη θέατρο φονικών μαχών, αφού αντάρτες του UÇK επιχειρούσαν να εισέλθουν στο Κόσοβο. Επιπροσθέτως, 31 αντάρτες σκοτώθηκαν από Σέρβους μεθοριακούς φρουρούς στην προσπάθειά τους να μεταφέρουν όπλα στην περιοχή του Κοσόβου.

2.5. Η σφαγή στο Ράτσακ

Η σφαγή Αλβανών του χωριού Ράτσακ τον Ιανουάριο του 1999, αν και πραγματοποιήθηκε υπό συνθήκες αδιευκρίνιστες, έδρασε σαν καταλύτης για την κινητοποίηση της διεθνούς διπλωματίας, καθώς απεδόθη στους Σέρβους και επανέφερε ανάλογες τραγικές αναμνήσεις από τα εγκλήματα πολέμου που πραγματοποιήθηκαν στη Βοσνία κατά τον πόλεμο των ετών 1991-1995. Την περίοδο εκείνη και παράλληλα με την επεξεργασία από τη διεθνή κοινότητα αλλά και από τη σερβική πλευρά των σχεδίων διαπραγμάτευσης που θα οδηγούσαν στην πολιτική διευθέτηση του καθεστώτος της επαρχίας του Κοσόβου η κατάσταση στην περιοχή επιδεινωνόταν εξαιτίας της συνέχισης της δράσης του UÇK και των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων της αστυνομίας και του Ομοσπονδιακού Γιουγκοσλαβικού Στρατού. Ταυτοχρόνως, ολοκληρωνόταν η εγκατάσταση της Αποστολής Επαληθεύσεως του ΟΑΣΕ, για την επιβεβαίωση της συμμόρφωσης των δύο πλευρών με τους όρους της 1199 Απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας και της συμφωνίας Milosevic-Holbrooke (εξειδικευμένης με το Μνημόνιο της 25.10.1998) αναφορικά με την κατάπαυση του πυρός και από τις δύο πλευρές, την παύση της δράσης του UÇK, την αποχώρηση των επιπρόσθετων δυνάμεων της Γιουγκοσλαβίας (των ενισχύσεων), την προετοιμασία αδιάβλητων εκλογών και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στις 15 Ιανουαρίου του 1999 στο χωριό Ράτσακ, στην περιοχή νότια της Πρίστινα, ύστερα από επιχείρηση της σερβικής αστυνομίας εναντίον των ανταρτικών δυνάμεων του UÇK οι οποίες χρησιμοποιούσαν το χωριό ως κέντρο επιχειρήσεων, εντοπίστηκαν σε έναν λάκκο στην άκρη του χωριού τα πτώματα 45 Αλβανών. Το γεγονός θεωρήθηκε έγκλημα πολέμου, καθώς ενδεχομένως επρόκειτο για άμαχους πολίτες. Το εν λόγω επεισόδιο αμφισβητήθηκε άμεσα από τη σερβική πλευρά, που τόνισε ότι

επρόκειτο για ένοπλους κατοίκους του Ράτσακ οι οποίοι είχαν συμμετάσχει στις μάχες με την πλευρά του UÇK και είχαν σκοτωθεί μαχόμενοι. Επίσης, υποστηρίχθηκε ότι τα συγκεκριμένα πτώματα είχαν συγκεντρωθεί και μεταφερθεί στο σημείο που βρέθηκαν από άλλο χώρο, ούτως ώστε να δοθεί η εντύπωση του γεγονότος της ομαδικής εκτέλεσης. Ο επικεφαλής της Αποστολής Επαληθεύσεως του ΟΑΣΕ, της οποίας κάποια μέλη είχαν κληθεί από τη σερβική αστυνομία στην περιοχή και παρακολουθούσαν τη μάχη, έσπευσε να αποδώσει την ευθύνη στην αστυνομία, πριν από τη διενέργεια των ανακρίσεων από τη φινλανδική ιατροδικαστική ομάδα η οποία τις είχε αναλάβει. Κατά συνέπεια, η κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας αποφάσισε ότι ο επικεφαλής (πρέσβης William Walker) ήταν πλέον ανεπιθύμητο πρόσωπο στο γιουγκοσλαβικό κράτος και διετάχθη η αναχώρησή του από το κράτος εντός 48 ωρών. Στην υπόθεση συμμετείχε και το ειδικό διεθνές ποινικό δικαστήριο για τα εγκλήματα στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Αν και η σφαγή του Ράτσακ δεν διαλευκάνθηκε, ενώ ακόμη και σήμερα ουδείς έχει καταδικαστεί επίσημα για τη συμμετοχή του στη δολοφονία των 45 Αλβανών, ήταν επαρκής για να φορτίσει το κλίμα και να προκαλέσει συνειρμούς με αντίστοιχες περιπτώσεις στη Βοσνία⁵⁴.

2.6. Η Συνδιάσκεψη του Rambouillet

Στις 6 Φεβρουαρίου του 1999 ξεκίνησε η συνδιάσκεψη ειρήνης στο Rambouillet (Παρίσι), προεδρευόντων του Γάλλου υπουργού Εξωτερικών Hubert Vedrine και του Βρετανού υπουργού Εξωτερικών Robin Cooke. Στις διαπραγματεύσεις συμμετείχαν οι πρέσβεις Christopher Hill (ΗΠΑ), Wolfgang Petrisch (Αυστρία) και Boris Mayorsky (Ρωσία). Από τη Δημοκρατία της Σερβίας συμμετείχε μία αντιπροσωπεία δώδεκα μελών με επικεφαλής τον αντιπρόεδρο Ratko Markovic, στην οποία συμμετείχαν και εκπρόσωποι των εθνοτήτων του Κοσόβου (εντός των οποίων και Αλβανοί που συνεργάζονταν με τους Σέρβους). Από την πλευρά των Αλβανών συμμετείχε μία αντιπροσωπεία δεκαπέντε μελών, όπου περιλαμβάνονταν εκπρόσωποι του UÇK (με επικεφαλής

---

⁵⁴ Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 148-152.

τον ηγέτη της οργάνωσης HashimThaçi), της εκλεγμένης «σκιάδους» κυβέρνησης (υπό τον Rugova) και των υπόλοιπων αλβανικών κομμάτων του Κοσόβου, καθώς και ανεξάρτητες προσωπικότητες. Είναι γεγονός ότι η συμμετοχή του UÇK στη συνδιάσκεψη συνιστούσε μεγάλη υποχώρηση του σερβικού παράγοντα, που σε πρώτο στάδιο δεν είχε δεχτεί να διαπραγματευθεί με «τρομοκράτες». Ωστόσο, δισταγμούς είχε αρχικά και η διεθνής κοινότητα. Οι εν λόγω δισταγμοί ήρθαν αφού διαπιστωνόταν ολοένα και περισσότερο ότι η αποσχιστική οργάνωση είχε την υποστήριξη ενός μεγάλου μέρους των Αλβανών του Κοσόβου, ενώ αποτελούσε τον βασικό φορέα εξουσίας του αλβανικού παράγοντα, ο οποίος είχε μάλιστα υποσκελίσει την εκλεγμένη και, επομένως, «νόμιμη» εξουσία του Rugova. Υφίστανται ορισμένες ενδείξεις ότι τόσο ο Holbrooke όσο και ο πρώην Αλβανός πρωθυπουργός FatosNano (1997-1998) επέδρασαν καταλυτικά στη νομιμοποίηση του UÇK ενώπιον της διεθνούς κοινότητας. Ο Holbrooke είχε συναντηθεί στα τέλη Ιουνίου του 1998 στο χωριό Γιούνικ στο δυτικό Κόσοβο με δύο ένστολα μέλη του UÇK, με τους οποίους και φωτογραφήθηκε (Εικόνα 7 του Παραρτήματος). Η δημοσίευση των σχετικών φωτογραφιών έστειλε το μήνυμα στους υποστηρικτές και τα μέλη του UÇK ότι οι ΗΠΑ υποστήριζαν ουσιαστικά τους στόχους της οργάνωσης και των Αλβανών σεπαρατιστών του Κοσόβου. Μετά από δύο ημέρες ο απεσταλμένος των ΗΠΑ RobertGelbard συναντήθηκε στη Γενεύη με τρεις εκπροσώπους του πολιτικού τομέα του UÇK και επί της ουσίας αναγνώρισε την ένοπλη οργάνωση (που έως τότε θεωρείτο τρομοκρατική από τις ΗΠΑ) ως μία από τις οργανώσεις που αντιπροσώπευαν τους Αλβανούς του Κοσόβου⁵⁵.

Οι διαδικασίες διαπραγματεύσεις του Rambouillet πραγματοποιήθηκαν σε δύο φάσεις (Φεβρουάριος-Μάρτιος 1999). Η σερβική πλευρά αποδέχτηκε αρχικά τις προταθείσες κατευθυντήριες αρχές για την επίλυση του ζητήματος του Κοσόβου, αλλά αυτές απορρίφθηκαν από τους Αλβανούς, καθώς οι τελευταίοι επέμεναν στην παροχή της δυνατότητας δημιουργίας ανεξάρτητου κράτους. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης των διαπραγματεύσεων, προτάθηκαν αλλαγές προς την κατεύθυνση της ικανοποίησης των αλβανικών αιτημάτων. Εν τέλει, το

---

⁵⁵ Καρακωστάνογλου, ό.π., σ. 149.

σχέδιο συμφωνίας υπεγράφη από τους Αλβανούς και απορρίφθηκε από τον σερβικό παράγοντα, ο οποίος εν τούτοις επιθυμούσε τη συνέχιση της διαδικασίας των διαπραγματεύσεων. Πιο συγκεκριμένα, στις 22 Μαρτίου του 1999 η σερβική κυβέρνηση υπό τον πρωθυπουργό MikroMarianovic εξέτασε και υιοθέτησε την έκθεση που είχε παρουσιαστεί από τον επικεφαλής της σερβικής αντιπροσωπείας κατά τις διαπραγματεύσεις Rambouillet-Παρισίων RatkoMarkovic. Στις 23 Μαρτίου η ίδια έκθεση υπ' όψιν της Εθνοσυνελεύσεως της Σερβίας που επίσης την υιοθέτησε. Επιπλέον, αποφάσισε τα εξής:

1. Τη μη αποδοχή της παρουσίας ξένων στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή του Κοσόβου-Μετόχια
2. Την άμεση εξέταση, την επαύριον της υπογραφής της συμφωνίας για την πολιτική αυτοκυβέρνηση η οποία είχε συναφθεί από τους εκπροσώπους του συνόλου των εθνότητων που ζουν στο Κόσοβο-Μετόχια, τον χαρακτήρα και τη μορφή της διεθνούς παρουσίας για την εφαρμογή της συγκεκριμένης συμφωνίας

Τα κυριότερα σημεία των συμπερασμάτων που υιοθετήθηκαν από τη σερβική Εθνοσυνέλευση ήσαν τα ακόλουθα⁵⁶:

1. Καταδίκη των απειλών στρατιωτικής επέμβασης και των στρατιωτικών προετοιμασιών του ΝΑΤΟ, οι οποίες σύμφωνα με την Εθνοσυνέλευση αποτελούσαν παραβίαση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και υπονόμειαν την πολιτική διαδικασία για τη διευθέτηση του ζητήματος του Κοσόβου.
2. Καταδίκη της εσπευσμένης και αναίτιας αποχώρησης της Αποστολής Επαληθεύσεως του ΟΑΣΕ, η οποία θεωρήθηκε ως πράξη πίεσης και εκβιασμού
3. Προειδοποίηση ότι το γιουγκοσλαβικό κράτος επρόκειτο να αμυνθεί και έκκληση για συμπράσταση των κυβερνήσεων όλων των χωρών του ΟΗΕ, του ΟΑΣΕ και της Ομάδας Επαφής, ούτως ώστε να επαναληφθεί η πολιτική διαδικασία επίλυσης

---

⁵⁶K. Drezov, B. Gokay, D. Kostovicova, D., Kosovo: myths, conflict and war, Staffordshire, 1999. σ. 55.

4. Υιοθέτηση της έκθεσης της σερβικής αντιπροσωπείας που προέκυψε από τις συνομιλίες Rambouillet-Παρισίων, σύμφωνα με την οποία θεωρήθηκε ότι υλοποιήθηκε κάθε τι δυνατό για να επιτευχθεί η πολιτική συμφωνία

5. Υπογράμμιση της άποψης ότι η αδυναμία για επίτευξη συμφωνίας οφειλόταν στη μη εγκατάλειψη των αποσχιστικών στόχων του αλβανικού στοιχείου του Κοσόβου και την πρόθεσή του να επιτύχει μέσω της αυτονομίας τη διαμόρφωση ενός «κράτους εν κράτει» που θα ήταν «καθαρό» από εθνοτική άποψη διά μέσου της εγκαθίδρυσης ενός διεθνούς προετεκτοράτου και ενός δημοψηφίσματος.

Επιπλέον, επισημάνθηκε από τη σερβική πλευρά ότι η συμφωνία η οποία είχε προταθεί και υπογραφεί από τη σερβική αντιπροσωπεία με τη συμμετοχή όλων των εθνοτικών ομάδων πλην των Αλβανών που δεν επιθυμούσαν κοινή ωή με τις άλλες εθνοτικές ομάδες είχε αποτελέσει μία σημαντική συμβολή στη διαδικασία ειρηνικής επίλυσης του Κοσόβου. Τονίστηκε ότι η συμφωνία ήταν πλήρως εναρμονισμένη με τις αρχές που είχαν τεθεί από την Ομάδα Επαφής, αφού προέβλεπε την ισότητα του συνόλου των πολιτών και των εθνικών κοινοτήτων του Κοσόβου, χωρίς καμία εξ' αυτών να υπερέχει σε σχέση με τις άλλες. Ταυτοχρόνως, αποτρεπόταν η ανεξαρτησία του Κοσόβου ή ο σχηματισμός μίας τρίτης Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας. Η Εθνοσυνέλευση της Σερβίας θα υπέβαλε την εν λόγω συμφωνία σε όλα τα κοινοβούλια των κρατών-μελών του ΟΗΕ για να εκτιμηθεί η έκταση και το είδος της αυτονομίας που εγγυάτο η Δημοκρατία της Σερβίας. Δηλωνόταν ρητά η πλήρη δέσμευση της Σερβίας για την ειρηνική πολιτική επίλυση των προβλημάτων του Κοσόβου, καθώς και η ετοιμότητα των σερβικών αρχών για συνέχιση άμεσων διαπραγματεύσεων με τους εκπροσώπους των αλβανικών κομμάτων και των άλλων εθνικών κοινοτήτων με στόχο την επίτευξη μίας «βιώσιμης πολιτικής συμφωνίας». Η Εθνοσυνέλευση δέσμευσε την Κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Σερβίας να προβεί άμεσα στο να θέσει εν λειτουργία μία τέτοια συμφωνία, να «προτείνει λύσεις ώστε η συμφωνία να μπορεί να εφαρμοστεί το ταχύτερο δυνατόν, να εγγυηθεί τους θεσμούς του Κοσόβου, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των εθνοτήτων, την προετοιμασία απογραφής

πληθυσμού, τη δημιουργία συνθηκών και γενικές και μυστικές εκλογές και για τη γενική ομαλοποίηση της κατάστασης στην επαρχία»⁵⁷.

Παράλληλα με τη λήψη των παραπάνω αποφάσεων του σερβικού κοινοβουλίου, ο Γενικός Γραμματέας του NATO Javier Solana σε δήλωσή του στον Τύπο ανακοίνωσε ότι διέταξε την έναρξη αεροπορικών βομβαρδισμών εναντίον της Γιουγκοσλαβίας (επιχείρηση «Συμμαχική Διοίκηση», “Allied Force”), ύστερα από την άρνηση του γιουγκοσλαβικού κράτους να αποδεχτεί τις απαιτήσεις της διεθνούς κοινότητας, ήτοι:

1. Την αποδοχή της ενδιάμεσης πολιτικής διευθέτησης η οποία είχε προκύψει από τις διαπραγματεύσεις του Rambouillet
2. Την πλήρη συμμόρφωση με τα ανώτατα επιτρεπτά όρια για τον αριθμό των δυνάμεων του σερβικού στρατού και των ειδικών δυνάμεων της αστυνομίας, όπως είχε συμφωνηθεί στις 25 Οκτωβρίου 1998
3. Τον τερματισμό της δυσανάλογης και υπερβολικής χρήσης βίας στο Κόσοβο.

Ο Solana επέριψε τη συνολική ευθύνη για την αποτυχία των διαπραγματεύσεων του Rambouillet στην «αδιαλλαξία» της κυβέρνησης της Γιουγκοσλαβίας, ενώ τόνισε ότι η δράση του NATO αποσκοπούσε να υποστηρίξει τις πολιτικές στοχεύσεις της διεθνούς κοινότητας. Η εν λόγω δράση θα αποσκοπούσε υποτίθεται στην παύση των βίαιων επιθέσεων των σερβικών στρατιωτικών σωμάτων και των σερβικών ειδικών δυνάμεων της αστυνομίας, αλλά και τον περιορισμό της δυνατότητάς του να προκαλέσουν επιπρόσθετη ανθρωπιστική καταστροφή. Επιδίωκε δε την ενίσχυση των διεθνών προσπαθειών για να διασφαλιστεί η συναίνεση του γιουγκοσλαβικού κράτους στην επιτευξη ενδιάμεσης βιώσιμης πολιτικής συμφωνίας, σύμφωνα με την οποία θεωρείτο απαραίτητη η παρουσία διεθνών στρατιωτικών δυνάμεων. Κατά τον Solana, απέμενε στη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση «να αποδείξει, σε οποιονδήποτε χρόνο, ότι είναι έτοιμη να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της διεθνούς κοινότητας». Παράλληλα, ο Solana καλούσε τους Αλβανούς του Κοσόβου να παραμείνουν

---

⁵⁷ Drezon et al., ό.π., σ. 57, T. Veremis, D. Triantaphyllou, Kosovo and the Albanian Dimension in Southeastern Europe, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 61, Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 150.

αφοσιωμένοι «στον δρόμο της ειρήνης, που επέλεξαν στο Παρίσι» και τα ένοπλα αλβανικά σώματα να αποφύγουν την προκλητική στρατιωτική δράση. Τόνισε δε ότι «το NATO δεν κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Γιουγκοσλαβίας και δεν συγκρούεται με τον γιουγκοσλαβικό λαό, ο οποίος επί μακρόν έχει απομονωθεί από την Ευρώπη, εξαιτίας της πολιτικής της κυβέρνησής του». Αντικειμενικός στόχος του NATO ήταν «να αποτρέψει περαιτέρω ανθρώπινη συμφορά και περαιτέρω καταπίεση και βία εναντίον του αμάχου πληθυσμού του Κοσόβου», αλλά και «να εμποδίσει την επέκταση της αστάθειας στην περιοχή»⁵⁸.

Σύμφωνα με τον Σφέτα⁵⁹, οι διαπραγματεύσεις του Rambouillet (Εικόνα 8 του Παραρτήματος) και το τελικό κείμενο της συναφθείσας συμφωνίας δεν αποτελούσαν μία σοβαρή προσπάθεια για την επίλυση του ζητήματος του Κοσσυφοπεδίου, αλλά στόχευαν στο να μετατραπεί η περιοχή σε αμερικανικό προτεκτοράτο διά της εγκατάστασης δυνάμεων του NATO και τη βαθμιαία κατάλυση της κυριαρχίας των Σέρβων. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων δεν συναντήθηκαν Σέρβοι και Αλβανοί. Αποφασίστηκε ότι μετά την πάροδο τριών ετών κατά τη διάρκεια των οποίων το Κόσοβο θα απολάμβανε ευρύτατη αυτονομία (καθοριστικό ρόλο στον έλεγχο της περιοχής θα διαδραμάτιζαν το NATO και ο ΟΑΣΕ) θα συγκαλείτο νέα συνδιάσκεψη όπου θα αποφασιζόταν το οριστικό καθεστώς της περιοχής, «λαμβανομένης υπ' όψιν της βούλησης του λαού της». Ουσιαστικά, η συμφωνία αποτελούσε ένα είδος τελεσιγράφου προς τους Σέρβους, ενώ ουδείς πολιτικός της Σερβίας θα μπορούσε να την αποδεχτεί. Οι Σέρβοι δεν μπορούσαν να αποδεχτούν μία συμφωνία που θα συνιστούσε το θεμέλιο για τη διαμόρφωση ενός νέου κράτους, η εγκατάσταση δε δυνάμεων του NATO εξυπηρετούσε την επέκταση του NATO προς την Ανατολή, γεγονός που επέφερε τις αντιδράσεις των Ρώσων. Θεωρείται ότι εφόσον στο Rambouillet είχαν εν τέλει προσφερθεί στη Γιουγκοσλαβία οι όροι της μεταγενέστερης «Συμφωνίας της Ομάδας των 8», ο Milosevic θα τους είχε αποδεχτεί. Επομένως, τα δεδομένα αυτά συνιστούν ενδείξεις ότι η απόφαση για τον βομβαρδισμό του γιουγκοσλαβικού κράτους είχαν ληφθεί ήδη από τον Οκτώβριο του 1998 και ότι οι διπλωματικές

---

⁵⁸ Καρακωστάνογλου, ό.π., σ. 151-152.

⁵⁹ Σ. Σφέτας, ό.π., σ. 72.

κινήσεις για την επίλυση του ζητήματος οι οποίες ακολούθησαν συνιστούσαν «πολιτικό εμπαιγμό»⁶⁰.

2.7.Οι βομβαρδισμοί του NATO

Στις 24 Μαρτίου του 1999 το NATO ξεκίνησε μία τεράστιας έκτασης και κλιμακούμενη σειρά βομβαρδισμών από θαλάσσης και αέρος κατά της περιοχής του Κοσόβου και του συνόλου της Γιουγκοσλαβίας. Η κλιμάκωσή τους ήταν σταδιακή τόσο εν σχέσει με το είδος όσο και με τον αριθμό των στόχων που πλήττονταν, αλλά και εν σχέσει με τον αριθμό των εκτοξευμένων από τα πολεμικά σκάφη του NATO πυραύλων και των εξόδων των αεροσκαφών. Τα αεροσκάφη του NATO εξέρχονταν από αεροπορικές βάσεις κυρίως στην Ιταλία, αλλά και από τη Βρετανία, την Τουρκία, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Επιπλέον, για τη διέλευσή τους χρησιμοποιήθηκαν οι εναέριοι χώροι της Αλβανίας, της Ουγγαρίας, της Βουλγαρίας και άλλων χωρών. Αρχικά, επλήγησαν καθαρά στρατιωτικοί στόχοι και μονάδες του στρατού της Γιουγκοσλαβίας. Σταδιακά εν τούτοις επλήγη το σύνολο των βιομηχανικών και ενεργειακών υποδομών της επικράτειας, το σιδηροδρομικό και το οδικό δίκτυο, τα πολιτικά και στρατιωτικά αεροδρόμια, εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνιών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το κτίριο της τηλεόρασης του Βελιγραδίου (Εικόνα 9 του Παραρτήματος). Οι βομβαρδισμοί συνεχίστηκαν έως τις 9 Ιουνίου του 1999. Αποτέλεσμα ήταν να χάσει τη ζωή του μεγάλος αριθμός ανθρώπων, να προκληθούν τεράστιες υλικές καταστροφές, αλλά και ένα κύμα περίπου 800,000 Αλβανών (από τους βομβαρδισμούς και τα σερβικά αντίποινα) προσφύγων που κατέφυγαν στις γειτονικές χώρες.

Αναλυτικότερα, το απόγευμα της 24ης Μαρτίου 1999 οι πρώτοι πύραυλοι που εκτοξεύτηκαν από πολεμικά σκάφη του NATO στην Αδριατική έπληξαν συστήματα αεράμυνας της περιοχής του Κοσόβου, του Μαυροβουνίου και της δυτικής κυρίως Σερβίας. Η διαταγή για την έναρξη των βομβαρδισμών από τον διοικητή των στρατιωτικών δυνάμεων του NATO WesleyClark δόθηκε από τον

---

⁶⁰ P. Rodman, P., “The Fallout from Kosovo”, *Foreign Affairs*, 1999, σ. 50, Σ.Σφέτας,ό.π., σ. 73, 2000.

Solana. Η επιχείρηση του NATO άρχισε χωρίς να έχει δοθεί έγκριση από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, ενώ έφερε την κωδική ονομασία «Ευσπλαχνικός Άγγελος». Στην πραγματοποίηση των επιχειρήσεων συμμετείχαν δώδεκα κράτη-μέλη του NATO. Ο Clark στο σύγγραμμά του «Ο σύγχρονος πόλεμος» παραδέχτηκε ότι οι σχετικές προετοιμασίες είχαν ξεκινήσει ήδη τον Ιούνιο του 1998 και ολοκληρωθεί τον Αύγουστο του 1998⁶¹.

Οι βομβαρδισμοί του NATO εναντίον της Γιουγκοσλαβίας αποτέλεσαν τη μεγαλύτερη στρατιωτική επιχείρηση που πραγματοποιήθηκε σε ευρωπαϊκό έδαφος μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η ειρωνεία είναι ότι η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε αρκετά χρόνια μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας (1991) και την κατάρρευση του κομμουνισμού, η ανάσχεση του οποίου είχε αποτελέσει τη γενεσιουργό αιτία για την ίδρυση του NATO. Κατά τη διάρκεια έντεκα εβδομάδων έλαβαν χώρα 2300 αεροπορικές επιδρομές, ενώ χρησιμοποιήθηκαν περί τα 1130 πολεμικά αεροσκάφη. Συνολικά, εκτοξεύτηκαν από τα αεροσκάφη 420,000 βλήματα, βόμβες και πύραυλοι, ενώ από τα σκάφη στην Αδριατική περί τους 1300 πυραύλους τύπου Cruise. Η νατοϊκή συμμαχία χρησιμοποίησε και 37,000 βόμβες διασποράς οι οποίες επέφεραν την πλειοψηφία των θανάτων μεταξύ των άμαχων πολιτών, καθώς και βλήματα των οποίων η κεφαλή έφερε απεμπλουτισμένο ουράνιο (ραδιενεργό δηλαδή υλικό). Σημειώνεται ότι μόνον στην κυρίως Σερβία εντοπίστηκαν 14 σημεία τα οποία επλήγησαν με βλήματα που περιείχαν απεμπλουτισμένο ουράνιο που έχουν καθαριστεί από το Ινστιτούτο Πυρηνικής Ενεργείας του Βελιγραδίου⁶².

Κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών του NATO και, πιο συγκεκριμένα, στις 23-24 Απριλίου του 1999 υπεγράφη στην πρωτεύουσα των ΗΠΑ από τους αρχηγούς των 19 κρατών-μελών της συμμαχίας, επ' αφορμή της 50ής επετείου από την ίδρυση αυτής, η συμφωνία για τους νέους σκοπούς και τη νέα δομή του NATO, η οποία προέβλεπε και ανάληψη επιχειρήσεων εκτός του «χώρου

---

⁶¹ W. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat*, Washington 2001, σ. 208.

⁶² Ν. Μουσιόπουλος, Σ. Παπαλεξίου, «Περιβαλλοντικές επιπτώσεις των ΝΑΤΟϊκών βομβαρδισμών», στο: *Δίαυλος*, τχ 9(2000), σ. 40, <<*Η Καθημερινή*>>, «Σερβία: 15 χρόνια από τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς κατά της Γιουγκοσλαβίας», 24 Μαρτίου 2014, σ. 37-38.

ευθύνης» του (σε περιπτώσεις που «διακυβεύονταν η ειρήνη και η σταθερότητα» και σε περιπτώσεις «ανθρωπιστικών κινδύνων»). Κατ' αυτόν τον τρόπο, μεταβλήθηκε ο καθαρά αμυντικός σκοπός της αρχικής συγκρότησής του. Η χρονική σύμπτωση της μεταβολής του δόγματος του NATO με την επέμβαση του εναντίον της Γιουγκοσλαβίας οδήγησε αρκετούς αναλυτές να συσχετίσουν τις δύο εξελίξεις και να θεωρήσουν ότι η δεύτερη πραγματοποιήθηκε για να επιβεβαιωθεί και να εφαρμοστεί έμπρακτα η πρώτη. Στο πλαίσιο της εν λόγω συνόδου κορυφής του NATO οι συμμετέχοντες εξέδωσαν δήλωση αναφορικά με την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, όπου τέθηκαν και πάλι οι στόχοι την υλοποίηση των οποίων επιδίωκε η συμμαχία, καθώς και οι όροι για τη διακοπή των βομβαρδισμών. Επί της ουσίας, το NATO απαιτούσε την άνευ όρων συμμόρφωση της Γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης με όλες τις προγενέστερες απαιτήσεις του NATO, όπως εκφράστηκαν στο σχέδιο για συμφωνία που προέκυψε από τις διαπραγματεύσεις στο Rambouillet, αλλά και με όρους οι οποίοι αφορούσαν τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος και των εκτοπισμένων μετά την έναρξη των βομβαρδισμών⁶³.

Οι απώλειες των νατοϊκών βομβαρδισμών σε ανθρώπινα θύματα μέχρι στιγμής δεν έχουν εξακριβωθεί. Η σερβική κυβέρνηση εκτιμά ότι κατά τη διάρκεια των έντεκα εβδομάδων έχασαν τη ζωή τους 2500 πολίτες, εκ των οποίων οι 1008 ήταν ένστολοι (στρατιωτικοί και αστυνομικοί), τραυματίστηκαν δε 12,500 άτομα, εκ των οποίων περί τα 2700 παιδιά. Άλλες πηγές εκτιμούν ότι ο αριθμός των θυμάτων του βομβαρδισμού, συμπεριλαμβανομένων των πολιτών που σκοτώθηκαν στην περιοχή του Κοσόβου, ανήλθε περίπου στους 4000.

Σοβαρές ήταν και οι υλικές ζημιές, αφού σοβαρές φθορές υπέστησαν 20 κέντρα υγείας, 19 νοσοκομεία, 18 παιδικοί σταθμοί, 176 θρησκευτικά και πολιτιστικά μνημεία και 69 σχολεία. Η κυβέρνηση της Σερβίας εκτίμησε τις υλικές ζημιές σε 100 δισεκατομμύρια δολάρια. Οι απώλειες του NATO δεν έχουν ανακοινωθεί έως τώρα, αλλά στο Μουσείο Αεροπορίας του Βελιγραδίου εκτίθενται τα συντρίμια του λεγόμενου «αόρατου» αεροσκάφους F-117, ενός

---

⁶³ Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 156.

αεροσκάφους F-16 και ορισμένων μη επανδρωμένων αεροσκαφών τα οποία καταρρίφθηκαν από την αεράμυνα της Γιουγκοσλαβίας⁶⁴. Κατά συνέπεια, οι βομβαρδισμοί κατάφεραν ισχυρό πλήγμα στην οικονομία και τις υποδομές του γιουγκοσλαβικού κράτους, πέραν των σοβαρών απωλειών μεταξύ των αμάχων. Η στρατιωτική μηχανή της Γιουγκοσλαβίας υπέστη ξεκάθαρα μικρότερη ζημιά σε σχέση με την επιδιωκόμενη από το NATO και από την αναμενόμενη εξαιτίας της έντασης, του μεγέθους και της ικανότητας των δυνάμεων προσβολής. Οι αναφορές του Τύπου της περιόδου για την παραδοχή της Δύσης και του NATO της σχετικά μικρής ζημιάς που υπέστησαν οι γιουγκοσλαβικές στρατιωτικές δυνάμεις είναι χαρακτηριστικές. Σε έκθεσή του (5.5.1999) προς το Συμβούλιο του οργανισμού ο στρατηγός Klaus Naumann παραδέχτηκε επί της ουσίας την αποτυχία του NATO ως προς την επίτευξη των κύριών του στόχων. Για παράδειγμα, ύστερα από 47 ημέρες αδιάκοπων βομβαρδισμών είχαν καταστραφεί μόλις τα 35 από τα 406 άρματα μάχης του γιουγκοσλαβικού στρατού που ευρίσκονταν στο Κόσοβο (περί το 15%). Έπειτα από έναν χρόνο, τον Μάιο του 2000, το περιοδικό Newsweek δημοσίευσε μία εσωτερική έκθεση της πολεμικής αεροπορίας των ΗΠΑ η οποία απεκάλυπτε ότι οι νατοϊκές δυνάμεις δεν επέτυχαν ούτε το 10% των στόχων τους. Ενώ εκπρόσωποι του Πενταγώνου ανέφεραν ότι λόγω των αεροπορικών επιδρομών είχαν τεθεί εκτός μάχης 120 άρματα μάχης, 450 στοιχεία πυροβολικού και 220 τεθωρακισμένα οχήματα, η πραγματικότητα αντιστοιχούσε σε κάτι λιγότερο από το 10% των συγκεκριμένων στοιχείων (14 άρματα μάχης, 20 στοιχεία πυροβολικού, 18 τεθωρακισμένα οχήματα). Επιπλέον, αναγνωρίστηκε εκ των υστέρων ότι ο μεγαλύτερος αριθμός πληγμάτων από βομβαρδισμούς από μεγάλο ύψος κατευθυνόταν σε πολιτικούς στόχους, όπως σε σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής και σε κατοικημένες περιοχές. Αυτά ήταν και τα πλήγματα που δυσχέραναν και τη γιουγκοσλαβική ηγεσία. Οι Σέρβοι κατασκεύαζαν ψεύτικα άρματα μάχης και οχήματα σε παλαιές ρόδες, αλλά και μία ψεύτικη γέφυρα από πλαστικό την οποία οι δυνάμεις του NATO βομβάρδισαν κατ' επανάληψη. Η αεροπορία και η αντιαεροπορική άμυνα της Γιουγκοσλαβίας δέχτηκαν τα πιο ισχυρά πλήγματα και, ως εκ τούτου, δεν είχαν τη δυνατότητα ουσιαστικής

---

⁶⁴ Η Καθημερινή, ό.π., σ. 38.

αντιμετώπισης των μαζικών επιθέσεων της πιο ποιοτικής αεροπορίας σε διεθνές επίπεδο. Με βάση την έκθεση του Naumann, το ενοποιημένο σύστημα αντιαεροπορικής άμυνας του γιουγκοσλαβικού κράτους υπέστη ζημία που θεωρήθηκε μέτρια, ενώ η αεροπορική της δύναμη δεν αποτελούσε πλέον στρατηγική απειλή, αφού είχε καταστραφεί περισσότερο από το 30% των αεροσκαφών Galeb και περισσότερο από το 60% των αεροσκαφών Mig-29. Επιπροσθέτως, «καταστράφηκαν τουλάχιστον 6 από τις 16 πυροβολαρχίες πυραύλων SA-3 και 6 ή περισσότερες από τις 25 πυροβολαρχίες πυραύλων SA-6»⁶⁵.

Το NATO παραδέχθηκε ότι είχαν καταρριφθεί δύο αεροσκάφη του, αν και η πλευρά της Γιουγκοσλαβίας ανέφερε πολύ μεγαλύτερο αριθμό καταρριψεων. Προκάλεσε δε εντύπωση η κατάρριψη υπερσύγχρονου αεροσκάφους StealthF-117 που θεωρείτο «αόρατο» από τα ραντάρ, γεγονός που ενίσχυσε το ηθικό και την αντοχή του γιουγκοσλαβικού λαού. Εξάλλου, έναν χρόνο μετά τα γεγονότα των βομβαρδισμών και την προετοιμασία των χειρσαίων επιχειρήσεων του συμμαχικού οργανισμού παρουσιάστηκε η αθέατη πλευρά του πολέμου εναντίον της Γιουγκοσλαβίας. Πιο συγκεκριμένα, το ανώτατο ελεγκτικό σώμα της Μεγάλης Βρετανίας (Εθνικό Γραφείο Ελέγχου) ανέφερε σε έκθεση του ότι υπήρχαν σοβαρές απώλειες και τεράστιες ελλείψεις σε πυρομαχικά και οπλισμό (π.χ. «Εάν οι αεροπορικές επιχειρήσεις συνεχίζονταν, η Βρετανία θα ξέμενε ακόμη και από τηλεκατευθυνόμενες ρουκέτες»). Οι Βρετανοί στρατιώτες του NATO δανείζονταν συχνά όπλα από άλλες δυνάμεις της KFOR, καθώς τα δικά τους δεν λειτουργούσαν και το επίπεδο των μεταξύ τους τηλεπικοινωνιών ήταν χαμηλό⁶⁶.

Οι περιπτώσεις βομβαρδισμού σερβικής επιβατικής αμαξοστοιχίας, κατοικημένων περιοχών στο Alexinac της νότιας Γιουγκοσλαβίας, μίας αυτοκινητοπομπής Αλβανών προσφύγων στην περιοχή του Κοσόβου, του τηλεοπτικού σταθμού του Βελιγραδίου και πολλών πετροχημικών εγκαταστάσεων

---

⁶⁵ Ν. Μαράκης, «Το μεγάλο φιάσκο του NATO», *Το Βήμα*, 9 Μαΐου 1999, σ. 20, Μουσιόπουλος και Παπαλεξίου, ό.π., σ. 40.

⁶⁶ Drezovetal., ό.π., σ. 59-60, Λ. Κομίνης, «Κοσσυφοπέδιο: ένα έγκλημα σαν μυθιστόρημα αλλά με πολύ αίμα», *Νέμεσις*, 5, 1999, σ. 20.

είχαν ως αποτέλεσμα μεγάλο αριθμό θυμάτων μεταξύ των αμάχων και διεθνή κατακραυγή εναντίον των νατοϊκών επιθέσεων, που ελάχιστη επιρροή είχε στην κοινή γνώμη των ΗΠΑ και της ΕΕ, αφού κατεγράφη η συστηματική παραπληροφόρηση ή η μονόπλευρη ενημέρωση της τελευταίας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις υπηρεσίες ενημερώσεως των μεγάλων χωρών της συμμαχίας. Επιπλέον, οι βομβαρδισμοί επέφεραν και μακρόχρονη οικολογική καταστροφή, με αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και για τις γειτονικές χώρες. Η χρησιμοποίηση δε απεμπλουτισμένου ουρανίου σε πολλές βόμβες του ΝΑΤΟ πιθανότητα είχε επιβλαβείς συνέπειες στον πληθυσμό της Γιουγκοσλαβίας που δεν είναι εύκολα προσδιορίσιμες⁶⁷.

Άμεσο αλλά και έμμεσο αποτέλεσμα των νατοϊκών βομβαρδισμών αποτέλεσε η δημιουργία ενός τεράστιου προσφυγικού κύματος που ανερχόταν περί τα 1.2-1.45 εκατομμύρια Αλβανών του Κοσόβου. Οι τελευταίοι κατέφυγαν κυρίως στην Αλβανία, το Μαυροβούνιο και την ΠΓΔΜ. Το γεγονός αυτό αποδόθηκε κατά βάση σε «εθνική εκκαθάριση από την πλευρά των Σέρβων». Αν και η εν λόγω ερμηνεία έχει βάση σε έναν βαθμό, υφίστανται κατά πάσα πιθανότητα και άλλοι λόγοι αυτής της μαζικής εξόδου, η οποία εν τούτοις δεν συνέβη σε τέτοια έκταση κατά τη διάρκεια της ένοπλης δράσης του UÇK που είχε λάβει χώρα εντός του 1998, αλλά και κατά τη διάρκεια των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων των σερβικών αρχών. Είναι προφανές ότι οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ είτε επιτάχυναν τη μαζική φυγή είτε εν μέρει προκάλεσαν το προσφυγικό κύμα. Η κατάσταση που προκλήθηκε από την είσοδο των προσφύγων στα γειτονικά κράτη κινδύνευσε να αποσταθεροποιήσει την Αλβανία και την ΠΓΔΜ, ενώ χρειάστηκε μία τεράστια κλίμακας διεθνής επιχείρηση παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας και προσωρινής στέγασης των προσφύγων, ώστε να αποφευχθεί μία μεγάλη ανθρωπιστική καταστροφή και η επέκταση της κρίσης στα γειτονικά κράτη.

Η σοβαρότητα της καταστάσεως και ο βαθμός έντασης της ανθρωπιστικής κρίσης είχαν ως αποτέλεσμα την έκδοση σχετικής απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ υπ. αρ. 1239 (1999) στα μέσα Μαΐου του 1999, στην οποία

---

⁶⁷ Μουσιόπουλος και Παπαλεξίου, ό.π., σ. 40

εκφράζονταν διάφορες συστάσεις με αντικείμενο την αντιμετώπιση του ανθρωπιστικού ζητήματος Βέβαια, ο ΟΗΕ, και ιδίως το Συμβούλιο Ασφαλείας του οργανισμού, απουσίασε καθ' όλη τη διάρκεια των 78 ημερών των βομβαρδισμών, οι οποίοι συνιστούσαν άμεση παραβίαση των προβλέψεων του Καταστατικού Χάρτη, τόσο στο επίπεδο της διαδικασίας όσο και στο επίπεδο της ουσίας. Η απόφαση 1239 (1999), αν και χρήσιμη, αποτέλεσε κατά κάποιον τρόπο ένα «φύλλο συκής» για τον διεθνή οργανισμό, αποκαλύπτοντας παράλληλα την αναποτελεσματικότητά του και την αδυναμία του ως προς την αντιμετώπιση του πυρήνα του προβλήματος. Επρόκειτο δηλαδή επί της ουσίας για μία «αυτοκατάργηση» του ΟΗΕ και σιωπηρή αποδοχή της υποκατάστασής του από τον περιφερειακό οργανισμό του ΝΑΤΟ, ο οποίος στερούταν του στοιχείου της αναγκαίας δικαιοδοσίας κατά το καταστατικό αυτού ή κατά το διεθνές δίκαιο, της παγκοσμιότητας ή, κατ' ελάχιστον, της δέουσας εξουσιοδότησης από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ⁶⁸.

Με βάση τα παραπάνω, τέθηκε το θεμέλιο, με το σοβαρό διεθνές προηγούμενο που δημιουργήθηκε στο Κόσοβο, για τη δραστική μεταβολή των προϋποθέσεων νόμιμης χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις, με την επίκληση απροσδιόριστων αρχών (αναφορικά με τα όργανα άσκησης και τα όρια) της «ανθρωπιστικής επέμβασης» και διά της παράκαμψης του ΟΗΕ. Εκείνοι που επέσπευσαν τους βομβαρδισμούς επικαλέστηκαν την αδυναμία επίτευξης συναίνεσης στους κόλπους του Συμβουλίου Ασφαλείας και, ως εκ τούτου, την «αδρανοποίηση» του οργανισμού, η οποία, άλλωστε, είχε συμβεί αρκετές φορές στο παρελθόν, χωρίς ωστόσο κάτι τέτοιο να νομιμοποιεί την αυθαίρετη χρήση βίας. Οι επικλήσεις αυτές δεν μπορούσαν να εξαλείψουν τον παράνομο χαρακτήρα της χρήσης βίας από το ΝΑΤΟ, αλλά μάλλον επιβεβαιώνουν τον πρόωρο χαρακτήρα της και την απουσία νόμιμου θεμελίου. Οι εν λόγω επισημάνεις επ' ουδενί τρόπο δεν πρέπει να εκληφθούν ως αποδοχή της μη νομιμοποιημένης χρήσης βίας κατά αμάχων πληθυσμών στην περιοχή του Κοσόβου ή της «εθνικής εκκαθάρισης» που χρησιμοποιήθηκε. Απλά καθίσταται σαφές ότι τη στιγμή της έναρξης των

---

⁶⁸N. Ziogas, "Greek Humanitarian Contribution to the Kosovo Crisis", *Thesis*, τ.3, 1999, σ. 23, Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 177-179.

βομβαρδισμών η οργανωμένη διεθνής κοινότητα είχε ακόμα τη δυνατότητα επεξεργασίας και εφαρμογής, με αποτελεσματικότητα και συναίνεση, άλλων μεθόδων διευθετήσεως της σοβούσας στο Κόσοβο κρίσης που θα είχαν ειρηνικό χαρακτήρα και που με την ορθολογική επιλογή του χρόνου για την υλοποίηση των επιμέρους μέτρων θα μπορούσαν να κλιμακωθούν βαθμιαία περαιτέρω.

Τα αίτια της επεμβάσεως του NATO είναι αρκετά, αλλά ουσιαστικά άσχετα με την αποτροπή μιας «ανθρωπιστικής καταστροφής» στην περιοχή του Κοσόβου. Αρχικά, αφορούν την επίδειξη ισχύος των ΗΠΑ, οι οποίες ως η μόνη υπερδύναμη που ενσαρκώνει το «καλό» μπορούν να στρέφονται εναντίον των «δαιμόνων» της ανθρωπότητας, ήτοι εκείνων των παραγόντων που αντιτίθενται στην επιτάχυνση της παγκοσμιοποίησης. Διάφοροι θεωρητικοί των ΗΠΑ ερμήνευαν εκείνη την περίοδο την υπερίσχυση του κράτους τους στη βάση των αρχών της «ελευθερίας» και της «δημοκρατίας» που εκείνο πρεσβεύει. Μοιάζει ελκυστική η σύγκριση του φαινομένου με την ερμηνεία της ανόδου της αρχαίας Ρώμης από τον ιστορικό Πολύβιο στη βάση της εκτίμησής του ότι η Ρωμαϊκή Δημοκρατία διέθετε το βέλτιστο πολίτευμα (συνδυασμός στοιχείων μοναρχίας, αριστοκρατίας και δημοκρατίας). Με βάση τα παραπάνω, στο όνομα της ελευθερίας και της δημοκρατίας μπορούσαν να αιτιολογηθούν οι επεμβάσεις στρατιωτικού χαρακτήρα, ακόμη και εκείνες που δεν είχαν λάβει την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Οι ΗΠΑ διεκδικούσαν, αν όχι επικύρωναν, την παγκόσμια ηγεμονία τους στο μονοπολικό γεωπολιτικό σκηνικό των τελών της δεκαετίας του 1990, όπως αυτό είχε επικρατήσει μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης του 1991 (Κίνα και Ρωσία αντιμετώπιζαν ακόμα εσωτερικά προβλήματα, ενώ η Ευρώπη δεν είχε ολοκληρώσει τη διαδικασία ενοποίησής της). Ήδη το 1992 η κυβέρνηση του προέδρου των ΗΠΑ George H. W. Bush (1989-1993) εξέδωσε μία «Οδηγία Αμυντικού Σχεδιασμού» (“Defense Planning Guideline”), όπου συνοψιζόταν η νέα εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ: «Οι Ηνωμένες Πολιτείες οφείλουν να δράσουν με έναν τρόπο που ταυτοχρόνως θα εξασφαλίζει την αποτροπή των ενδεχόμενων [γεωπολιτικών] ανταγωνιστών ακόμη και από τις απόπειρές τους να διεκδικήσουν έναν μεγαλύτερο περιφερειακό ή διεθνή ρόλο». Επιπροσθέτως, μία νίκη του NATO στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας θα προσέδιδε ιδιαίτερη αίγλη στις εορταστικές εκδηλώσεις που είχαν διοργανωθεί για

τα πενήντα έτη από την ίδρυση της συμμαχίας (Απρίλιος 1999), καθιστώντας πιο εύκολη την επιβολή του νέου δόγματος που αναφερόταν στην επέμβαση της νατοϊκής συμμαχίας σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου θεωρείτο απαραίτητο, ακόμη και χωρίς την έγκριση του ΟΗΕ⁶⁹. Το εν λόγω δόγμα επιβεβαιώθηκε εξάλλου μερικά χρόνια αργότερα με την έκρηξη του Δεύτερου Πολέμου του Κόλπου (2003-2011).

Επιπλέον, η παρέμβαση του NATO αποσκοπούσε στην πτώση της κυβέρνησης Milosevic. Οι ΗΠΑ εκτιμούσαν ότι έπειτα από λίγες ημέρες βομβαρδισμών ο πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας θα υποχωρούσε ή στη χειρότερη περίπτωση θα σημειωνόταν λαϊκή εξέγερση η οποία θα οδηγούσε στην ανατροπή του. Μάλιστα, κατά την επίσκεψη των Holbrooke και Clarke στην πρωτεύουσα της Γιουγκοσλαβίας τον Οκτώβριο του προηγούμενου έτους ο αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων της Γιουγκοσλαβίας Momcilo Perisic ανέφερε ότι «ο γιουγκοσλαβικός στρατός είναι η μόνη δημοκρατική δύναμη στη Γιουγκοσλαβία και έτσι δεν πρέπει να συντριβεί από το NATO». Οι νατοϊκοί κύκλοι εκτίμησαν, κατά συνέπεια, ότι υπήρχε μία προσπάθεια των στρατιωτικών παραγόντων της Γιουγκοσλαβίας για ανατροπή του Milosevic. Ο τελευταίος, καθώς δυσαρεστήθηκε από δηλώσεις του Perisic σχετικά με το ότι «η Γιουγκοσλαβία δεν μπορεί να είναι εναντίον όλου του κόσμου», τον καθαίρεσε από το αξίωμα τον Δεκέμβριο του 1998⁷⁰. Είναι γεγονός ότι η ένταξη του γιουγκοσλαβικού κράτους στην παγκοσμιοποιημένη αγορά αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί βασικό σκοπό της πολιτικής των ΗΠΑ στη Βαλκανική. Το εν λόγω κράτος διατηρούσε μία σημαντική στρατηγική θέση στην κεντρική Βαλκανική, ενώ αξιόλογη ήταν και η σημασία του ποταμού Δούναβη για την επικοινωνία Δυτικής Ευρώπης-Βαλκανίων-Καυκάσου. Επιπλέον, ιδιαίτερης σημασίας ήταν και ο ορυκτός πλούτος της περιοχής του Κοσόβου, όπου σύμφωνα με την πλευρά των ΗΠΑ υπήρχαν κοιτάσματα πετρελαίου και λιγνίτη. Τέλος, διά των βομβαρδισμών

---

⁶⁹Σ.Σφέτας,ό.π., σ. 89.

⁷⁰Nin, ό.π., σ. 5.

επιχειρήθηκε η δοκιμή του νέου πολεμικού εξοπλισμού προς όφελος της πολεμικής βιομηχανίας⁷¹.

2.8. Η διευθέτηση και η Συμφωνία του Κουμάνοβο

Στις 3 Ιουνίου υπεγράφη ειρηνευτική συμφωνία με βάση τις αρχές που είχαν τεθεί από την ομάδα των επτά πλουσιότερων κρατών του πλανήτη (G-7) και από τη Ρωσία, αλλά και τεχνική-στρατιωτική συμφωνία (στις 9 Ιουνίου) με αντικείμενο την εγκατάσταση διεθνών δυνάμεων ασφαλείας (KFOR) υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, σύμφωνα με την απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του οργανισμού, ουσιαστικά όμως υπό την επίβλεψη του NATO (εξαιρουμένου του ρωσικού αποσπάσματος για το οποίο υπεγράφη ξεχωριστή συμφωνία μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ στις 18 Ιουνίου 1999). Προβλέφθηκε ότι το Κόσοβο θα αποκτήσει ένα καθεστώς ευρείας αυτονομίας εντός των ορίων του Γιουγκοσλαβικού κράτους, υπό προσωρινή διεθνή διοίκηση. Αποχώρησαν τόσο η αστυνομία όσο και ο στρατός της Γιουγκοσλαβίας και εγκαταστάθηκαν 38,000 στρατιώτες της KFOR. Τα μέλη του UÇK, τα οποία υποτίθεται ότι είχαν αποπλιστεί, συγκρότησαν μία «πολιτική δύναμη ασφαλείας», με όνομα «Σώμα Προστασίας Κοσόβου». Ύστερα από μία μεταβατική περίοδο προβλεπόταν η διεξαγωγή εκλογών και η εγκατάσταση νέων αρχών και θεσμών της αυτονομίας. Οι Αλβανοί πρόσφυγες επέστρεψαν στις εστίες τους, αλλά οι πράξεις βίας και αντεκδίκησης είχαν ως συνέπεια τα 2/3 του αλβανικού πληθυσμού (κυρίως Σέρβους, αλλά και Ρομά και άλλες εθνοτικές ομάδες που θεωρήθηκαν συνένοχοι του σερβικού παράγοντα) να οδηγηθούν στην προσφυγιά. Στη συμφωνία προβλεπόταν η επάνοδος κάποιων εκατοντάδων Σέρβων για τον έλεγχο των μνημείων (που μαζικά καταστράφηκαν από τους Αλβανούς) και των τελωνειακών σταθμών, κάτι που ωστόσο δεν συνέβη⁷².

Αναλυτικότερα, ύστερα από αρκετές αποτυχημένες διπλωματικές παρεμβάσεις διαμεσολαβητικού χαρακτήρα κατά τη διάρκεια των νατοϊκών

---

⁷¹Σ.Σφέτας,ό.π., σ. 90.

⁷²Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 178.

βομβαρδισμών επετεύχθη τελικά συμφωνία τερματισμού της χρήσης βίας στις 3 Ιουνίου του 1999. Η συμφωνία υπεγράφη στο Βελιγράδι μεταξύ του προέδρου Milosevic και των διαμεσολαβητών της ΕΕ πρωθυπουργού της Φινλανδίας MartiAhtisaari και του πρώην πρωθυπουργού της Ρωσίας ViktorChernomyrdin. Η συμφωνία είχε μεταβατικό χαρακτήρα και εδραζόταν στις γενικές αρχές που είχαν υιοθετήσει στις 6 Μαΐου 1999 οι υπουργοί Εξωτερικών της ομάδας G-8. Η συμφωνία προέβλεπε τα εξής⁷³:

1. Τον άμεσο και επαληθεύσιμο τερματισμό της βίας και της καταπίεσης στην περιοχή του Κοσόβου
2. Την επαληθεύσιμη αποχώρηση του συνόλου των στρατιωτικών, παραστρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων από το Κόσοβο στη βάση ενός ταχέως χρονοδιαγράμματος
3. Την ανάπτυξη αποτελεσματικής διεθνούς στρατιωτικής και πολιτικής παρουσίας στην περιοχή του Κοσόβου, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, οι οποίες θα είχαν τη δυνατότητα να ενεργούν σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του Καταστατικού Χάρτη και θα εγγυώνταν την επίτευξη των κοινών στόχων
4. Στη διεθνή στρατιωτική παρουσία οι δυνάμεις του ΝΑΤΟ θα συμμετείχαν σε σημαντικό βαθμό, ενώ θα διοικούσαν και θα ελέγχονταν με ενιαίο τρόπο και θα είχαν την εξουσιοδότηση της εγκαθίδρυσης ενός ασφαλούς περιβάλλον για το σύνολο των πολιτών του Κοσόβου και τη διευκόλυνση της ασφαλούς επιστροφής των προσφύγων στις εστίες τους
5. Την εγκατάσταση ενδιάμεσης διοίκησης για την περιοχή του Κοσόβου ως τμήμα της διεθνούς πολιτικής παρουσίας. Υπό την ενδιάμεση αυτή διοίκηση οι πολίτες του Κοσόβου θα μπορούσαν να απολαμβάνουν ουσιαστική αυτονομία εντός της Γιουγκοσλαβίας η οποία θα αποφαιζόταν από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η ενδιάμεση διοίκηση θα παρείχε μεταβατική διακυβέρνηση, ενώ θα εγκαθιστούσε και θα επέβλεπε την ανάπτυξη προσωρινών θεσμών αυτοκυβέρνησης που θα διασφάλιζαν ειρηνικές συνθήκες διαβίωσης για το σύνολο των πολιτών.

---

⁷³Βερέμης, ό.π., σ. 35-37.

6. Μετά την αποχώρηση θα επιτρεπόταν η επιστροφή ενός ορισμένου αριθμού σερβικού και γιουγκοσλαβικού προσωπικό, με στόχο:

α. Να αποτελεί σύνδεσμο με τη διεθνή στρατιωτική και πολιτική παρουσία

β. Να εντοπίζει και να καθαρίζει ναρκοπέδια

γ. Να διατηρηθεί η σερβική παρουσία σε σερβικές ιστορικές τοποθεσίες

δ. Να διατηρηθεί η σερβική παρουσία σε σημαντικές συνοριακές διαβάσεις

7. Την ασφαλή και ελεύθερη επιστροφή του συνόλου των προσφύγων υπό την εποπτεία του Γραφείου του Υπάτου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και την ανεμπόδιστη πρόσβαση στην περιοχή του Κοσόβου οργανώσεων που παρείχαν ανθρωπιστική βοήθεια

8. Πολιτική διαδικασία με στόχο τη σύναψη ενδιάμεσης συμφωνίας εντός πολιτικού πλαισίου, το οποίο θα προέβλεπε ουσιαστική αυτοκυβέρνηση για το Κόσοβο, με βάση τη συμφωνία του Rambouillet και τις αρχές της κυριαρχίας και εδαφικής ακεραιότητας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και των άλλων κρατών της περιοχής και την αποστρατικοποίηση του UÇK. Η διαπραγμάτευση μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών δεν θα έπρεπε να καθυστερήσει ή να αναστείλει την εγκατάσταση των θεσμών της αυτοκυβέρνησης.

9. Συνολικό σχέδιο για την οικονομική ανάπτυξη και τη σταθεροποίηση της περιοχής της κρίσης διά μέσου της εφαρμογής ενός «Συμφώνου Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη», με ευρεία διεθνή συμμετοχή, με στόχο την περαιτέρω προώθηση «της δημοκρατίας, της οικονομικής ευημερίας, της σταθερότητας και της περιφερειακής συνεργασίας».

10. Επιπλέον, για την αναστολή των στρατιωτικών επιχειρήσεων προβλεπόταν:

α. Ακριβές και ταχύ χρονοδιάγραμμα αποχωρήσεων, ήτοι επτά ημέρες για πλήρη αποχώρηση και απόσυρση πολεμικού εξοπλισμού αεράμυνας εκτός από μία ζώνη αμοιβαίας ασφαλείας 25 χιλιομέτρων (48 ώρες)

β. Η επιστροφή του προβλεπόμενου προσωπικού θα γινόταν υπό την εποπτεία της διεθνούς στρατιωτικής παρουσίας

γ. Η αναστολή της στρατιωτικής δράσης θα πραγματοποιείτο ύστερα από την έναρξη της επαληθεύσιμης αποχώρησης

δ. Η συζήτηση και η επίτευξη στρατιωτικοτεχνικής συμφωνίας δεν θα παρέτεινε τον χρόνο που είχε προσδιοριστεί για την ολοκλήρωση των διαδικασιών των αποχωρήσεων

Σε εκτέλεση της παραπάνω θεμελιώδους συμφωνίας υπεγράφη στις 9 Ιουνίου του 1999 στο Κουμάνοβο της ΠΓΔΜ η προβλεπόμενη στρατιωτικοτεχνική συμφωνία για την αποχώρηση των γιουγκοσλαβικών ενόπλων δυνάμεων από την περιοχή του Κοσόβου και την ανάπτυξη της Διεθνούς Στρατιωτικής Δύναμης (KFOR). Τη συμφωνία υπέγραψαν οι στρατηγοί της Γιουγκοσλαβίας και της Σερβίας Marianovic και Stefanovic, αντιστοίχως, καθώς και από τον διοικητή της KFOR Jackson. Με βάση τη συμφωνία, προβλεπόταν η κατάπαυση των εχθροπραξιών, η σταδιακή αποχώρηση των ενόπλων δυνάμεων της Γιουγκοσλαβίας και της Σερβίας σύμφωνα με χρονοδιάγραμμα. Μόνον με ρητή συναίνεση του διοικητή της KFOR θα μπορούσαν να επανέλθουν εντός της περιοχής του Κοσόβου. Το ίδιο ίσχυε για τη ζώνη εναέριας ασφαλείας των 25 χιλιομέτρων, από όπου θα έπρεπε να αποχωρήσουν όλα τα μέσα αεράμυνας, καθώς και για την εδαφική ζώνη ασφαλείας των 5 χιλιομέτρων εντός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας από όπου θα έπρεπε να αποχωρήσουν όλα τα ένοπλα τμήματα της Γιουγκοσλαβίας και της Σερβίας εξαιρουμένης της τοπικής αστυνομίας.

Επιπροσθέτως, οι ένοπλες δυνάμεις της Γιουγκοσλαβίας κατά την αποχώρησή τους δεν θα υπόκειντο σε αεροπορικές επιθέσεις. Η KFOR θα παρείχε τον έλεγχο των συνόρων της Γιουγκοσλαβίας στο Κόσοβο, με την ΠΓΔΜ και την Αλβανία, έως πραγματοποιηθεί η άφιξη της πολιτικής αποστολής του ΟΗΕ. Ο διοικητής της KFOR επωμίστηκε τον έλεγχο και τον συντονισμό της χρήσης του εναερίου χώρου πάνω από το Κόσοβο και τη ζώνη εναέριας προστασίας. Ο ίδιος μπορούσε να αναθέσει τον έλεγχο των δραστηριοτήτων της πολιτικής αεροπορίας σε αρμόδιες υπηρεσίες της Γιουγκοσλαβίας με στόχο να συντονίζεται η

αεροπορική κυκλοφορία. Προβλεπόταν ότι ο έλεγχος των δραστηριοτήτων αυτών θα περιερχόταν στις πολιτικές αρχές μόλις αυτό καθίστατο πρακτικά δυνατό⁷⁴.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την επόμενη ημέρα υιοθέτησε την απόφασή του (1244 (1999)), με την οποία επικυρώθηκαν οι παραπάνω συμφωνίες και δόθηκε η απαιτούμενη νομιμότητα για την εγκατάσταση της KFOR και της διεθνούς πολιτικής παρουσίας, εξουσιοδοτώντας τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ να διορίσει ειδικό εκπρόσωπο για τον έλεγχο της εφαρμογής της διεθνούς πολιτικής παρουσίας. Η τελευταία, εκτός από την προσωρινή διακυβέρνηση του Κοσόβου, θα οργάνωνε και θα επέβλεπε τους προσωρινούς θεσμούς της αυτοκυβέρνησης και τη διαδικασία διενέργειας εκλογών και θα διευκόλυνε την πολιτική διαδικασία που θα καθόριζε το μελλοντικό καθεστώς του Κοσόβου, επί τη βάση των αρχών της συμφωνίας που είχε προκύψει από τη Συνδιάσκεψη του Rambouillet⁷⁵.

Στις 21 Ιουνίου 1999 ο διοικητής του UÇKHachimThaçi, σε εκτέλεση της απόφασης 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ υπέγραψε την ανάληψη σειράς από μονομερείς υποχρεώσεις προς τον διοικητή της KFOR, οι οποίες αφορούσαν την αποστρατικοποίηση και τη μετατροπή του UÇK. Οι βασικές δεσμεύσεις του κειμένου αυτού είναι οι ακόλουθες:

1. Αποστρατιωτικοποίηση του UÇK και ενσωμάτωσή του στην «κοινωνία των πολιτών» το αργότερο εντός τριών μηνών, αποκήρυξη της βίας, αποδοχή της απόφασης 1244 και των υποχρεώσεων που επαναλήφθηκαν στο κείμενο της συμφωνίας του Rambouillet με στόχο να διευθετηθεί ειρηνικά η κατάσταση στο Κόσοβο
2. Αποδοχή της δράσης και του ρόλου της KFOR αναφορικά με την εγκαθίδρυση ασφαλούς περιβάλλοντος στην περιοχή του Κοσόβου, αποφυγή των στρατιωτικών κινήσεων διά μέσου των διεθνών συνόρων ή μεταξύ της περιοχής του Κοσόβου και άλλων τμημάτων της Γιουγκοσλαβίας και να μην διακινδυνεύεται η ασφάλεια

---

⁷⁴Frederking, ό.π., σ. 185.

⁷⁵Βερέμης, ό.π., σ. 38.

του διεθνούς στρατιωτικού και πολιτικού προσωπικού ή των κυβερνητικών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων

3. Να μην επιτίθεται, εκφοβίζει ή συλλαμβάνει τους πολίτες του Κοσόβου, να μην παραβιάσει ή κατάσχει τις περιουσίες αυτών και να αποφεύγει τα αντίποινα και τις αντεπιθέσεις (εκτός αν βρίσκεται σε αυτοάμυνα)

4. Να μην εμπλέκεται στο έργο του προσωπικού της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Γιουγκοσλαβίας που θα επέστρεφε στο Κόσοβο

5. Να απομακρυνθεί από την περιοχή το σύνολο των μελών του UÇK που δεν κατάγεται από το Κόσοβο. Ο οπλισμός του UÇK που θα παραδιδόταν θα φυλασσόταν σε αποθήκες που θα ελέγχονταν από την KFOR. Το προσωπικό του UÇK θα έπρεπε να παύσει να φέρει στρατιωτικές στολές ή διακριτικά του UÇK.

6. Η διεθνής κοινότητα θα έπρεπε να λάβει υπ' όψιν τη συνεισφορά του UÇK κατά τη διάρκεια της κρίσης του Κοσόβου και, ως εκ τούτου, να αναγνωρίσει ότι ο UÇK δεσμευόταν να προτείνει μέλη του για να συμμετάσχουν στη διοίκηση και την αστυνομία της επαρχίας και να ληφθεί ιδιαίτερα υπ' όψιν η τεχνογνωσία που έχουν αποκτήσει. Επιπλέον, θα δημιουργείτο Στρατός στο Κόσοβο, βάσει του μοντέλου της Εθνοφρουράς των ΗΠΑ σε κατάλληλο χρόνο, ως τμήμα της πολιτικής διαδικασίας που θα στόχευε στον καθορισμό του μελλοντικού καθεστώτος του Κοσόβου, λαμβανομένης υπ' όψιν της συμφωνίας του Rambouillet.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι παραπάνω όροι υπογράμμιζαν την αναγνώριση του UÇK ως πυρήνα της διοίκησης, της αστυνομίας και της Εθνοφρουράς του Κοσόβου, της δράσης του στο πλευρό του NATO και του ρόλου του στην «απελευθέρωση» της περιοχής. Επιπλέον, απουσίαζε κάθε άμεση αναφορά στην κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Γιουγκοσλαβίας, καθώς υπονοείτο μόνον έμμεσα με την αναφορά της συμφωνίας του Rambouillet που μνημόνευε τις εν λόγω αρχές⁷⁶.

---

⁷⁶ Καρακωστάνογλου, ό.π., σ. 187-188.

Εξάλλου, στο πλαίσιο εφαρμογής της συμφωνία της 3ης Ιουνίου και της απόφασης 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ που προέβλεπαν την εγκατάσταση προσωρινής διοικήσεως στην περιοχή υπεγράφη έξι μήνες μετά την έναρξη ισχύος της συμφωνίας (13.12.1999) ιδιαίτερη συμφωνία για τη σύσταση από την Αποστολή των Ηνωμένων Εθνών στο Κόσοβο (UNMIK) της «Κοινής Ενδιάμεσης Διοικητικής Δομής για το Κόσοβο». Η συμφωνία υπεγράφη από την πλευρά του ΟΗΕ από τον Γάλλο πολιτικό Bernard Kouchner και ειδικό εκπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα του διεθνούς οργανισμού για το Κόσοβο και από την πλευρά των Αλβανών του Κοσόβου από τις τρεις κυριότερες πολιτικές οργανώσεις της επαρχίας: Hachim Thaçi (PPDK), Ibrahim Rugova (LDK) και Rejep Cosia (LDB). Η συμφωνία δεν υπεγράφη από εκπροσώπους της σερβικής εθνοτικής ομάδας του Κοσόβου ή από εκπροσώπους άλλων εθνικών κοινοτήτων. Η συμφωνία συνοδεύεται από σχετικό παράρτημα όπου αναφερόταν⁷⁷:

«1. Με σεβασμό στην 1244 απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, οι εκπρόσωποι των πολιτικών δυνάμεων του Κοσόβου συμμετέχουν στην προσωρινή διοικητική διαχείριση μαζί με την αποστολή του ΟΗΕ (UNMIK). Ο Ειδικός Εκπρόσωπος του Γενικού Γραμματέα διατηρεί τη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία.

2. Οι υπάρχουσες δομές του Κοσόβου (όπως η «Προσωρινή Κυβέρνηση του Κοσόβου», η «Προεδρία της Δημοκρατίας του Κοσόβου») θα μετατραπούν, και σταδιακά θα ενσωματωθούν, κατά το δυνατόν, στην Κοινή Ενδιάμεση Διοικητική Δομή που εγκαθίσταται αμέσως, και θα είναι λειτουργική στις 31.1.2000, οπότε όλες οι άλλες δομές του Κοσόβου (εκτελεστικές, νομοθετικές ή δικαστικές) θα παύσουν να υφίστανται.

3. Όλες οι κοινότητες του Κοσόβου θα συμμετέχουν, με δίκαιη εκπροσώπηση, στην προσωρινή διοίκηση του Κοσόβου. Η συμμετοχή αυτή θα πραγματοποιηθεί με τη συμμετοχή στο Μεταβατικό Συμβούλιο του Κοσόβου, το Ενδιάμεσο Διοικητικό Συμβούλιο, τους Διοικητικούς Τομείς και τους θεσμούς σε δημοτικό επίπεδο.

---

⁷⁷ Καρακωστάνογλου, ό.π., σ. 190-191.

4. Εκφράζεται η προσδοκία για τη συμμετοχή και ενός εκπροσώπου της σερβικής κοινότητας του Κοσόβου στην προσωρινή διοίκηση».

Η πορεία εφαρμογής της κύριας ειρηνευτικής συμφωνίας και των άλλων συμφωνιών που τη συνόδευαν με στόχο την ομαλοποίηση της ζωής στο Κόσοβο, σύμφωνα και με αναφορές διεθνών οργάνων, δεν ήταν η αναμενόμενη. Εμφανίστηκαν αρκετά φαινόμενα βίας, διώξεων και παραβιάσεων των συμφωνηθέντων όρων. Ήδη στην πρώτη αξιολόγηση και στον απολογισμό της εφαρμογής της 1244 απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ από τη γιουγκοσλαβική πλευρά, που περιεχόταν στο δημοσιευμένο Μνημόνιο από την Ομόσπονδη Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας της 27ης Ιουλίου του 1999, αναφέρονταν παραβιάσεις και ανεπάρκειες της εφαρμογής της απόφασης. Επιπλέον, η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση υπέβαλε τον Μάιο του 2000 νεότερο Μνημόνιο μεγάλου αριθμού σελίδων προς τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και τον Γενικό Γραμματέα του οργανισμού όπου επισήμαινε την ανάγκη για αυστηρή και συνεπή εφαρμογή της απόφασης. Συνοδευόταν δε με αναλυτικό παράρτημα όπου περιέχονταν οι τρομοκρατικές ενέργειες που έγιναν στο Κόσοβο από τις 10 Ιουνίου του 1999 έως τις 7 Μαΐου του 2000, ήτοι κατά το διάστημα όπου η επαρχία ελεγχόταν από την UNMIK και την KFOR⁷⁸.

Μετά την αποδοχή των όρων της απόφασης από τον Milosevic η KFOR άρχισε να εισέρχεται στην περιοχή. Η KFOR ήταν προετοιμασμένη για τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων, αλλά κάτι τέτοιο δεν ήταν απαραίτητο. Η έδρα της ήταν το αρχηγείο του «Συμμαχικού Σώματος Ταχείας Αντιδράσεως» και αποτελείτο από βρετανικές δυνάμεις (μία ταξιαρχία προερχόμενη από την 5η Αερομεταφερόμενη Ταξιαρχία και την 4η Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία), ταξιαρχία του στρατού της Γαλλίας, ταξιαρχία του στρατού της Γερμανίας και ταξιαρχίες των ΗΠΑ και της Ιταλίας. Τα πρώτα στρατεύματα που εισήλθαν στην Πρίστινα στις 12 Ιουνίου ήταν νορβηγικές ειδικές δυνάμεις (FSK) και στρατιώτες της Ειδικής Αεροπορικής Υπηρεσίας της Μεγάλης Βρετανίας (22 SAS), αν και στο αεροδρόμιο είχαν φτάσει ήδη τα στρατεύματα της Ρωσίας. Αποστολή των

---

⁷⁸ Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 192.

δυνάμεων της FSK ήταν η προετοιμασία του πεδίου διαπραγμάτευσης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών και η εξειδίκευση των λεπτομερών τοπικών συμφωνιών που ήταν απαραίτητες για την εφαρμογή της συμφωνίας ειρήνευσης μεταξύ των Αλβανών και των Σέρβων του Κοσόβου⁷⁹.

Τον Οκτώβριο του 1999 αλεξιπτωτιστές Αερομεταφερόμενου Τάγματος έπεσαν στο Ουρόσεβατς, ώστε να προειδοποιηθεί ο πρόεδρος Milosevic για τις ικανότητες και την αποφασιστικότητα του νατοϊκού οργανισμού σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του Κουμάνοβο. Επιπλέον, μετά τη στρατιωτική επιχείρηση, η συμμετοχή των Ρώσων αποδείχθηκε πρόκληση για τις νατοϊκές δυνάμεις στο Κόσοβο. Η ρωσική πλευρά προσδοκούσε να ελέγχει ανεξάρτητο τομέα της περιοχής, κάτι που δεν έγινε αποδεκτό από το NATO. Γενικά, σημειώθηκαν εντάσεις μεταξύ της ρωσικής και της νατοϊκής πλευράς που ωστόσο δεν κλιμακώθηκαν. Τον Ιούνιο του 2000 αποκαλύφθηκε η διακίνηση όπλων μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Ρωσίας, κάτι που οδήγησε σε αντίποινα και σε βομβιστικές επιθέσεις σε σημεία που έλεγχαν οι ρωσικές δυνάμεις και σε αστυνομικά τμήματα της περιοχής. Ως εκ τούτου, εγκαταστάθηκε στην κοιλάδα του Πρέσεβο ένα φυλάκιο πυροβολικού από τις ΗΠΑ, ώστε να επιτηρείται η ειρηνευτική διαδικασία στη ρωσική ζώνη. Εν τέλει, συμφωνήθηκε η δράση των ρωσικών δυνάμεων ως μονάδας της KFOR, αλλά όχι υπό τη διοίκηση του νατοϊκού οργανισμού⁸⁰.

---

⁷⁹LandiskaiAlbert, ό.π., 396.

⁸⁰LandiskaiAlbert, ό.π., σ. 397.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

3.1. Συνέπειες στη Βαλκανική

3.1.1. Κόσοβο

Όπως περιγράφηκε αναλυτικά παραπάνω, οι στόχοι του αλβανικού σεπαρατιστικού κινήματος επιτεύχθηκαν σε σημαντικό βαθμό, αφού κινητοποιήθηκε ο διεθνής παράγοντας με διακηρυγμένο στόχο τη διακοπή μιας ανθρωπιστικής κρίσης. Ωστόσο, πέραν του αλβανικού προσφυγικού ρεύματος, μεγάλο μέρος του οποίου επανήλθε στις εστίες του, οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ είχαν ως τελική συνέπεια τον εκτοπισμό κατοίκων της περιοχής του Κοσόβου (κυρίως Σέρβους, Μαυροβουνίους, Ρομά) και ο αριθμός αυτός στα τέλη Αυγούστου του 1999 είχε φτάσει τα 195,000 άτομα.

Ακόμη και σήμερα (2019) το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου δεν έχει επιλυθεί. Το 2006 άρχισαν διαπραγματεύσεις διεθνούς χαρακτήρα ώστε να καθοριστεί το επίπεδο αυτονομίας του Κοσόβου, όπως αυτό προβλεπόταν στην απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, όμως οι απόπειρες απέτυχαν. Οι συνομιλίες, με επικεφαλής των Αhtisaari, ξεκίνησαν τον Φεβρουάριο του 2006 και, αν και πραγματοποιήθηκε πρόοδος σε ζητήματα τεχνικής φύσης, οι δύο πλευρές παρέμειναν διαμετρικά αντίθετες στο κεντρικό ζήτημα που αφορούσε το καθεστώς αυτό καθαυτό. Στις αρχές του 2007 ο Αhtisaari επέδωσε στους ηγέτες των δύο πλευρών σχέδιο προτάσεως για τον καθορισμό του καθεστώτος και το θεμέλιο για σχετική απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, όπου προτεινόταν «εποπτευόμενη ανεξαρτησία» για την επαρχία του Κοσόβου, γεγονός που αντίβαινε στην απόφαση 1244. Έως τον Ιούλιο του 2007 το εν λόγω σχέδιο, που είχε την υποστήριξη των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και άλλων ευρωπαϊκών κρατών, είχε γραφεί άλλες τέσσερις φορές, ούτως ώστε να αντιμετωπιστούν οι ανησυχίες της Ρωσίας σχετικά με το ότι ένα τέτοιο ψήφισμα θα είχε ως συνέπεια την υπονόμηση της αρχής της κρατικής κυριαρχίας.

Στις 17 Φεβρουαρίου του 2008 η Εθνοσυνέλευση του Κοσσυφοπεδίου ενέκρινε τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της επαρχίας. Κατά τη διάρκεια συνεδρίασης στην οποία συμμετείχαν 109 από τους 120 βουλευτές, η συνέλευση δήλωσε ομοφώνως ότι το Κόσοβο ήταν ανεξάρτητο από το σερβικό κράτος. Οι 11 αντιπρόσωποι της σερβικής μειονότητας αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στη διαδικασία. Ουσιαστικά, επρόκειτο για τη δεύτερη δήλωση ανεξαρτησίας από τους θεσμούς των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου, καθώς είχε προηγηθεί η πρώτη διακήρυξη τον Σεπτέμβριο του 1990. Η νομιμότητα της εν λόγω διακήρυξης αμφισβητήθηκε και η Σερβία ζήτησε την παρέμβαση του διεθνούς παράγοντα, καθώς θεώρησε ότι ήταν παράνομη. Τον Οκτώβριο του 2008 ζήτησε τη συμβουλευτική γνώμη του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, αλλά το τελευταίο θεώρησε ότι η διακήρυξη δεν παραβιάζει το διεθνές δίκαιο.

Αποτέλεσμα της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου ήταν η επικύρωση κοινού ψηφίσματος Σερβίας-ΕΕ στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, διά του οποίου εκφραζόταν η επιθυμία για διάλογο μεταξύ Σερβίας και Κοσσυφοπεδίου με στόχο «την προώθηση της συνεργασίας, την επίτευξη προόδου στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη βελτίωση των ζώων των πολιτών». Ο διάλογος συνεπαγόταν τη Συμφωνία των Βρυξελλών (Απρίλιος 2013) μεταξύ της Σερβίας και του μονομερώς ανεξαρτητοποιημένου Κοσόβου. Η Συμφωνία κατήργησε το σύνολο των θεσμικών οργάνων της Σερβικής Δημοκρατίας στην περιοχή του Κοσόβου. Προβλεπόταν κάποιος βαθμός αυτονομίας για τους Σέρβους των βόρειων επαρχιών του Κοσόβου, με υπαγωγή όμως αυτών στην Πρίστινα. Η Πρίστινα και το Βελιγράδι συμφώνησαν πώς κανένα από τα δύο μέρη δεν θα είχε δικαίωμα veto στην πιθανή ένταξη ενός από τα δύο κράτη σε διεθνή οργανισμό όπως η ΕΕ ή το ΝΑΤΟ. Η Σερβία εξακολουθεί, εν τούτοις, να μην αναγνωρίζει την ανεξαρτητοποιημένη επαρχία ως ανεξάρτητη κρατική οντότητα. Η διοίκηση ασκείται από την UNMIK με τη βοήθεια της Τοπικής Αυτοδιοικήσεως (PISG). Για τα ζητήματα ασφαλείας εξακολουθεί να είναι αρμόδια η KFOR υπό νατοϊκή διοίκηση. Η ΕΕ έχει αναλάβει τη συνέχιση του έργου της εποπτείας και τη βαθμιαία αντικατάσταση των νατοϊκών δυνάμεων, καθώς και την ευρωπαϊκή συμμετοχή στη διακυβέρνηση της κρατικής οντότητας μέσω της αποστολής 2000

μελών στρατιωτικού, δικαστικού και διοικητικού προσωπικού. Επί του παρόντος, το Κόσοβο έχει αναγνωρισθεί από 112 κράτη-μέλη του ΟΗΕ.

Η σερβική μειονότητα του Κοσόβου, αντιτιθέμενη όπως ήταν ευνόητο στη διακήρυξη της ανεξαρτησίας έχει διαμορφώσει τη Συνέλευση της [Σερβικής] Κοινότητας του Κοσόβου-Μετόχια ως αντίδραση ήδη από το 2008. Ο σχηματισμός του εν λόγω σώματος καταδικάστηκε από τον πρόεδρο του Κοσόβου Fatmir Sejdu. Τον Απρίλιο του 2013 υπήρξε μερική προσέγγιση μεταξύ της «επίσημης» κυβέρνησης του Κοσόβου και της Συνέλευσης της σερβικής κοινότητας λόγω της σύναψης της Συμφωνίας των Βρυξελλών, αλλά η τελευταία δεν έχει επικυρωθεί έως τώρα από κανένα από τα δύο όργανα⁸¹.

3.1.2. Γιουγκοσλαβία-Σερβία

Σε ό,τι αφορά την βραχυπρόθεσμη πορεία της Γιουγκοσλαβίας (μετέπειτα Σερβίας και Μαυροβουνίου και, εν τέλει, Σερβίας), η πολεμική της μηχανή δεν καταστράφηκε από τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς, ενώ ο σερβικός λαός επέδειξε πρωτοφανή αντοχή και ενότητα, παρά τη μεγάλη ένταση των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Ακρωτηριάστηκε ωστόσο το γιουγκοσλαβικό κράτος, γεγονός που επιβεβαιώθηκε το 2008. Υπήρξε δε σύσφιξη των σχέσεων της Γιουγκοσλαβίας με τη Ρωσία, η οποία μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 2000 έδειχνε ότι ανέκαμπτε από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Από την άλλη, για αρκετά έτη η Γιουγκοσλαβία παρέμεινε γενικά διεθνώς απομονωμένοι, ενώ οι Σέρβοι στιγματίστηκαν ως ένας λαός που ευθυνόταν για εγκλήματα πολέμου, καθώς στα εγκλήματα που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των ετών 1991-1995 προστέθηκαν και νέα, εναντίον των Αλβανών του Κοσόβου, ενώ ταυτοχρόνως παραβλέφθηκαν οι τρομοκρατικές ενέργειες του UÇK. Ο Milosevic κατηγορήθηκε, συν τοις άλλοις, και για εγκλήματα πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο, αλλά και για εκτοπισμούς Αλβανών από την περιοχή, ήδη το 1999, ενώ είχε

---

⁸¹ Serbian Government, “Pristina initial draft agreement”, <http://john.curtin.edu.au/jolley/index.html>, 2008, (ανακτήθηκε στις 25 Μαΐου 2019).

προηγουμένως χαρακτηριστεί από διπλωμάτες «κύριος παράγοντας σταθερότητας στα Βαλκάνια», συνυπογράφοντας τη Συμφωνία του Dayton εν μέσω των βομβαρδισμών του NATO. Η έρευνα για τα εγκλήματα πολέμου διήρκεσε πέντε έτη και δεν τελεσφόρησε λόγω έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων, ενώ ο πρώην πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας αποβίωσε το 2006. Ουσιαστικά, δεν εξάχθηκε κάποιο πόρισμα για τα τεκταινόμενα στο Κοσσυφοπέδιο, ενώ μάλιστα το 2007 το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης απήλλαξε τη Σερβία του Milosevic από την άμεση ευθύνη ακόμα για εγκλήματα που είχαν καταγραφεί με μεγαλύτερη ακρίβεια, ήτοι τα διαπραχθέντα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη κατά τα έτη 1991-1995.

Σοβαρότατη συνέπεια των βομβαρδισμών του NATO υπήρξε η καταστροφή των υποδομών της Γιουγκοσλαβίας και τις οικονομίας της, καθώς και οι σοβαρές ανθρώπινες απώλειες, ιδιαίτερα σε αμάχους, όπως και η έντονη περιβαλλοντική επιβάρυνση. Οι άμεσες ζημιές εκτιμήθηκαν από εμπειρογνώμονες της ΕΕ σε 30 δις σολάρια, ενώ με βάση τις γιουγκοσλαβικές εκτιμήσεις ανήλθαν έως τα 100 δις δολάρια. Το Ινστιτούτο Οικονομίας του Βελιγραδίου εκτίμησε ότι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν του γιουγκοσλαβικού κράτους το 1999 ήταν 30% χαμηλότερο από εκείνο του 1998. 524 άτομα του στρατιωτικού προσωπικού της Γιουγκοσλαβίας σκοτώθηκαν καθώς και πάνω από 2500 πολίτες (που βέβαια αφορούν και την περιοχή του Κοσόβου).

Επίσης, η στρατιωτική επέμβαση του NATO υπονόμεισε τον αγώνα της φιλελεύθερης σερβικής αντιπολίτευσης και της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας που στόχευαν στη βαθμιαία αποδυνάμωση και την απομάκρυνση του αυταρχικού καθεστώτος του Milosevic από την εξουσία, διαδικασία που εξελισσόταν με θετική πορεία πριν την έναρξη της επέμβασης του NATO. Σχετικές επισημάνσεις περιείχε η ανοιχτή επιστολή του ορθοδόξου Επισκόπου του Κοσόβου (Ράσκας-Πρίζρεν) Αρτεμίου προς τους ηγέτες της Δύσης. Σύμφωνα με την άποψή του, ο μόνος νόμιμος και αποτελεσματικός τρόπος για την απομάκρυνση του προέδρου της Γιουγκοσλαβίας και την ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος του Κοσόβου θα ήταν πολύπλευρη ενίσχυση της σερβικής αντιπολίτευσης και η προώθηση της

ενότητάς της, ταυτόχρονα με τον αποκλεισμό του ενδεχόμενου απόσχισης που επιδιωκόταν από τον αλβανικό σεπαρατιστικό παράγοντα⁸².

Ακόμη, θα πρέπει να σημειωθούν οι συγκρούσεις που έλαβαν χώρα μεταξύ 1999 και 2001 στην κοιλάδα του Presevo στον απόηχο της επιτυχίας της δράσης του UÇK σε σχέση με την κινητοποίηση του διεθνούς παράγοντα. Στις νότιες περιοχές της κυρίως Σερβίας λίγο μετά την εφαρμογή των όρων των συμφωνιών ειρήνευσης μέλη της παραστρατιωτικής οργάνωσης που αυτοαποκαλείτο «Απελευθερωτικός Στρατός του Presevo, της Medveda και του Bujanovac» (“Ushtria Çlirimtare e Preshevës, Medvegjës dhe Bujanocit”, UÇPMB) επιχείρησαν να μιμηθούν τις σεπαρατιστικές προσπάθειες του UÇK και, ως εκ τούτου, συγκρούστηκαν με τις δυνάμεις του Ομοσπονδιακού Στρατού της Γιουγκοσλαβίας. Κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων υπήρξαν στιγμές στις οποίες η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση ζήτησε τη βοήθεια της KFOR για την καταστολή της δράσης της σεπαρατιστικής οργάνωσης, καθώς, ως απόρροια της Συμφωνίας του Κουμάνοβο, μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν μόνον ελαφρές στρατιωτικές δυνάμεις στις περιοχές που συνόρευαν με το Κόσοβο (εδαφική ζώνη ασφαλείας)⁸³.

3.1.3. ΠΓΔΜ

Η αποσταθεροποίηση της ΠΓΔΜ αποτέλεσε μία άλλη προφανή συνέπεια της στρατιωτικής επέμβασης του NATO και της αναζωπύρωσης του αλβανικού εθνικισμού στα Δυτικά και Κεντρικά Βαλκάνια. Η απόσπαση του Κοσόβου από τη Γιουγκοσλαβία με τη μορφή της ευρείας αυτονομίας, που ουσιαστικά είχε εξισωθεί με απόσχιση, στην οποία άλλωστε οδηγούσε ο τρόπος εφαρμογής της εν λόγω αυτονομίας, και η εγκαθίδρυση ενός θύλακα αλβανικής κρατικής οντότητας στα βόρεια της ΠΓΔΜ οδήγησε σύντομα σε ανάλογη πορεία διεκδικήσεων το αλβανικό στοιχείο της ΠΓΔΜ, που βρισκόταν ήδη από πολλά έτη σε έντονη αντιπαράθεση με το κυρίαρχο σλαβομακεδονικό στοιχείο του κράτους. Η έναρξη

---

⁸²Σ.Σφέτας, ό.π., σ. 94-96.

⁸³ Η. Κουσκουβέλης, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Αθήνα 2004, σ. 116.

παθητικής αντίστασης είχε ήδη αρχίσει μετά τη Συμφωνία του Κουμάνοβο, ενώ ήταν διαρκής η πίεση του αλβανικού στοιχείου για την αναγνώριση των Αλβανών της ΠΓΔΜ ως ισότιμης και ιδρυτικής εθνικής συνιστώσας του συγκεκριμένου βαλκανικού κρατιδίου.

Η πορεία προς τη σύγκρουση μεταξύ των Σλαβομακεδόνων και των Αλβανών της ΠΓΔΜ (νυν Βορείου Μακεδονίας) άρχισε όταν κατά τη διάρκεια του Πολέμου στο Κόσοβο το κράτος άνοιξε τα σύνορά του για την υποδοχή και περίθαλψη πάνω από 200,000 προσφύγων αλβανικής κυρίως εθνικότητας. Ο αριθμός σύντομα έφτασε τις 360,000, ήτοι πάνω από 18% του συνολικού πληθυσμού του κρατιδίου. Το γεγονός αυτό εκτροχίασε ραγδαία την οικονομία και οδήγησε σε πτώση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες (ΑΕΠ του 1999). Οι σλαβομακεδονικές αρχές εξέφρασαν ανοιχτά την ανησυχία τους για το προσφυγικό κύμα που ανέτρεπε τόσο τα οικονομικά όσο και τα δημογραφικά δεδομένα του κράτους. Μάλιστα, μαζί με τους χιλιάδες πρόσφυγες εισήλθαν στη χώρα εκατοντάδες μαχητών του UÇK, ακόμα και μετά το 2000⁸⁴.

Το ξέσπασμα της κρίσης που υπήρξε πολύμηνη έγινε τον Ιανουάριο του 2001 στο χωριό Τεάρτσε (κοντά στο Τέτοβο), όπου σημειώθηκε ο θάνατος ενός αστυνομικού και ο τραυματισμός τριών άλλων. Το αλβανικό κόμμα το οποίο συμμετείχε στην κυβέρνηση της ΠΓΔΜ καταδίκασε την ενέργεια, θεωρώντας ότι στρεφόταν κατά των εθνικών συμφερόντων αλλά και των συμφερόντων της αλβανικής μειονότητας. Η ευθύνη των επιθέσεων ανελήφθη από το παρακλάδι του UÇK στην ΠΓΔΜ («Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός»), τα μέλη του οποίου προέρχονταν κυρίως από την περιοχή του Κοσόβου. Έως τα τέλη Φεβρουαρίου η αστυνομία είχε κατορθώσει να το εξουδετερώσει. Εν τούτοις, στα μέσα Μαρτίου του 2001 οι δυνάμεις των ενόπλων εμφανίστηκαν σε λόφους πέριξ του Τετόβου και άρχισαν να βάζουν εναντίον αστυνομικών και του κέντρου του Τετόβου. Η κατάσταση οξύνθηκε και από την αναίτια καταστολή των αρχών εναντίον Αλβανών αμάχων. Οι δυνάμεις της οργάνωσης κατόρθωσαν να προωθηθούν

---

⁸⁴O. Gurbuz, *The Albanian Issue in FYROM*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα 2008, σ. 78.

περίπου έως το κέντρο του Τετόβου από το οποίο εν τέλει απωθήθηκαν. Η κυβέρνηση αρνήθηκε να προβεί σε διαπραγματεύσεις με την οργάνωση, εφόσον δεν παρέδιδαν τον οπλισμό τους και αντεπιτέθηκε διά της ανακατάληψης μερικών χωριών που είχαν καταληφθεί από τους ενόπλους στα σύνορα του Κοσόβου με την ΠΓΔΜ. Νέος εκτροχιασμός της κατάστασης πραγματοποιήθηκε στα τέλη Απριλίου του 2001, όταν ένοπλοι έστησαν ενέδρα στο Βέιτσε δολοφονώντας οκτώ αστυνομικούς και βεβηλώνοντας τα πτώματα αυτών. Η κυβέρνηση σκλήρυνε τη στάση της και σλαβομακεδονικός όχλος επιτέθηκε στις ιδιοκτησίες Αλβανών στο Μοναστήρι. Η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ προχώρησε σε επιστράτευση εφέδρων. Στις αρχές Μαΐου ένοπλες ομάδες Αλβανών κατέλαβαν χωριά κοντά στο Κουμάνοβο, τα οποία και ανακήρυξαν ως «ελεύθερη ζώνη». Ακολούθησαν σκληρές μάχες με χρήση βαρέων όπλων και ο αριθμός των νεκρών άρχισε να εκτοξεύεται. Στη μάχη του χωριού Αρατσινόβο ενεπλάκησαν παρασκηνακά ο ΟΗΕ και το ΝΑΤΟ. Το εν λόγω χωριό καταλήφθηκε από αλβανικά στοιχεία που έλαβαν αμυντικές θέσεις και απειλούσαν να βομβαρδίσουν σημαντικές εγκαταστάσεις των Σκοπίων. Η κυβέρνηση απάντησε με ευρεία κινητοποίηση των στρατιωτικών δυνάμεων (Εικόνα 10 του Παραρτήματος). Το ΝΑΤΟ απείλησε να χρησιμοποιήσει βία κατά των στρατευμάτων της κυβέρνησης και η επιχείρηση ανακατάληψης του χωριού διεκόπη στις 25 Ιουνίου του 2001. Έκτοτε σημειώθηκαν σποραδικές αψιμαχίες που έληξαν με την υπογραφή της Συμφωνίας της Οχρίδας (13.8.2001). Αποτέλεσμα ήταν πάνω από 200 νεκροί και δεκάδες χιλιάδες εκτοπισμένοι. Στη συμφωνία τέθηκαν τα θεμέλια για τη βελτίωση των δικαιωμάτων της αλβανικής μειονότητας. Περιελήφθησαν διατάξεις που αφορούσαν την τροποποίηση των επίσημων γλωσσών του κράτους, με κάθε γλώσσα που ομιλείται από ποσοστό του πληθυσμού που είναι πάνω από 20% να είναι συνεπίσημη με τη σλαβομακεδονική, άρα και η αλβανική⁸⁵.

---

⁸⁵ Μ. Κήπας, «Η συγκρότηση της βαλκανικής περιφέρειας στην περίοδο 1990-1999 και ο ρόλος της Ελλάδας», Αθήνα 2004, σ. 39-40.

3.1.4. Αλβανία

Το 1997 η άνοδος των σοσιαλιστών υπό τον Fatos Nano στην πολιτική ηγεσία της Αλβανίας σήμαινε την αλλαγή της επίσημης αλβανικής στάσης (ριζοσπαστικοποίηση της προηγούμενης κυβέρνησης που έγινε φανερή και με την εγκατάλειψη της στήριξης της μετριοπαθούς πολιτικής που εξέφραζε ο Rugova) σε ό,τι αφορούσε τις εξελίξεις στην επαρχία του Κοσόβου. Η νέα αλβανική κυβέρνηση, χωρίς να εγκαταλείπει την υποστήριξή της προς τον αγώνα των ομοεθνών της εστίασε στην ευρεία διεθνοποίηση του ζητήματος, υιοθετώντας πολιτική συνδιαλλαγής με τη γιουγκοσλαβική ηγεσία και συνεννόησης για εξεύρεση βιώσιμης λύσης με μέσα ειρηνικά. Χαρακτηριστική έκφραση της εν λόγω στάσης υπήρξε η συνάντηση μεταξύ Milosevic και Nano στη Διάσκεψη της Κρήτης (Νοέμβριος 1997), για την οποία ο Αλβανός πρωθυπουργός δέχτηκε οξεία κριτική από τη ριζοσπαστική αντιπολίτευση και από τους Αλβανούς του Κοσόβου. Τα γεγονότα της άνοιξης του 1998 μετέβαλαν, ωστόσο, γρήγορα τα δεδομένα και η πολιτική της συνδιαλλαγής κατέστη δύσκολο να συμβιβαστεί με την εντατικοποίηση των σερβικών εκκαθαριστικών επιχειρήσεων και την εντεινόμενη δράση του UÇK. Οι λεπτές ισορροπίες που επιχειρούσε να διατηρήσει η κυβέρνηση Nano φάνηκαν να κλονίζονται. Ο επικεφαλής της αντιπολίτευσης Sali Berisha και ο πρόεδρος Rexhep Meidani πρόβαλαν το σύνθημα «Ένα έθνος-μία πολιτική».

Ήδη από το καλοκαίρι του 1998 η αλβανική κυβέρνηση ζήτησε την εγκατάσταση δυνάμεων του NATO στα σύνορα Αλβανίας-Γιουγκοσλαβίας ως το μόνο μέσο που θα μπορούσε να διασφαλίσει την αποτροπή συνοριακών επεισοδίων. Αντίθετα, η αντιπολίτευση και οι Αλβανοί του Κοσόβου ζητούσαν την εγκατάσταση των δυνάμεων όχι στην Αλβανία, αλλά στο Κόσοβο και αντιδρούσαν στη στεγανοποίηση των συνόρων με τη βόρεια Αλβανία, κάτι που θα ανέκοπτε τον ανεφοδιασμό των μελών του UÇK με οπλισμό και πυρομαχικά. Η απόπειρα πραξικοπήματος του Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους και η κυβερνητική αλλαγή που υπήρξε το αποτέλεσμα αυτής σήμαιναν τη μεταστροφή της αλβανικής θέσης. Η κυβέρνηση του Pandeli Majko εγκατέλειψε τις προσπάθειες συμβιβασμού και προσέγγισε την αντιπολίτευση. Ταυτοχρόνως, το αλβανικό λόμπι στις ΗΠΑ, που

ήταν οικονομικά ισχυρό, ενεργοποίησε τις διασυνδέσεις του τόσο με τη Γερουσία όσο και με το Κογκρέσο, ούτως ώστε να πιέσει προς την άμεση λήψη των αποφάσεων που θα δρομολογούσαν εξελίξεις σύμφωνες με τα αλβανικά συμφέροντα στην περιοχή του Κοσόβου⁸⁶.

Το αλβανικό κράτος εξακολουθούε να παρέχει ανεπίσημη και επίσημη ηθική και υλική υποστήριξη προς τον UÇK και επιχειρούσε να προβάλλει την εικόνα του ως επαναστατικού στρατού. Μεγάλο μέρος των όπλων που εκλάπησαν από τις αλβανικές στρατιωτικές αποθήκες κατά τις αναταραχές του 1997 κατέληξε στις δυνάμεις του UÇK. Από την άνοιξη του 1998 είχαν δημιουργηθεί στις βόρειες ορεινές επαρχίες της Αλβανίας τουλάχιστον τρία στρατόπεδα υποδοχής και εκπαίδευσης των μελών του UÇK. Μάλιστα, οι εν λόγω κινήσεις επέφεραν επανειλημμένες επιθέσεις των σερβικών αρχών εναντίον των αλβανικών μεθοριακών χωριών, με αποτέλεσμα ολόκληρη η περιοχή να παραμένει σε μία διαρκή κατάσταση αναβρασμού. Από τις αρχές του 1999 η αλβανική διοίκηση είχε απωλέσει κάθε έλεγχο επί των βόρειων επαρχιών, οι οποίες τελούσαν υπό ένα ιδιότυπο μιλιταριστικό καθεστώς.

Η σημαντικότερη και προφανής συνέπεια του Πολέμου του Κοσόβου ήταν η αναζωπύρωση του αλβανικού εθνικισμού, με άμεσο αντίκτυπο στη συλλογική συνείδηση της αλβανικής κοινωνίας. Οι ταραχές επέφεραν εμφανή ριζοσπαστικοποίηση των πνευμάτων και έξαρση των σωβινιστικών αντιλήψεων. Εξάλλου, ο εθνικισμός προβλήθηκε μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων ως το νέο ιδεολογικό στήριγμα που θα συμπλήρωνε το κενό που είχε δημιουργηθεί. Η διεθνής κινητοποίηση υπέρ των Αλβανών του Κοσόβου δημιούργησε για πρώτη φορά βάσιμες ελπίδες ότι μέρος του αλβανικού «εθνικού ζητήματος» θα μπορούσε να επιλυθεί. Η τύχη των Αλβανών του Κοσόβου και όσων ζούσαν διασκορπισμένοι στη Βαλκανική έλαβε τις διαστάσεις ενός αναβαθμισμένου «εθνικού οράματος», το οποίο θα μπορούσε να ενώσει τους Αλβανούς, η πολυδιάσπαση των οποίων έχει αποτελέσει ένα ιστορικό και

---

⁸⁶ Ε. Μαντά, «Αλβανία και Κοσσυφοπέδιο: Από την απομόνωση στη δυναμική της ενσωμάτωσης», στο: Καρακωστανόγλου, Β., Κεντρωτής, Κ.Δ., Μαντά, Ε., Σ.Σφέτας, «Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής», Θεσσαλονίκη 2000, σ. 229-230.

μακροχρόνιο φαινόμενο, όπως έχει αναλυθεί στο Κεφάλαιο 2. Την ίδια στιγμή το συγκεκριμένο όραμα θα ήταν δυνατόν να αποσπάσει την προσοχή της αλβανικής κοινωνίας από την οξύτατη εσωτερική οικονομική κατάσταση. Η τάση αυτή εξάλλου εκφράστηκε και από την «Πλατφόρμα για την επίλυση του εθνικού αλβανικού ζητήματος» που εξέδωσε η αλβανική Ακαδημία Επιστημών, το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα του κράτους. Το «εθνικό ζήτημα, όπως περιγράφεται στο παραπάνω κείμενο, συνέπιπτε με τα οράματα των Αλβανών πατριωτών των τελών του 19ου αιώνα και αναφερόταν επί της ουσίας στην πολυδιάσπαση του αλβανικού έθνους και «τον διαμελισμό των αλβανικών εθνικών εδαφών» μεταξύ της Αλβανίας, του Μαυροβουνίου, της Σερβίας, της ΠΓΔΜ και της Ελλάδας, ο οποίος υποτίθεται ότι είχε ξεκινήσει με τη χάραξη των βαλκανικών συνόρων το 1913 που «επέβαλαν οι τότε Μεγάλες Δυνάμεις χωρίς να λάβουν υπ' όψιν τους την εθνολογική σύνθεση της περιοχής». Αιτία, με βάση τη συγκεκριμένη αντίληψη, είχε σταθεί όχι μόνον ο μεταξύ τους ανταγωνισμός για την εμπέδωση της επιρροής τους στη Βαλκανική, αλλά και ο σερβικός και ο ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός. Ιδιαίτερη αναφορά πραγματοποιείται στο ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου, ο αλβανικός χαρακτήρας του οποίου θεωρείτο αδιαμφισβήτητος⁸⁷.

Τελικά το κείμενο που εξέφραζε το «νέο εθνικό δόγμα» δεν έγινε αποδεκτό από τους αλβανικούς πληθυσμούς της Βαλκανικής ως πλατφόρμα για μία ενιαία πορεία δράσεως, αλλά ούτε και χάραξε τη γραμμή της επίσημης αλβανικής εξωτερικής πολιτικής. Όμως η άφιξη και η εγκατάσταση των δυνάμεων του ΝΑΤΟ σε αλβανικό έδαφος, που πραγματοποιήθηκε την άνοιξη του 1999 και η αναβάθμιση του στρατηγικού ρόλου της Αλβανίας θεωρήθηκαν από αρκετούς ως το πρώτο αναγκαίο βήμα για την «εθνική ολοκλήρωση» διά της υλοποίησης του συγκεκριμένου «εθνικού οράματος». Ενίοτε σημειώθηκαν εκδηλώσεις έπαρσης της Αλβανίας κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Κοσόβου, εκφρασμένης μέσω της στάσης του κράτους έναντι των γειτόνων του. Ταυτοχρόνως, αναθερμάνθηκαν οι προσδοκίες για την καλλιέργεια στενότερων δεσμών της Αλβανίας με το

---

⁸⁷ Ε. Μαντά-Παπαδοπούλου, «Η Αλβανία στον 20ό αιώνα: «Εκατό χρόνια μοναξιάς», Αγορά χωρίς Σύνορα, 1999, σ. 248.

NATO, στο οποίο και εντάχθηκε έπειτα από δέκα έτη (2009). Ο τερματισμός, εν τούτοις, των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Κοσσυφοπέδιο και η βαθμιαία απομάκρυνση των δυνάμεων του οργανισμού από το αλβανικό κράτος προσεγίωσε και πάλι την αλβανική πολιτική ηγεσία στον ρεαλισμό⁸⁸.

Οπωσδήποτε μία από τις πιο σημαντικές όψεις του Πολέμου του Κοσόβου για την Αλανία αποτέλεσε η άφιξη και η προσωρινή εγκατάσταση 450,000 περίπου προσφύγων στο έδαφός της. Η υποδοχή και η περίθαλψή τους δημιούργησαν τεράστιο οικονομικό βάρος για το ήδη ευρισκόμενο σε οικονομική κρίση κράτος και έθεσε σε μεγάλο κίνδυνο τις όποις προσπάθειες για οικονομική σταθερότητα. Ιδιαίτερα σημαντικές υπήρξαν και οι κοινωνικές επιπτώσεις της άφιξης των προσφύγων. Η πλειονότητα από τους Αλβανούς του Κοσόβου εισέρχονταν για πρώτη μόλις φορά στη «μητέρα πατρίδα». Από μία άποψη, η άμεση γνωριμία με τις κρατούσες εντός του αλβανικού κράτους συνθήκες απογοήτευσαν τους πρόσφυγες και συνειδητοποιήθηκε ενδεχομένως για πρώτη φορά το τεράστιο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό χάσμα που χώριζε τους ομοεθνείς τους από εκείνους. Είναι εξάλλου αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι παρά τις αντιξοότητες και τις καταπιέσεις που είχαν υποστεί οι Αλβανοί του Κοσόβου και παρά την ορατή πτώση του βιοτικού τους επιπέδου από τη δεκαετία του 1990 έως τη δεκαετία του 2000 παρέμειναν περισσότερο «κοσμοπολίτες», με ανεπτυγμένη πολιτική και οικονομική παιδεία εν σχέσει με τους ομοεθνείς τους του γειτονικού κράτους. Δεν είναι τυχαίο το ότι οι πρόσφυγες που εισήλθαν στη βόρειο Αλβανία έσπευσαν πρώτοι να την εγκαταλείψουν αμέσως μετά τη διακοπή των βομβαρδισμών και να επανέλθουν στο Κόσοβο. Η Αλβανία δεν αποτέλεσε πόλο έλξης για μόνιμη εγκατάσταση των Αλβανών του Κοσόβου, αφού ακόμη και ένα Κοσσυφοπέδιο που ήταν σε μεγάλη έκταση κατεστραμμένο από τους βομβαρδισμούς ήταν προτιμότερο για εκείνους σε σχέση με το αλβανικό κράτος⁸⁹.

---

⁸⁸ Μαντά, ό.π., σ. 236.

⁸⁹ Μαντά, ό.π., σ. 240.

3.2. Διεθνείς συνέπειες

Η μη αναγκαία και πρόωρη προσφυγή στη βία για την επίλυση ενός διεθνούς ζητήματος αποτέλεσε εξαιρετικά αρνητικό προηγούμενο για την πορεία της διεθνούς κοινότητας προς μία πιο ειρηνική κοινωνία, απαλλαγμένη από τη βία και τον πόλεμο. Σχετικά σύντομα, το 2003 η νέα κυβέρνηση των ΗΠΑ διέταξε με παρόμοια αιτιολόγηση μία επέμβαση στο Ιράκ που είχε ως συνέπεια την έναρξη του λεγόμενου Δεύτερου Πολέμου του Κόλπου (2003-2011), γεγονός που είχε ως συνέπεια τη μακροχρόνια αποσταθεροποίηση όχι μόνον της χώρας, αλλά και ολόκληρης σχεδόν της Μέσης Ανατολής. Ένα από τα αποτελέσματα υπήρξε και η ίδρυση του λεγόμενου «Ισλαμικού Χαλιφάτου» (ISIS) στα μέσα της δεκαετίας του 2010.

Στην κρίση του Κοσόβου διακυβεύθηκε η αρχή της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, της διεθνούς νομιμότητας του συστήματος του ΟΗΕ απέναντι σε μία καταχρηστική άσκηση και ερμηνεία της «αρχής της αυτοδιάθεσης» (επί της ουσίας, μία μειονοτική απόσχιση), την επίκληση της αμφισβητούμενης «ανθρωπιστικής επέμβασης» και την επιβολή μιας νέας θεώρησης που εδραζόταν στην ισχύ, τις αντιλήψεις και την αυθαιρεσία μιας υπερδύναμης και των δορυφόρων της. Διακυβεύθηκε και ηττήθηκε η λογική της πολυπολιτισμικότητας και της πολυεθνικής συμβίωσης απέναντι στη λογική της «εθνικής καθαρότητας» και του εθνικού διαχωρισμού που επιβλήθηκε εν τέλει από τον αλβανικό παράγοντα⁹⁰.

Οι θέσεις του Βρετανού βουλευτή των Εργατικών Tony Benn, σε επιστολή του προς τον υπουργό Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας Robin Cooke τον Δεκέμβριο του 1998 είναι διαφωτιστικές: «Οι ενδεχόμενοι αεροπορικοί βομβαρδισμοί κατά της Γιουγκοσλαβίας παραβιάζουν τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ και το Καταστατικό του NATO που δίνει προβάδισμα στα Ηνωμένα Έθνη. Γιατί δεν υπήρξαν βομβαρδισμοί για την προτασία του λαού του Ανατολικού

---

⁹⁰ Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 197.

Τιμόρ, κατά της τουρκικής καταπίεσης των Κούρδων ή της εισβολής [της Τουρκίας] στην Κύπρο ή για την προστασία των Παλαιστινίων από την ισραηλινή καταπίεση ; Αυτό που χρειάζεται είναι δράση των Ηνωμένων Εθνών, με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, για ανθρωπιστική βοήθεια στους πρόσφυγες και συνομιλίες για επίλυση του προβλήματος στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου [σ.σ. δηλαδή με αναγνώριση της γιουγκοσλαβικής κυριαρχίας]». Αντίστοιχη κριτική άσκησε μιλώντας σε τηλεοπτική εκπομπή του BBC και ο Λόρδος Hilly, πρώην υπουργός Οικονομικών της Μεγάλης Βρετανίας, καταδικάζοντας τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς. Επίσης, ο πρώην βοηθός του Συμβούλου Ασφαλείας του προέδρου των ΗΠΑ Richard Haas σε άρθρο του θεώρησε λάθος την επέμβαση του NATO, επικρίνοντάς την, καθώς τόνιζε ότι έπρεπε να είχε συνεχισθεί η διπλωματική προσπάθεια με σκοπό τη διευθέτηση του ζητήματος του Κοσόβου, να υλοποιηθεί η διαχείριση του έως τότε περιορισμένου προσφυγικού ρεύματος και να διερευνηθούν εναλλακτικοί τρόποι για την εξασθένηση ή την κατάρρευση του καθεστώτος του Milosevic⁹¹.

Ο πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας Tony Blair σε ομιλία του της 22ης Απριλίου του 1999 στο Economic Club of Chicago αποκάλυψε το νέο δόγμα «ανθρωπιστικών επεμβάσεων» «Δόγμα Διεθνούς Κοινότητας» (“Doctrine of the International Community”). Προσέθεσε ότι το νέο δόγμα δεν αποδεχόταν τον απομονωτισμό, αλλά ενστερνιζόταν το φαινόμενο της «παγκοσμιοποίησης» και παράλληλα χαρακτηριζόταν από μία διάθεση εξάπλωσης των «δημοκρατικών και ανθρωπιστικών θεσμών». Πιο συγκεκριμένα, ανέφερε ότι: «Τώρα πρέπει να θεσπίσουμε νέο δόγμα [...]. Τώρα οι πράξεις μας καθοδηγούνται από ένα πιο λεπτό μείγμα αμοιβαίου προσωπικού ενδιαφέροντος και ηθικού σκοπού για την υπεράσπιση των αξιών που αγαπάμε. Στο τέλος οι αξίες και τα συμφέροντα συγχωνεύονται. Αν μπορούμε να ορίσουμε και να διαδώσουμε τις αξίες της ελευθερίας, του κράτους δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μιας ανοιχτής κοινωνίας, τότε είναι και για το εθνικό μας συμφέρον. Η διάδοση των αξιών μας, μας κάνει πιο ασφαλείς». Επιπροσθέτως, ο Blair τόνισε ότι η αξιοποίηση και η εφαρμογή του νέου δόγματος εξωτερικής πολιτικής θα

---

⁹¹ Καρακωστανόγλου, ό.π., σ. 198.

υλοποιείτο εφόσον λαμβάνονταν υπ' όψιν τα ακόλουθα πέντε ζητήματα: «Πρώτον, είμαστε σίγουροι για την υπόθεση μας: Ο πόλεμος είναι ένα ατελές μέσο για να ανορθώσουμε την ανθρωπιστική αγωνία ; Δεύτερον, έχουμε εξαντλήσει όλες τις διπλωματικές επιλογές ; Θα πρέπει πάντα να δίνουμε στην ειρήνη κάθε ευκαιρία [...]. Τρίτον, με βάση την πρακτική εκτίμηση της κατάστασης, υπάρχουν στρατιωτικές επιχειρήσεις που μπορούμε να αναλάβουμε λογικά και με σύνεση ; Τέταρτον, είμαστε προετοιμασμένοι για τα μακροπρόθεσμα ; [...] Και τέλος, έχουμε εθνικά συμφέροντα ;»⁹².

Με βάση το νέο δόγμα πρώτη φορά παραγκωνιζόταν η εδαφική κυριαρχία των ανεξάρτητων κρατικών οντοτήτων με επίκληση της ανάγκης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ΕΕ έκανε εμφανής την αντίδρασή της κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κολωνίας στις αρχές Ιουνίου του 1999. Εκεί υιοθετήθηκε και το λεγόμενο «Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη», που είχε προταθεί από τη Γερμανία. Το εν λόγω Σύμφωνο στόχευε αρχικά στην εξεύρεση λύσης για την κρίση στο Κόσοβ και, κατόπιν, στην ενίσχυση των προσπαθειών των κρατών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης να προωθήσουν τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των αρχών «της δημοκρατίας και της ειρήνης», ούτως ώστε να επιτευχθεί η ποθούμενη σταθερότητα στην περιοχή.

Αποδείχτηκε εκ νέου ότι η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 συνιστούσε ένα γεγονός που συνεπαγόταν, μεταξύ άλλων, τον σχηματισμό νέων κρατικών οντοτήτων στον ευρύτερο μονοπολικό μετασοβιετικό χώρο, αλλά και σε μια σειρά κοινωνικών και πολιτικών ανακατατάξεων, όπου τα σεπαρατιστικά κινήματα, μέσω της έκφρασης του «δικαιώματος της αυτοδιάθεσης» επανήλθαν στο προσκήνιο, στιγματίζοντας την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα με προεκτάσεις που φθάνουν έως σήμερα, χωρίς να έχουν επιλυθεί. Οι αποσχίσεις εδαφών αποτέλεσαν τμήμα της σύγχρονης διεθνούς πραγματικότητας και αποδείχτηκε κατ' αυτόν τον τρόπο ότι, όπως παρατηρεί ο Κουσκουβέλης⁹³, «στο

---

⁹² Θ. Ντόκος., Φ. Πιέρρος, «*Τα Βαλκάνια μετά τον Πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*», Αθήνα 2000, σ. 40.

⁹³ Κουσκουβέλης, ό.π., σ. 27.

άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα οι κανόνες του διεθνούς δικαίου δεν παίζουν κανέναν ρόλο, παρά μόνον εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυρών». Έτσι, ενώ το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και η απόσχιση δεν καθίσταντο αποδεκτά από την πλευρά του διεθνούς δικαίου, εκτός αν λάμβαναν χώρα εντός του πλαισίου της απο-αποικιοποίησης, τα κράτη τείνουν να προβάλλουν την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως αιτιολόγηση επεμβάσεως όταν αισθάνονται την απειλή των ζωτικών τους συμφερόντων.

Τη στιγμή που η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης διαμόρφωνε ένα κενό ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο, οι ισχυρότερες δυνάμεις της Δύσης προχωρούσαν βαθμιαία σε ένα άνοιγμα στην Ανατολική και την Κεντρική Ευρώπη, το οποίο στόχευε την προσέγγιση κρατών του «ανατολικού μπλοκ». Εντός του συγκεκριμένου νέου διεθνούς πλαισίου καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος του ΝΑΤΟ που καλείτο να προβεί σε μια διαχείριση των ευρωατλαντικών σχέσεων με έναν τρόπο ώστε να προσαρμόζεται στη νέα γεωπολιτική πραγματικότητα επικεντρώνοντας τις δράσεις, τις πρωτοβουλίες και τις ενέργειές της στη διαμόρφωση μιας νέας ταυτότητας. Η νέα αυτή ταυτότητα θα αποσκοπούσε στον επαναπροσδιορισμό της ως κυρίαρχου μηχανισμού συλλογικής ασφαλείας των κρατών-μελών του ΝΑΤΟ⁹⁴.

Επιπλέον, κατά τον Πόλεμο του Κοσοβου δεν υπήρχε ειλικρινής σχέση και συνεργασία μεταξύ ΝΑΤΟ και Ρωσίας. Η καχυποψία του ρωσικού κράτους απέναντι στο ΝΑΤΟ ενισχύθηκε, καθώς η Μόσχα ένιωθε ορατό τον κίνδυνο να αποτελέσει εκείνη το επόμενο θύμα κάποιας «ανθρωπιστικής» επιχείρησης του οργανισμού, ιδίως στις ευπαθείς και πλούσιες σε πετρέλαιο δημοκρατίες του Καυκάσου και της Κασπίας Θάλασσας. Οι εξελίξεις στην Τσετσενία και το Νταγκεστάν, με τις αποσχιστικές κινήσεις και την αναζωπύρωση του πολέμου, αποτέλεσαν έμπρακτα δείγματα των δυσμενών επιπτώσεων της νατοϊκής επέμβασης στη Βαλκανική. Η Μόσχα, στη δεύτερη εκστρατεία της εναντίον των Τσετσένων ανταρτών, που έγινε πρόσφατα, θεώρησε προφανώς ότι δεν θα συναντούσε ουσιαστική δυτική αντίδραση, εξαιτίας της προηγηθείσας επέμβασης

---

⁹⁴ Κουσκουβέλης, ό.π., σ. 210.

στην περιοχή του Κοσόβου. Για αυτό ίσως και οι δυτικές αντιδράσεις στις καταγγελίες για δυσανάλογη χρήση βίας και τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις ρωσικές αρχές στην περιοχή της Τσετσενίας παρέμειναν μόνον στο επίπεδο επικριτικών ανακοινώσεων και λεκτικών απειλών. Η επίθεση των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν και το Ιράκ κατά τα επόμενα έτη βάθυναν το χάσμα μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ και οι ρωσοαμερικανικές σχέσεις ήταν αρκετά ψυχρές. Μόνον κατά τα τελευταία έτη, επί της θητείας Donald Trump (2017-) στην προεδρία των ΗΠΑ έχει επιχειρηθεί μερική προσέγγιση μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ, καθώς ο μονοπολικός κόσμος των τελών του 20ού αιώνα και των αρχών της δεκαετίας του 2000 έχει δώσει τη θέση του σε ένα πολυπολικό γεωπολιτικό σκηνικό (ΗΠΑ, Κίνα, Ρωσία).

Σε κάθε περίπτωση, ο δημόσιος διάλογος για την ενδεχόμενη μετεξέλιξη της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και την πιθανή είσοδο σε αυτήν κρατών που ανήκαν στο «ανατολικό μπλοκ» (με πιο πρόσφατο παράδειγμα την περίπτωση της Βορείου Μακεδονίας), προκαλούσε και εξακολουθεί να προκαλεί την αντίδραση της Ρωσίας, η οποία αισθανόταν ότι οι ΗΠΑ ακούσαν μία στρατηγική περικύκλωσης και απομόνωσης της χώρας. Σύμφωνα με τον Βοσκόπουλο⁹⁵, για αρκετούς στη Μόσχα η εν λόγω πολιτική στόχευε να στερήσει ζωτικό χώρο δράσης από την «ηττημένη» υπερδύναμη στη ζώνη του «Εγγύς Εξωτερικού» της.

Τμήμα του συγκεκριμένου ρωσοαμερικανικού ανταγωνισμού αφορούσε, μεταξύ άλλων, την αποσταθεροποίηση του γεωπολιτικού συστήματος της Νοτιοανατολικής Ευρώπης τη δεκαετία του 1990 με μία από τις συνέπειες, σε συνδυασμό και με άλλες ενέργειες περιφερειακών ισχυρών πόλων, να αντιστοιχεί στη στρατιωτική επέμβαση στην κρίση του Κοσόβου τον Μάρτιο του 1999, την παραχώρηση μιας οιονεί ανεξαρτητοποίησης του τμήματος του Κοσόβου και, εν τέλει, ύστερα από εννέα έτη τη μονομερή διακήρυξη ανεξαρτητοποίησης της Δημοκρατίας του Κοσόβου τον Φεβρουάριο του 2008, η οποία αναγνωρίστηκε από την πλειοψηφία των κρατών-μελών της νατοϊκής συμμαχίας⁹⁶.

---

⁹⁵ Γ. Βοσκόπουλος, *Παράμετροι αμυντικού και στρατηγικού σχεδιασμού*, Αθήνα 2007, σ. 48.

⁹⁶ Landis και Albert, *ό.π.*, σ. 403-404.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στο παρόν κεφάλαιο θα ήταν χρήσιμο να καταγραφούν ορισμένες διαπιστώσεις αναφορικά με τα στοιχεία του ζητήματος του Κοσόβου που ήταν καθοριστικά για την εξέλιξή του και να πραγματοποιηθεί μία νηφάλια αξιολόγηση της στάσης των εμπλεκόμενων μερών.

Κατά τη διάρκεια της μακράς ιστορικής σερβοαλβανικής αντιπαράθεσης για το Κόσοβο, η πλευρά που εκάστοτε διέθετε την απαιτούμενη ισχύ καταπίεζε την άλλη. Το 1989 οι Σέρβοι κατήγησαν την ευρεία αυτονομία επιχειρώντας να ανακόψουν την προϊούσα «αλβανοποίηση» της περιοχής του Κοσόβου. Το αλβανικό στοιχείο, που εώς τότε επιθυμούσε την αναβάθμιση του καθεστώτος της αυτόνομης επαρχίας σε εκείνο της ισότιμης Ομόσπονδης Δημοκρατίας μετέτρεψαν το αίτημά τους σε διεκδίκηση πλήρους ανεξαρτησίας από τη Γιουγκοσλαβία, εκμεταλλεζόμενοι ιδιαίτερα τη φυγόκεντρη πορεία των άλλων Ομόσπονδων Δημοκρατιών και κυρίως μετά τη λήξη του πολέμου της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας που έλαβε χώρα μεταξύ 1991 και 1995⁹⁷.

Οι Σέρβοι έως το 1997 πρότειναν επανειλημμένως τη λειτουργία της περιορισμένης αυτονομίας που προβλεπόταν στο αναθεωρημένο γιουγκοσλαβικό σύνταγμα, αλλά οι Αλβανοί σεπαρατιστές δεν συζητούσαν παρά μόνον την απόσχιση και ανεξαρτησία της περιοχής. Οι πλέον μετριοπαθείς από αυτούς, όπως για παράδειγμα ο Ibrahim Rugova, αποδέχονταν μία βραχεία μεταβατική περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας το Κόσοβο θα καθίστατο ένα διεθνές προτεκτοράτο. Η διεθνής κοινότητα δεν συναινούσε στο ενδεχόμενο απόσχισης και επέμενε στην επαναχορήγηση καθεστώτος ευρείας αυτονομίας στην επαρχία του Κοσόβου. Οι Αλβανοί, εμμένοντας με αδιαπραγμάτευτο τρόπο στη διεκδίκηση ανεξαρτησίας συνέβαλαν, όπως εξάλλου και οι Σέρβοι το 1989 διά της άρσης της ευρείας αυτονομίας, στη διατήρηση των εντάσεων. Οι σερβικές αρχές χρησιμοποίησαν μεθόδους καταπίεσης και αστυνομικής καταστολής για τη διατήρηση του ελέγχου της περιοχής. Συχνά, τα μέτρα καταστολής ήσαν δυσανάλογα βίαια και σκληρά, με

---

⁹⁷Μ. Κοππά, «Οι μειονότητες στα μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια», Αθήνα 1997, σ. 138.

αποτέλεσμα να ενσωματωθούν στο αποσχιστικό κίνημα και Αλβανοί που δεν είχαν σεπαρατιστικές διαθέσεις και επιθυμούσαν τη συνεργασία με τον σερβικό και τον γιουγκοσλαβικό παράγοντα. Εν τούτοις, η πολιτική ηγεσία των Αλβανών του Κοσόβου διέθετε ελευθερία κινήσεων, παρά την αποσχιστική της δράση, ενώ επίσης όσοι Αλβανοί δεν είχαν αντισερβική πολιτική δράση δεν αντιμετώπιζαν διακριτική μεταχείριση εις βάρος τους. Ουσιαστικά, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και εξής η αποκλειστική δυνατότητα που είχαν οι Σέρβοι ήταν να λάβουν μονομερώς μέτρα φιλελευθεροποίησης και συνδιαλλαγής, πολιτική που ήταν παρακινδυνευμένη, με δεδομένη την έντονη αντίθεση των Αλβανών και την ενδοαλβανική αλληλεγγύη, καθώς ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε απώλεια του ελέγχου τους επί της επαρχίας, η οποία ιστορικά, όπως φάνηκε από την ιστορική ανάλυση που παρουσιάστηκε, θεωρείτο λίκνο του σερβικού έθνους, ενώ διέθετε μεγάλη οικονομική σημασία ως περιοχή πλούσια σε φυσικούς πόρους. Εν τέλει, επρόκειτο για μία «αλληλοτροφοδότηση»: η αλβανική ανυπακοή προκαλούσε την καταστολή των σερβικών αρχών και τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και με τη σειρά της η αντισερβική αντίδραση ανατροφοδοτείτο.

Η έναρξη της ένοπλης δράσης, ανταρτικού χαρακτήρα, του UÇK, που ανάγεται στις αρχές του 1998, συνιστούσε το στοιχείο εκείνο που συνεπαγόταν τη διαφοροποίηση της κατάστασης στασιμότητας και ελεγχόμενης κατάστασης μεταξύ των ετών 1990-1997 στην περιοχή του Κοσόβου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο αλβανικός εθνικισμός, στην ακραία έκφασή του, υποχρέωσε τη διεθνή διπλωματία, η οποία άρχισε να φοβάται ευρύτερη αποσταθεροποίηση του συστήματος ασφαλείας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, να δραστηριοποιηθεί ενεργά, τόσο στον τομέα της διπλωματίας όσο και εκείνον των στρατιωτικών επιχειρήσεων, με προσανατολισμό προς τη διευθέτηση του ζητήματος του Κοσόβου. Κατά συνέπεια, δρομολογήθηκαν εξελίξεις οι οποίες εν τέλει ικανοποίησαν τις αλβανικές διεκδικήσεις, όπως προέκυψε από τη μονομερή ανεξαρτητοποίηση της περιοχής το 2008 και από την αναγνώρισή τους από την πλειοψηφία των κρατών-μελών του ΟΗΕ.

Οι Αλβανοί, με τη συνεχή προβολή των αλυτρωτικών τους διεκδικήσεων, υπονόμειναν μία ενδεχομένως βαθμιαία επιστροφή στο καθεστώς ευρείας αυτονομίας, η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί εφόσον συμμετείχαν σε

ουσιαστικό διάλογο με τη σερβική πλευρά, πιθανόν σε ένα μελλοντικό Γιουγκοσλαβικό κράτος που θα ήταν πιο δημοκρατικό (δηλαδή χωρίς να διοικείται από τον Milosevic). Η συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή της Γιουγκοσλαβίας θα τους έδινε τη δυνατότητα να εκφραστούν διά των εκλεγμένων στο Γιουγκοσλαβικό κοινοβούλιο αντιπροσώπων τους και συστρατευόμενοι με την φιλελεύθερη αντιπολίτευση της Σερβίας, του Μαυροβουνίου και την ουγγρική μειονότητα της επαρχίας της Βοϊβοδίνας. Η στάση αυτή μάλιστα τηρήθηκε από τους Ούγγρους της Βοϊβοδίνας που αξιοποίησαν την περιορισμένη αυτονομία που τους είχε παραχωρηθεί, με αποτέλεσμα να αποφύγουν τον πόλεμο, την εξαθλίωση, τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους (αν και είναι γεγονός ότι υπήρξαν καταγγελίες για μικρής έκτασης διακρίσεις εις βάρος τους από τη σερβική πλευρά) και να διατηρήσουν ένα επίπεδο ευημερίας που είναι σχετικά υψηλό⁹⁸.

Αντιθέτως, ο αλβανικός παράγοντας επέλεξε στρατηγική μετωπικής σύγκρουσης, βασισμένος στη συντριπτική αριθμητική του πλειοψηφία στην περιοχή και στη θέση ότι αργά ή γρήγορα η εξωτερική επέμβαση θα τους παραχωρούσε την επιδιωκόμενη ανεξαρτησία στη βάση ενός είδους «ανθρωπιστικής επιχείρησης» που θα επέφερε η συνεχής παραβίαση των δικαιωμάτων τους, η διεθνής απομόνωση της Γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης και η ένοπλη σύγκρουση του UÇK με τις σερβικές στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις. Το κόστος ήταν υψηλό και οι προοπτικές για την παγίωση της ειρήνης άδηλες στην περιοχή άδηλες, όπως επαληθεύτηκε από τις ταραχές στην κοιλάδα του Presevo που έλαβαν χώρα μετά την ειρήνευση στην περιοχή του Κοσόβου. Ο αλβανικός μάλιστα αλτρωτισμός επεκτάθηκε και στην περιοχή της ΠΓΔΜ.

Η διεθνής στρατιωτική παρουσία, που ουσιαστικά συνίσταται σε στρατιωτική επέμβαση του NATO είχε εκ των πραγμάτων αποτέλεσμα μονομερές υπέρ των σεπαρατιστών Αλβανών, οι οποίοι και την προκάλεσαν διά του ανταρτοπολέμου. Η απειλή μάλιστα των βομβαρδισμών είχε ως αποδέκτη αποκλειστικά τη σερβική πλευρά, η διεθνοποίηση δε της επαρχίας, μέσω της εξωτερικής πολιτικής και στρατιωτικής παρουσίας ωφέλησε μόνον τους

---

⁹⁸M. Lucic, *“The Status and Rights of Minorities in Vojvodina”*, Novi Sad 1995, σ. 33.

Αλβανούς. Κατ' αυτόν τον τρόπο, καταργήθηκε η γιουγκοσλαβική κυριαχία στο Κόσοβο, που κατέστη διεθνές προτεκτοράτο. Οι δηλώσεις του επικεφαλής του κόμματος της Δημοκρατικής Συμμαχίας των Αλβανών του Κοσόβου τον Φεβρουάριο του 1999 ήταν χαρακτηριστικές: «Είναι σημαντικό ότι στο Rambouillet αποφασίστηκε ότι μέσα σε τρία με πέντε χρόνια το Κόσοβο θα είναι ανεξάρτητο. Ο δρόμος για την επίτευξη αυτού του στόχου έχει τις δυσκολίες του, αλλά υπάρχει η πολιτική βούληση στην Ευρώπη, που έλειπε πριν, και μια στρατιωτική δύναμη που βρίσκεται πίσω από αυτήν τη βούληση»⁹⁹.

Τον Οκτώβριο του 1998 με τη μεσολάβηση του Holbrooke υπεγράφη συμφωνία με τον Milosevic με στόχο την παύση των εχθροπραξιών που είχαν ξεκινήσει τον Μάρτιο του ίδιου έτους, με την έναρξη του ανταρτοπολέμου του UÇK και των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του γιουγκοσλαβικού στρατού εναντίον τους. Ενώ είχε αρχίσει η μερική απόσυρση των σερβικών δυνάμεων, όπως προβλεπόταν στη συμφωνία, ο UÇK παραβίασε τη συμφωνία, καθώς επανέλαβε τη δράση του και ανακατέλαβε περιοχές από όπου αποχωρούσαν οι σερβικές δυνάμεις. Κατά συνέπεια, η απόσυρση του γιουγκοσλαβικού στρατού διεκόπη και άρχισαν νέες σκληρές πολεμικές συγκρούσεις. Οι Αλβανοί και οι δυτικοί ηγέτες απέδωσαν την επανέναρξη των εχθροπραξιών στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Σέρβων που, όπως ανέφεραν, είχαν λάβει τη μορφή «εθνοκάθαρσης», αλλά και στη μη αποχώρηση των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων κατά τα συμφωνηθέντα. Έτσι, ωστόσο, αποκρύπτεται η ευθύνη του UÇK για την αναζωπύρωση των μαχών και το γεγονός ότι οι εκκαθαρίσεις αφορούσαν περιοχές όπου υπήρχαν βάσεις ή ορμητήρια του UÇK, ενώ φαίνεται ότι δεν είχαν λάβει γενικευμένο αντιαλβανικό χαρακτήρα. Ουσιαστικά, απαιτείτο η μονομερής συμμόρφωση του σερβικού παράγοντα, ανεξαρτήτως της διάθεσης και της στάσης του αλβανικού σεπαρατισμού.

Οι όροι που τέθηκαν στους Σέρβους κατά τις διαπραγματευτικές διαδικασίες των Παρισίων δεν ήταν δυνατόν να γίνουν εύκολα αποδεκτοί από μία κυρίαρχη

---

⁹⁹ Drezov et al., ό.π., σ. 62.

και ανεξάρτητη χώρα, ενώ προωθούσαν εμφανώς τις αλβανικές σεπαρατιστικές διεκδικήσεις:

1. Επανεξέταση του καθεστώτος της αυτονομίας μετά την πάροδο τριών ετών, με βέβαιο το ενδεχόμενο απόσχισης λόγω της αλβανικής πληθυσμιακής υπεροχής. Υπήρξε δε, όπως αποκαλύφθηκε εκ των υστέρων, μυστική επιστολή της υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Madeleine Albright προς τους Αλβανούς σεπαρατιστές με τη διαβεβαίωση ότι η επανεξέταση θα πραγματοποιείτο μέσω δημοψηφίσματος.

2. Εγκατάσταση ειρηνευτικής στρατιωτικής δύναμης υπό τη διοίκηση του NATO (και όχι του ΟΗΕ), που θα εξασφάλιζε την ασφάλεια στην περιοχή του Κοσόβου και, ταυτοχρόνως, μεγάλη μείωση των δυνάμεων του γιουγκοσλαβικού στρατού στην επαρχία, αποχώρηση της αστυνομίας και μετατροπή της σε αστυνομία που θα ήταν στελεχωμένη κατά βάση από Αλβανούς

3. Ελευθερία κινήσεων της ειρηνευτικής στρατιωτικής δύναμης και μέσα στην υπόλοιπη Γιουγκοσλαβία

4. Καθεστώς του Κοσόβου που θα ισοδυναμούσε σχεδόν με το καθεστώς μίας Ομόσπονδης Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας.

Μία από τις σημαντικές συνέπειες των νατοϊκών βομβαρδισμών υπήρξε η μαζική εκδίωξη και η έξοδος των Αλβανών από την περιοχή του Κοσόβου. Είναι προφανές ότι η κυβέρνηση Milosevic είχε σχέδια για κάτι τέτοιο, αλλά οι βομβαρδισμοί του NATO παρείχαν την κατάλληλη αιτιολόγηση για την ενεργοποίησή τους. Επρόκειτο ουσιαστικά για την εφαρμογή της «Επιχείρησης Πέταλο». Πριν από τους βομβαρδισμούς πήρχε βία στην περιοχή που εκπορευόταν από τον ανταρτικό αγώνα του UÇK και τις προσπάθειες των Σέρβων να καταστείλουν αποτελεσματικά την εξέγερση. Υπήρξε κύμα εκτοπισμένων εντός του Κοσόβου Αλβανών που έφτασε αρκετές χιλιάδες τη στιγμή της μαζικής αντεπίθεσης των Σέρβων το καλοκαίρι του 1998. Μετά από τη συμφωνία Milosevic-Holbrooke οι σερβικές δυνάμεις επέτρεψαν την επιστροφή των εκτοπισμένων. Παρέμεινε εκτός των εστιών τους ένας αριθμός εκτοπισμένων της τάξης περίπου των 70,000. Έπρεπε να ήταν προφανές στους επικεφαλής της νατοϊκής συμμαχίας ότι οι επιδρομές των αεροσκαφών θα επέφεραν τη σερβική αντίδραση με τη μορφή που εκδηλώθηκε. Οι Σέρβοι, καθώς δεν διέθεταν τη

δυνατότητα αποτελεσματικής αντίδρασης στους βομβαρδισμούς από την πιο άρτια και την ισχυρότερη αεροπορική δύναμη στη μέχρι τότε παγκόσμια ιστορία, βλέποντας παράλληλα τη χώρα τους να υφίσταται συντριπτικά πλήγματα στο ανθρώπινο δυναμικό της, την οικονομία της και τις υποδομές της στράφηκαν εναντίον της αλβανικής πλειοψηφίας του πληθυσμού του Κοσόβου την οποία θεώρησαν και υπαίτια για τις καταστροφές. Ήταν από την πλευρά τους ο δικός τους εκβιασμός εναντίον του ΝΑΤΟ: Αν οι βομβαρδισμοί συνεχίζονταν το Κόσοβο θα έμενε χωρίς Αλβανούς, ενώ η περιοχή της Νότιας Βαλκανικής θα γνώριζε μεγάλο βαθμό αποσταθεροποίησης από το τεράστιο προσφυγικό κύμα, ιδίως η Αλβανία και η ΠΓΔΜ¹⁰⁰.

Το ΝΑΤΟ απέναντι στην παραπάνω αναμενόμενη εξέλιξη δεν είχε αναπτύξει κάποια στρατηγική διαχείρισης του προσφυγικού κύματος. Εξάλλου, πέραν της βίαιης εκδίωξης από τους Σέρβους ως αιτίες της μαζικής εξόδου των Αλβανών δεν θα πρέπει να υποτιμώνται και άλλες παράμετροι: ο φόβος από τις άμεσες συνέπειες των νατοϊκών βομβαρδισμών, η απροθυμία ενός μέρους του αλβανικού στοιχείου να ενταχθεί στον ΥÇΚ, η «διατεταγμένη» εθελούσια έξοδος, ώστε το ΝΑΤΟ να αποκτήσει νομιμοποίηση για τον βομβαρδισμό της Γιουγκοσλαβίας, καθώς θα επικαλείτο την «τεράστια ανθρωπιστική καταστροφή». Η έξοδος, επίσης, θα διευκόλυνε το ΝΑΤΟ αλλά και τον ίδιο τον ΥÇΚ ώστε να αποφευχθούν απώλειες μεταξύ των Αλβανών. Τέλος, στο προσφυγικό κύμα συνετέλεσε και ο φόβος των σερβικών αντιποίνων.

Εξάλλου, η επέμβαση του ΝΑΤΟ και η υποστήριξη του τελευταίου προς τον ΥÇΚ, μία οργάνωση που δρούσε με τρομοκρατικές μεθόδους και είχε αρχικά θεωρηθεί από τις πολιτικές δυνάμεις της Δύσης ως τρομοκρατική, εξασθένησε την πολιτική επιρροή του εκλεγμένου Αλβανού ηγέτη Rugova μεταξύ των Αλβανών του Κοσόβου, ενισχύοντας την εξτρεμιστική πτέρυγα υπό τον Θαçi, ηγέτη του ΥÇΚ. Κατά συνέπεια, αντί να επιβραβευθεί ο ειρηνικός αγώνας του Rugova, που υιοθετούσε μεθόδους παθητικής αντίστασης έναντι των σερβικών αρχών, επιλέχθηκε η στήριξη προς την εξωθεσμική και ένοπλη οργάνωση του ΥÇΚ.

---

¹⁰⁰ R. Haas, "What to do with American Primacy", *Foreign Affairs*, September/October 1999, σ. 37.

Αποτέλεσμα του Πολέμου στο Κόσοβο ήταν η οριστική υπονόμηση της προοπτικής της πολυεθνικής συνύπαρξης στην περιοχή του Κοσόβου. Τα 2/3 του σερβικού και του εν γένει μη αλβανικού πληθυσμού είχαν ήδη το 2000 φύγει ή εκδιωχθεί από την περιοχή (με βάση δεδομένα του CIAWorldFactbook που αναφέρονται στο έτος 2008 το 88% του πληθυσμού είναι Αλβανοί, το 7% Σέρβοι και 5% άλλες εθνοτικές ομάδες, όπως Ρομά). Αμέσως μετά τη διακοπή των στρατιωτικών επιχειρήσεων και των βομβαρδισμών και τη σύναψη της Συμφωνίας του Κουμάνοβο οι ένοπλες επιθέσεις, οι πιέσεις και οι εκφοβισμοί των Σέρβων, αλλά και οι καταλήψεις των ιδιοκτησιών τους ήταν φαινόμενα καθημερινά. Από την ημέρα εγκατάστασης της πολυεθνικής δύναμης (KFOR) στο Κόσοβο έχουν σκοτωθεί εκατοντάδες Σέρβοι, Αλβανοί και Μαυροβούνιοι και τουλάχιστον κατά τα πρώτα έτη μετά την υπογραφή της Συμφωνίας του Κουμάνοβο αδυνατούσε να επιβάλει την τάξη. Οι Σέρβοι και μη αλβανικές εθνότητες διαβιούσαν και εν μέρει εξακολουθούν να διαβιούν εγκλωβισμένοι σε θύλακες υπό τη (συχνά θεωρητική) προστασία της KFOR, η οποία σταδιακά έχει μεταβιβάσει τα καθήκοντά της στην Αστυνομία του Κοσόβου αλλά και σε άλλες τοπικές αρχές (τον Μάιο του 2016 οι δυνάμεις της KFOR ήσαν 4600 στρατιώτες). Είχαν πραγματοποιηθεί διάφορες εκκλήσεις από τη Σύνοδο Κορυφής του ΟΑΣΕ και άλλους αξιωματούχους, ιδίως κατά τους πρώτους μήνες μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Κουμάνοβο.

Η νατοϊκή επέμβαση συνιστούσε ευθεία παραβίαση του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, αλλά και του Καταστατικού του ΝΑΤΟ. Επί του θέματος βέβαια έχουν υποστηριχθεί αντικρουόμενες απόψεις (Balanzino, 1999; Drezovetal., 1999), όπως και για την εισβολή των ΗΠΑ και συμμαχικών κρατών στο Ιράκ, αλλά είναι γεγονός ότι υπονομεύθηκε η εξουσία του Συμβουλίου Ασφαλείας ως του αποκλειστικού παγκοσμίου οργάνου που, εκφράζοντας τον συγκερασμό δικαίου και ισχύος, νομιμοποιείται να εξουσιοδοτεί τη χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις. Άνοιξε, λοιπόν, μία επικίνδυνη ατραπός για την ανεξέλεγκτη και επιλεκτική χρήση βίας με το προηγούμενο που δημιουργήθηκε στο Κόσοβο.

Ταυτοχρόνως, επιχειρήθηκε, στη βάση ανεδαφικών επιχειρημάτων, η αναβίωση της αμφιλεγόμενης αρχής της «ανθρωπιστικής επέμβασης» ως λόγος επέμβασης σε εσωτερικές υποθέσεις των κρατών και ως λόγος χρήσης βίας. Η χρήση της βίας θα μπορούσε να αποτελέσει αιτία στρατιωτικής επέμβασης, αλλά

μόνον στην περίπτωση που προσδιορίζονταν εκ των προτέρων οι σχετικές προϋποθέσεις και οι ανάλογοι όροι και μόνον με τη ρητή εξουσιοδότηση του μόνου παγκοσμίου οργανισμού, του ΟΗΕ, και όχι περιφερειακών οργανισμών όπως το ΝΑΤΟ, ούτως ώστε να αποτραπεί η αυθαίρετη και η επιλεκτική επίκλησή της.

Εξάλλου, θύμα της νατοϊκής επέμβασης υπήρξε και η «αντικειμενική» ενημέρωση, ενώ πλήγμα υπέστη η γεωπολιτική συνεργασία ΗΠΑ και Ρωσίας. Η προπαγανδιστική εκστρατεία που πραγματοποιήθηκε σε αρκετές χώρες της Δύσης, ιδίως σε εκείνες που συμμετείχαν στους βομβαρδισμούς, καθοδηγείτο από τα Υπουργεία Αμύνης και Εξωτερικών, καθώς και από τις υπηρεσίες του ΝΑΤΟ. Η εν λόγω εκστρατεία συνιστούσε πλήγμα στη διαφάνεια, αλλά και την πολύπλευρη παρουσίαση των γεγονότων και οδήγησε την Ευρώπη σε φαινόμενα που είχαν παρατηρηθεί κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Η δαιμονοποίηση του Milosevic συμπαρέσυρε και τον σερβικό λαό, ενώ οι βόμβες δεν προκάλεσαν ιδιαίτερα στον τότε πρόεδρο της Γιουγκοσλαβίας, αλλά στο κύρος και την οικονομία του σερβικού κράτους. Οι Αλβανοί βρήκαν τον ιδανικότερο σύμμαχο για την πραγμάτωση των στόχων τους, ήτοι της ίδρυσης ενός ανεξάρτητου και εθνικά «καθαρού» Κοσόβου, που θα ήταν πλήρως αλβανοποιημένο.

Αν επιχειρηθεί να απαντηθεί το ερώτημα ποια θα έπρεπε να είναι η βέλτιστη εναλλακτική πολιτική της διεθνούς διπλωματίας στην κρίση του ζητήματος του Κοσόβου μπορούν να επισημανθούν τα εξής βασικά συστατικά στοιχεία της:

1. Συνέχιση των διαδικασιών διαπραγμάτευσης του Rambouillet, με στόχο επαναφορά του καθεστώτος ευρείας, αλλά ορθολογικής, αυτονομίας η οποία δεν θα υπέσκαπτε την κυριαρχία της Γιουγκοσλαβίας και τα δικαιώματα του συνόλου των εθνοτικών ομάδων που διαβιούσαν στο Κόσοβο
2. Άσκηση ισορροπημένων πιέσεων σε Αλβανούς και Σέρβους για την αποδοχή της παραπάνω λύσης και την εγκατάλειψη των εξτρεμιστικών και σεπαρατιστικών επιδιώξεων του αλβανικού παράγοντα
3. Διεθνής πολιτική και περιορισμένη διεθνής στρατιωτική παρουσία εντός της περιοχής του Κοσόβου υπό τον ΟΑΣΕ και του ΟΗΕ (με συμμετοχή τόσο κρατών-μελών του ΝΑΤΟ όσο και της Ρωσίας) επί ένα συγκεκριμένο μεταβατικό χρονικό

διάστημα. Ταυτόχρονα, θα μπορούσε να διατηρηθεί σε περιορισμένα επίπεδα η παρουσία του γιουγκοσλαβικού στρατού, οι κινήσεις του οποίου θα εποπτεύονταν από τη διεθνή στρατιωτική δύναμη. Θεμελιώδες καθήκον της διεθνούς στρατιωτικής δύναμης θα αποτελούσε ο έλεγχος των συνόρων του Κοσόβου, ώστε να διακοπεί η μετακίνηση των ανταρτών του UÇK και να αποτραπούν τα συνοριακά επεισόδια.

4. Επιβεβαίωση της μόνιμης φύσης της λύσης της ευρείας αυτονομίας, ούτως ώστε να αποκλεισθεί η συνέχιση των αλβανικών σεπαρατιστικών δραστηριοτήτων και να αποκλεισθούν οι προσδοκίες των Αλβανών σεπαρατιστών για απόσχιση.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ

1. ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

PAAA, 1944a. Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Büros des Staatssekretars (BdSt), Akten betreffend Albanien, Bd. 1, Neubacher προς Υπουργείο Εξωτερικών, Fuschl 25.4.1944.

PAAA, 1944b. Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Büros des Staatssekretars (BdSt), Akten betreffend Albanien, Bd. 1, Neubacher προς Υπουργείο Εξωτερικών, Salzburg 2.5.1944.

RCHIDNI (Ρωσικό Κέντρο Διαφύλαξης και Μελέτης Εγγράφων Νεότερης Ιστορίας), F. 17, Op. 137, D. 68., Μόσχα 1999.

2. ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Guskova E.J., "Krisisv Kosove. Istorija i Sovremennos". *Novaja i Novejsaja Istorija* 6, 28.

Haas R., "What to do with American Primacy". *Foreign Affairs*, (September/October), 37.

Hedges C., "Kosovo's Next Masters ?" *Foreign Affairs*, (May/June 1999), 30.

Michajlovic M., "Who is afraid of the agreement ?" *Serbia in the world*, No. 85 (September 1998).

Petrovic R., "Dangerous messages of the Pec massacre", *Serbia in the world*, No. 87 (December 1998).

Rodman P., "The Fallout from Kosovo". *Foreign Affairs*, (July-August), 50.

Ziogas N., "Greek Humanitarian Contribution to the Kosovo Crisis". *Thesis* 3/1, (spring 1999), 23.

Κομίνης Λ., «Κοσσυφοπέδιο: ένα έγκλημα σαν μυθιστόρημα αλλά με πολύ αίμα». *Νέμεσις* 5 (Αύγουστος 1999), 20.

Μαντά-Παπαδοπούλου Ε., «Η Αλβανία στον 20ό αιώνα: «Εκατό χρόνια μοναξιάς»». *Αγορά χωρίς Σύνορα* 4(4) (Μάρτιος- Μάϊος 1999), 243-254.

Μουσιόπουλος Ν., Παπαλεξίου, Σ. «Περιβαλλοντικές επιπτώσεις των ΝΑΤΟϊκών βομβαρδισμών». *Διάλογος*, 40, 2000.

Παπαγιαννόπουλος Γ., «Ο ρόλος του ΟΥΚ στη Γιουγκοσλαβική κρίση». *Διάλογος* 5 (Καλοκαίρι 1999), 30.

3. ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Binder D., “In Yugoslavia, Rising Ethnic Strife Brings Fears of Worse Civil Conflict”, *New York Times*, 1.11.1987.

Nin, “Stan am se to dojudgilo. Hronikaous ponujedno gconvekaipadujedno gnaroda” («Τι μας συνέβη. Το χρονικό της ανόδου ενός ανθρώπου και της πτώσης ενός λαού»), 9 Σεπτεμβρίου.

Vreme, “Izbeglica sa Kosova gonore” («Οι πρόσφυγες από το Κόσοβο μιλούν»), 26 Ιουνίου.

Η Καθημερινή, 2014. «Σερβία: 15 χρόνια από τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς κατά της Γιουγκοσλαβίας». [διαδικτυακά] Διαθέσιμο στο: <<http://www.kathimerini.gr/759500/article/epikairothta/kosmos/servia-15-xronia-apo-toys-natoikoys-vomvardismoys-kata-ths-gioygkoslavias>> [Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

Μαράκης Ν., «Το μεγάλο φιάσκο του ΝΑΤΟ», Το Βήμα.

4. ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

Gurbuz O., *The Albanian Issue in FYROM*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα 2008.

Γκρέτσας Π., *Η ανεξαρτητοποίηση του Κοσσυφοπεδίου και οι συνέπειες για την ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Θεσσαλονίκη 2016.

5.ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

Alchetron 2018, Ibrahim Rugova [διαδικτυακά] Διαθέσιμο στο: <<https://alchetron.com/Ibrahim-Rugova>> [Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

B92, 2019, Two decades since Kosovo "peace debacle" in Rambouillet. [διαδικτυακά] Διαθέσιμο στο: <https://www.b92.net/eng/news/world.php?yyyy=2019&mm=02&dd=06&nav_id=106150>

[Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

Borger J., 2015, Bosnia's bitter, flawed peace deal, 20 years on. [διαδικτυακά] Διαθέσιμο στο: <<https://www.sfgate.com/news/article/Macedonia-Warns-Rebels-to-Quit-or-Else-2940139.php>>

[Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

Cleaves, 2008, Richard Holbrooke, back to the Balkans! [διαδικτυακά] Διαθέσιμο στο: <<https://cleaves.zapto.org/news/story-988.html>>

[Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

Kosovo.net, 1999, The Kosovo Liberation Army: Does Clinton Policy Support Group with Terror, Drug Ties? [διαδικτυακά] Διαθέσιμο στο: <<http://www.kosovo.net/rpc.html>>

[Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

NovinskaagencijaPatria, 2019, VIDEO

DankadajestvorennovivoždsvihSrbainajavljenrat, [διαδικτυακά] Διαθέσιμο στο: <<https://nap.ba/news/13510>>

[Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

On The Issues, 1999,Background on Kosovo. [διαδικτυακά] Διαθέσιμοστο:
http://www.ontheissues.org/Background_Kosovo.htm

[Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

Serbian Government, 2013, Belgrade, Pristina initial draft agreement
 [διαδικτυακά] Διαθέσιμοστο: <<https://www.srbija.gov.rs/vest/en/93685/belgrade-pristina-initial-draft-agreement.php>>

[Ανακτήθηκεστις 25.5.2019].

Terzieff J., 2001, Macedonia Warns Rebels to Quit or Else / Government turns
 back on call for talks,[διαδικτυακά] Διαθέσιμοστο: <<https://nap.ba/news/13510>>

[Ανακτήθηκε στις 21.5.2019].

B. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Clark W., *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat*,
 Washington DC 2001.

Drezov K., Gokay B., Kostovicova D., *Kosovo: myths, conflict and war*,
 Staffordshire 1999.

Frederking B., *The United States and the Security Council: Collective Security
 Since the Cold War*, Abingdon-on-Thames, 2007.

Karakostanoglou V., The ethnic conflict in Kosovo: A test case for international
 borders στο: *Beiträge zur Stabilisierung Südosteuropas aus deutscher und
 griechischerSicht*, München 1995.

Landis D., Albert R.D, *Handbook of Ethnic Conflict: International Perspectives*,
 Berlin 2012.

Lucic M., *The Status and Rights of Minorities in Vojvodina*, Novi Sad 1995.

Petrovic R., Blagojevic M., *The Migration of Serbs and Montenegrins from
 Kosovo and Metohija*, Belgrade 2000.

Ristelhueber R., *Ιστορία των Βαλκανικών λαών* (μτφ. στην ελληνική από Α. Στεφανή), Αθήνα 1995.

Sovetski jfactorvVostocnoj Evrope 1944-1953, τ.11944-1948.Dokumenty (Ο σοβιετικός παράγοντας στην Ανατολική Ευρώπη), Μόσχα 1999.

Veremis T. Triantaphyllou, *Kosovo and the Albanian Dimension in Southeastern Europe*, Θεσσαλονίκη 1999.

Βερέμης Θ., *Κοσσυφοπέδιο, η μακρόσυρτη κρίση*, Αθήνα 2000.

Βοσκόπουλος Γ., *Παράμετροι αμυντικού και στρατηγικού σχεδιασμού*, Αθήνα 2007.

Καρακωστάνογλου Β., «Η κρίση στο Κόσοβο: Αποτίμηση και προοπτικές», στο: Καρακωστάνογλου Β., Κεντρωτής, Κ.Δ., Μαντά, Ε., Σφέτας, Σ.. *Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής*, Θεσσαλονίκη 2000.

Κήπας Μ., *Η συγκρότηση της βαλκανικής περιφέρειας στην περίοδο 1990-1999 και ο ρόλος της Ελλάδας*, Αθήνα 2004.

Κοπά Μ., *Οι μειονότητες στα μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια*, Αθήνα 1997.

Κουσκουβέλης, Η. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Αθήνα 2004.

Κωφός Ε., *Το Κοσσυφοπέδιο και η Αλβανική ολοκλήρωση. Το άγχος του χθες-Το άγχος του αύριο*, Αθήνα 1998.

Μαντά Ε., «Αλβανία και Κοσσυφοπέδιο: Από την απομόνωση στη δυναμική της ενσωμάτωσης», στο: Καρακωστάνογλου Β., Κεντρωτής Κ.Δ., Μαντά, Ε., Σφέτας Σ., *Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής*, Θεσσαλονίκη 2000.

Ντόκος Θ., Πιέρρος Φ., *Τα Βαλκάνια μετά τον Πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*, Αθήνα 2000.

Σφέτας Σ., Κόσοβο: «Αφειτηρία και κατάληξη της γιουγκοσλαβικής κρίσης», στο: Καρακωστάνογλου Β., Κεντρωτής, Κ.Δ., Μαντά, Ε., Σφέτας, Σ. *Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής*, Θεσσαλονίκη 2000.

Σφέτας Σ., *Εισαγωγή στη βαλκανική ιστορία*, Θεσσαλονίκη 2011, τ.2.

Τάρκας Α., *Κόσοβο: Ανάφλεξη διαρκείας*, Αθήνα 1999.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνα 1. Η περιοχή του Κοσόβου (Γκρέτσας, 2016).

Εικόνα 2. Η θέση του Κοσόβου στην κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία (OntheIssues, 1999).

Εικόνα 3. Η ομιλία του Milošević στο Γκαζίμεσταν (28.6.1989)
(NovinskaagencijaPatrija, 2019).

Εικόνα 4. Ibrahim Rugova (Alchetron, 2018).

Εικόνα 5. Η υπογραφή της Συμφωνίας του Dayton (διακρίνονται Milosevic, Izetbegovic και Tudjman) (Borger, 2015).

Εικόνα 6. Αντάρτες του UÇK (Kosovo.net, 1999).

Εικόνα 7. Ο Richard Holbrooke μέμλητου ΟΨΚ (Cleaves, 2008).

Εικόνα 8. Στιγμιότυπο από τις διαδικασίες διαπραγματεύσεις του Rambouillet (B92, 2019).

Εικόνα 9. Το βομβαρδισμένο από τις δυνάμεις του ΝΑΤΟ κτίριο της τηλεόρασης του Βελιγραδίου (Cleaves, 2008).

Εικόνα 10. Δυνάμεις του στρατού της ΠΓΔΜ απωθούν Αλβανούς ανάρτες στο Τέτοβο (Terzieff, 2001).

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο νους μας πηγαίνει 20 χρόνια πίσω, σε εκείνες τις ημέρες του Μαρτίου του 1999 όταν ξεκινούσε, λίγα χιλιόμετρα βορείως των ελληνικών συνόρων, η τελευταία μεγάλη σφαγή του 20^{ου} αιώνα. Τότε που τα Βαλκάνια φλέγονταν από τις αεροπορικές επιδρομές της Βορειοατλαντικής συμμαχίας και ένα ολόκληρο έθνος, η τότε ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, συντρίβονταν στο βωμό του ιμπεριαλιστικού επεκτατισμού.

Η κυβέρνηση του Μπιλ Κλίντον και το NATO είχαν τότε προσδιορίσει τον λόγο της έναρξης του πολέμου ως επέμβαση με σκοπό να τερματιστεί η φημολογούμενη επιθετικότητα της κυβέρνησης Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς στη περιοχή του Κοσσόβου. Ακολούθησαν ανελέητοι βομβαρδισμοί αλλά και χερσαίες στρατιωτικές επιχειρήσεις που κράτησαν 78 ολόκληρες ημέρες, ισοπεδώνοντας τις υποδομές των σερβικών πόλεων και προκαλώντας χιλιάδες απώλειες στον άμαχο πληθυσμό.

Ο πραγματικός λόγος που οδήγησε το NATO στην ισοπέδωση ενός ολόκληρου λαού το 1999 ουδεμία σχέση είχε με τους Αλβανούς του Κοσσόβου. Το NATO και η Γιουγκοσλαβία τέθηκαν σε τροχιά σύγκρουσης λόγω της αντίστασης της δεύτερης στις ευρύτερες τάσεις πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων.

Η Σερβία πλήρωσε το γεγονός ότι ήταν η τελευταία γωνιά της Ευρώπης που δεν είχε υποκύψει στις μεταρρυθμίσεις που απαιτούσε ο αμερικάνικος νεοφιλελευθερισμός. Κατά συνέπεια έπρεπε να εφευρεθεί το καλύτερο δυνατό πρόσχημα για να ολοκληρωθεί η διάλυση της άλλοτε ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Σύμφωνα με τον Καναδό οικονομολόγο και διευθυντή του κέντρου ερευνών για την παγκοσμιοποίηση Μισέλ Χοσουντόφσκι, είχε εκπονηθεί από το Δ.Ν.Τ. και τη παγκόσμια τράπεζα σε συνεργασία με το NATO σχέδιο οικονομικής ανασυγκρότησης αρκετό καιρό πριν τη στρατιωτική επέμβαση. Ταυτόχρονα η δημιουργία ενός ακόμη κράτους- προτεκτοράτου της Ουάσιγκτον, αυτό του Κοσσόβου διευκόλυνε ακόμα περισσότερο τα αμερικανικά οικονομικά συμφέροντα σε μια πρώην ασταθή πολιτικά περιοχή.

Είκοσι χρόνια μετά, ο σερβικός λαός παλεύει ενάντια στη νεοφιλελεύθερη λαίλαπα που έχουν επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Δ.Ν.Τ. ως αντίδοτο για την ανοικοδόμηση της χώρας.

Επίσης είναι αδύνατον να μην αναλογιστεί κάποιος και τις ευθύνες της δικιάς μας ελληνικής πολιτικής ηγεσίας. Τότε που η ελληνική κυβέρνηση, δέσμια των υποχρεώσεών της ως μέλος του ΝΑΤΟ, παρέδιδε τα λιμάνια της Βόρειας Ελλάδας στις συμμαχικές δυνάμεις συμβάλλοντας έτσι στο έγκλημα.

Σ' αυτό το ιστορικό πλαίσιο, μοναδικό θετικό στοιχείο υπήρξε η μαζική τότε αντίδραση της μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού-όπως αυτή εκφράστηκε σε αντιπολεμικά συλλαλητήρια, σε συναυλίες αλληλεγγύης και άλλες μορφές δράσης κατά της ελληνικής συμμετοχής στα πολεμικά σχέδια του ΝΑΤΟ.